

A-1078₇₅

Dr Jan NOWAK

CPBP 08.06-VI-8.2

Mgr Krzysztof PODSTAWKA

Uniwersytet Warszawski, Wydział Zarządzania

SYSTEMY ZARZĄDZANIA TURYSTYKĄ W WYBRANYCH
KRAJACH KAPITALISTYCZNYCH

/o p r a c o w a n i e e t a p o w e z a 1 9 8 7 r./

Warszawa, październik 1987

SPIS TREŚCI

	Str.
Rozdział I: Podstawowe pojęcia i założenia metodyczne	3
1. Wyjaśnienie podstawowych pojęć używanych w pracy	3
2. Zagadnienia metodyczne międzynarodowych porównań systemów zarządzania	10
Rozdział II: Turystyka w gospodarce wybranych krajów kapitalistycznych	18
1. Miejsce turystyki w ekonomice badanych krajów.	18
1.1. Turystyka w dochodzie narodowym oraz w wydatkach konsumenckich	24
1.2. Znaczenie turystyki w zatrudnieniu	30
1.3. Turystyka w bilansie płatniczym badanych krajów	36
2. Wielkość ruchu turystycznego	43
2.1. Zagraniczny ruch przyjazdowy i wyjazdowy.	45
2.2. Ruch krajowy	59
3. Baza gospodarki turystycznej	62
4. Podsumowanie i wnioski	68
Rozdział III. Centralne instytucje turystyczne w systemach zarządzania turystyką w wybranych krajach kapitalistycznych	76
1. Ogólny zarys systemów zarządzania turystyką .	76
2. Centralne instytucje turystyczne	80
2.1. Centralne instytucje zarządzania turystyką - kształtowanie układu instytucjonalnego.	82

	Str.
2.2. Kompetencje i szczególne dziedziny działalności centralnych instytucji turystycznych	96
2.3. Przejawy działań operacyjnych centralnych instytucji turystycznych	119
3. Próba określenia prawidłowości w zakresie organizacji centralnych instytucji turystycznych .	133

R o z d z i a ł I

PODSTAWOWE POJĘCIA I ZAŁOŻENIA METODYCZNE

1. Wyjaśnienie podstawowych pojęć używanych w pracy

Przez system zarządzania turystyką autorzy rozumieją zespół powiązanych ze sobą w sposób logiczny instytucji i organizacji szczebla centralnego, regionalnego i lokalnego, w których gestii leżą sprawy turystyki, jak również sposób ich oddziaływania na sferę realną procesów gospodarki turystycznej. Tak więc odróżnia się pojęcie zarządzania turystyką od pojęcia zarządzania w turystyce, to ostatnie traktując jak ogół metod i technik zarządzania stosowanych w jednostkach podstawowych /przedsiębiorstwach, instytucjach nie dochodowych/, kreujących podaż dóbr i usług turystycznych. Nie znaczy to oczywiście, iż jednostki stopnia podstawowego /podmioty rynku turystycznego/ znajdują się całkowicie poza zakresem badań autorów. Wszak jednostki te stanowią przedmiot oddziaływania instytucji i organizacji wchodzących w skład systemu zarządzania i relacje zachodzące między obu sferami, tj. sferą regulacji /systemem zarządzania/ i sferą realną ogniskują uwagę autorów na równi z relacjami zachodzącymi w ramach tej pierwszej sfery. Poza zasięgiem badań znajdują się natomiast wewnętrzne struktury i wewnętrzne mechanizmy funkcjonowania podmiotów rynkowej podaży turystycznej, do których zalicza się rozmaite jednostki, takie jak: hotele, restauracje, przedsiębiorstwa wynajmu samochodów, biura i agencje turystyczne, ośrodki informacji turystycznej czy sklepy pamiątkarskie.

W każdym jednak razie główny przedmiot zadania badawczego stanowi zdefiniowany wyżej system zarządzania turystyką, który składa się z określonych elementów, tj. podsystemów.

Elementy składowe omawianego systemu występują w dwóch przekrojach. Jeden przekrój, nazwijmy go poziomym, stanowią szczeble

/poziomy/ tego systemu. Wyróżnia się następujące szczeble systemu zarządzania turystyką:

- szczebel centralny,
- szczebel regionalny,
- szczebel lokalny.

Na każdym z tych szczebli funkcjonuje jedna lub kilka instytucji /organizacji/ wyposażonych w określone uprawnienia do kształtowania popytu i podaży turystycznej.

Szczebel centralny tworzą dwa typy instytucji, a mianowicie:

- naczelne /centralne/ organy administracji państwowej d/s turystyki oraz
- ogólnokrajowe organizacje turystyczne.

Pierwsze z nich - naczelne organy administracji państwowej d/s turystyki, oznaczane od tej pory skrótem NOAT - mogą przybierać różne formy organizacyjne, tj. formę odrębnego ministerstwa bądź formę jednostki organizacyjnej /departamentu, wydziału, referatu/ wchodzącej w skład jakiegoś ministerstwa, zajmującej się wyłącznie sprawami turystyki. Z kolei drugie z nich - ogólnokrajowe organizacje turystyczne, które od tej pory oznaczane będą skrótem OOT - stanowią różnego rodzaju ciała pozarządowe lub pararządowe /organizacje, agendy, stowarzyszenia/, które przez przejęcie określonych funkcji od organów centralnej administracji państwowej stają się de facto /choć nie koniecznie de nomine/ częścią centralnego szczebla systemu zarządzania turystyką. Niezależnie od tego, pozostają one jednak często organizacjami o charakterze zrzeszeniowym.

Zatem centralny szczebel zarządzania turystyką, na który składają się NOAT-y i OOT-y możemy określić mianem centralnych in-

stytucji turystycznych, oznaczanych od tej chwili skrótem CIT.^{1/}

Wprowadzenie powyższego rozróżnienia oraz nadanie jednolitych nazw wymienionym typom organów, organizacji i instytucji, które to nazwy będą konsekwentnie stosowane w całej pracy, ma na celu ujednolicenie warstwy terminologicznej i zerwanie tym samym z dotychczasową praktyką posługiwania się w literaturze przedmiotu różnymi pojęciami /nazwami/ stosowanymi dla określenia często tych samych desygnatów.

Panujący w literaturze "nieład" terminologiczny w zakresie omawianego szczebla systemu zarządzania turystyką można zilustrować odwołując się do opracowań źródłowych Światowej Organizacji Turystycznej /World Tourism Organization - WTO/ oraz opracowań monograficznych powstałych na bazie badań tej organizacji.

WTO dla określenia naczelnych organów administracji państwowej d/s turystyki używała niegdyś terminu: narodowe organizacje turystyki /przejmując tę nazwę z opracowań swojego poprzednika, którym był Międzynarodowy Związek Oficjalnych Organizacji Turystycznych - skrót angielski: IUOTO/. Potem przeszła do stosowania nazwy: narodowa administracja turystyczna /National Tourism Administration - NTA/; przy czym pod tą nazwą rozumiano zarówno ministerstwo /lub centralny urząd/ odpowiedzialny za sprawy turystyki /czasami nie wyłącznie/, jak i jednostkę organizacyjną tego urzędu kierującą wyłącznie sprawami turystyki, wprowadzając niekiedy rozróżnienie między nimi /"Ministry/Go-

^{1/} Poza zakresem pracy znajdują się zasadniczo naczelne organy władzy państwowej i inne instytucje uczestniczące w formułowaniu ogólnej polityki w turystyce, chociaż będą się one pojawiać w prezentacji programów działań NOAT i OOT /punkt III. 2.3 pracy/. Pominięcie ich w prezentacji systemów zarządzania turystyką wynika z tego, że nie zajmują się one zarządzaniem, lecz określeniem jego kierunków i celów. Interesują nas one w tym wymiarze, w jakim ustalone cele przejawiają się w działalności centralnych instytucji turystycznych.

vernment Department in charge of tourism" oraz "Distinct Government Body in charge of tourism/,^{1/} a czasami stosując wspólną dla nich nazwę: "główny organ odpowiedzialny za rozwój turystyki /main body in charge of tourism development/.^{2/} Rzecz jednak nie w różnicach nazewniczych, lecz w niejednolitości klasyfikacji. Raz bowiem jako NOAT występuje w źródłach WTO ogólnokrajowa organizacja turystyczna /np. dla Wielkiej Brytanii - British Tourist Authority/,^{3/} a innym razem jednostka organizacyjna państwowej administracji centralnej do spraw turystyki /w przypadku Wielkiej Brytanii - Department of Trade and Industry/.^{4/}

Konsekwencje owej niejednoznaczności odnaleźć można w naukowych opracowaniach tego tematu. Na przykład w jedynej do tej pory polskiej monografii R. Łazarka, NOAT występuje w różnych partiach pracy jako: krajowe instancje turystyczne, specjalne organy administracji państwowej d/s turystyki, krajowe urzędy turystyki.^{5/}

Podobne różnice występują w określaniu OOT, które w części lub całości swoich zadań, wykonują z upoważnienia NOAT nie-które kompetencje centralnych organów administracji gospodarczej, takie jak: koordynacja działań promocyjnych, organizacja i finansowanie szkolenia zawodowego kadr itp. Określa się je jako: organizacje podporządkowane NOAT, organizacje współ-

^{1/} Por. Report on Budgets of Travel and Tourism Administrations 1983-1985. WTO, 6th session, Sofia 1985,

^{2/} Por. The Role and Structure of National Tourism Administrations. WTO, Manila, September 1980.

^{3/} Patrz przypis 2 na str. 6

^{4/} Patrz przypis 1 na str. 6

^{5/} R. Łazarek: Systemy organizacyjne turystyki: Studium porównawcze. "Ruch Turystyczny - Monografie" z. 3, SGPiS, Warszawa 1967.

pracujące z NOAT, bądź jak w opracowaniu R. Łazarka - krajowe stowarzyszenia turystyczne. I znowu; może nie najistotniejsze są różnice semantyczne, ale idąca w ich ślad - różnorodność w wykazywaniu występujących w tej roli organizacji turystycznych poszczególnych krajów. Na przykład w odniesieniu do RFN, w materiałach WTO-raz w roli OOT występuje Niemiecka Centrala Turystyki, a innym razem - Niemiecki Związek Turystyki.

Badania przeprowadzone przez autorów na podstawie źródeł pierwotnych pozwoliły usunąć te niejednoznaczności i zaproponować jednolite terminy: NOAT, OOT i CIT zdefiniowane wyżej. Należy jednak zaznaczyć, iż mieszczące się w powyższych skrótach instytucje nie wyczerpują zagadnienia organizacji i stowarzyszeń turystycznych działających na szczeblu ogólnokrajowym. Na szczeblu tym działają bowiem również różnorodne centrale zawodowych i społecznych organizacji turystycznych, będące emanacją terenowych instytucji turystycznych. Pozostają one jednak poza zainteresowaniami autorów, ponieważ nie realizują zadań centralnego zarządzania i pomimo ich ogólnokrajowego zasięgu nie dają się zaliczyć do centralnych instytucji zarządzania turystyką.

Według opinii autorów, w wewnętrznej strukturze centralnych instytucji turystycznych istnieje jeszcze jeden typowy element instytucjonalny, a mianowicie: różne komisje i komitety koordynacyjne i doradcze, które, albo działając w systemie centralnych organów administracji /jako komisje międzyministerialne/, albo na szerszym forum /z udziałem reprezentacji przemysłu turystycznego/, odgrywają istotną rolę w formułowaniu polityki państwa wobec sektora turystycznego.

Jeśli chodzi z kolei o szczebel regionalny systemu zarządzania turystyką, to wprowadza się jednolitą nazwę ogólną, obejmu-

jącą organizacje i instytucje funkcjonujące na tym szczeblu, która brzmi: regionalne instytucje turystyczne /RIT/. Na szczeblu tym usytuowane są instytucje turystyczne, które bądź to stanowią regionalne /terenowe/ przedłużenie CIT-ów i są im w jakiś sposób podporządkowane, bądź też są organizacjami niezależnymi od władz centralnych, wkomponowanymi w strukturę autonomicznych organów administracji terenowej lub organów samorządowych.

Wreszcie rozmaite instytucje występujące na szczeblu lokalnym, stanowiące najniższy szczebel sfery regulacji, będzie się określać mianem lokalnych instytucji turystycznych /LIT/.

Regionalne i lokalne instytucje zarządzania turystyką składają się z kolei na ogólniejsze pojęcie terenowych instytucji turystycznych /TIT/.^{1/}

Drugi przekrój, niejako pionowy, omawianego systemu zarządzania turystyką stanowią jego podstawowe, stałe elementy konstrukcyjne, na które składają się następujące aspekty /podsystemy/:

- strukturalno-instytucjonalny,
- funkcjonalno-instrumentalny,
- operacyjno-proceduralny.

Aspekt strukturalno-instytucjonalny obejmuje zagadnienia kształtu organizacyjnego oraz charakteru organów i instytucji oddziałujących na turystykę ze wszystkich wymienionych trzech szczebli zarządzania, jak również zagadnienia relacji zachodzących /w poziomie i pionie/ między poszczególnymi organami i instytucjami, w tym zwłaszcza - zależności hierarchicznych. Zbadanie tego aspektu powinno prowadzić do odpowiedzi na następujące m. in. pytania:

^{1/} Zagadnienia tego się nie rozwija, gdyż TIT-y będą przedmiotem szczegółowych badań autorów dopiero w przyszłym roku.

- jaki jest kształt i skład centralnych /ogólnokrajowych/ instytucji turystycznych, czyli CIT-ów ?
- czy i jaki organ administracji państwowej pełni funkcję naczelnego organu d/s turystyki, czyli NOAT ?
- czy istnieją, a jeśli tak, to jak są zorganizowane organizacje ~~które~~ ogólnokrajowe turystyczne, czyli OOT-y, oraz jakie są ich powiązania z NOAT-ami ?
- gdzie są umiejscowione i jak są zorganizowane oficjalne oraz półoficjalne instytucje turystyczne na szczeblu terenowym /regionalnym i lokalnym/ oraz jaki jest stopień ich zależności ^{od} instytucji szczebla centralnego /CIT-ów/?

Z kolei aspekt funkcjonalno-instrumentalny dotyczy zakresu kompetencji i rodzajów funkcji poszczególnych instytucji /organizacji/ wchodzących w skład systemu zarządzania, jak również - wachlarza instrumentów, którymi te instytucje posługują się, pełniąc swe funkcje w ramach przyznanych im kompetencji. Po pierwsze, w badaniu tego aspektu chodzi o szczegółowe przedstawienie dziedzin działalności turystycznej podlegających regulacji ze strony instytucji systemu zarządzania, odpowiednie pogrupowanie tych dziedzin wg określonego kryterium porządkującego. Po drugie zaś, chodzi tutaj o dokładne przeanalizowanie sposobów i instrumentów oddziaływania poszczególnych instytucji zarządzania na sferę realną turystyki, bezpośrednio bądź na pośrednictwem podległych im instytucji niższego szczebla.

Wreszcie aspekt /podsystem/ operacyjno-proceduralny pokazuje sposoby, łączenia funkcji i instrumentów zarządzania w pewne programy i procedury prowadzące do realizacji określonych celów w turystyce. Praktycznym sposobem pokazania tego podsystemu w poszczególnych krajach będzie wyeksponowanie typowych przejawów takich programów.

2. Zagadnienia metodyczne międzynarodowych porównań systemów zarządzania

Wszelkie prezentacje i opisy systemów zarządzania działających w konkretnych dziedzinach w skali ogólnokrajowej nastroczają wiele trudności metodycznych i praktycznych. Wynikają one ze złożoności tych systemów.

Trudności te potęgują się, jeśli zadanie badawcze dotyczy nie jednego lecz kilku krajów, których systemy zarządzania turystyką ująć trzeba w jednolite, nadające się do porównań międzynarodowych, siatki: pojęć, terminów i charakterystyk.

Ponadto, jak się wydaje, akurat narodowe systemy organizacyjne turystyki są pośród różnych dziedzin działalności gospodarczej, jednymi z najbardziej opornie poddającymi się takim zabiegom. Dzieje się tak dlatego, że zarządzanie turystyką stosunkowo późno wyodrębniło się jako osobna dziedzina /w niektórych krajach formalnie do dziś mamy do czynienia ze stanem pewnego rozproszenia organizacyjnego/ i ciągle jego organizacyjne kształty ewoluują w poszczególnych krajach, nie dość wyraźnie krystalizując się i krzepnąc w wielu z nich.

Wyraźnie widać te trudności np. w pracach i analizach Światowej Organizacji Turystyki /WTO/, zmierzających do porównawczego prezentowania systemów zarządzania turystyką w krajach członkowskich.

Trudności te potęgowane są stosowaniem niejednolitych, a często także niejednoznacznych terminów określających instytucje składające się na systemy zarządzania turystyką w poszczególnych krajach, na co zwracano uwagę w poprzednim punkcie niniejszego rozdziału.

Ale nie tylko porównywanie warstwy podmiotowej /instytucjonalnej systemów zarządzania turystyką w skali międzynarodowej

napotyka na trudności związane z niejednolitą terminologią i klasyfikacją. Na pewne trudności napotyka również próba wprowadzenia i stosowania uniwersalnych określeń dla nazewnictwa funkcjonalnych elementów tych systemów.

W WTO oraz w organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju /OECD/, która również podejmuje próby zestawienia i porównywania narodowych systemów zarządzania turystyką, istnieją różne sposoby wydzielenia dziedzin działalności centralnych i terenowych instytucji zarządzania turystyką. Nie są to jednak systematyzacje jednolite.

W opracowaniach WTO można spotkać podziały zadań organów zarządzania turystyką w układzie:^{1/}

- trzech bloków /kierowanie rozwojem turystyki w przekroju gospodarki narodowej, kształtowanie popytu turystycznego, kształtowanie podaży turystycznej/, z kilkoma szczegółowymi zadaniami w ramach każdego z nich,
- sześciu bloków /ogólna administracja, planowanie rozwoju i inwestycji, badania, statystyki, szkolenie zawodowe, działalność promocyjna/ również ze szczegółowymi zadaniami wewnątrz każdego z nich,
- innych układach klasyfikacyjnych.

Klasyfikacja wprowadzona przez OECD, jako generalnie mniej szczegółowa od zestawień WTO, jest dla porównań międzynarodowych mniej użyteczna. Klasyfikacja OECD posługuje się podziałem zadań zarządczych NOAT na sześć bloków kompetencyjnych bez dalszego uszczegółowienia zadań: rozwój podaży turystycznej, marketing, ochrona turysty jako konsumenta, popieranie rozwoju ruchu turystycznego, współpraca międzynarodowa, formalnośći turys-

^{1/} Por. op. cit. WTO

tyki i podróży.^{1/}

Ani w źródłach WTO, ani OECD, czy innych organizacji międzynarodowych nie ma natomiast żadnej metodycznej propozycji na zestawianie i porównywanie stosowanych instrumentów oraz realizowanych procedur i programów zarządzania.

Ponieważ istniejące propozycje metodycznej systematyzacji elementów konstrukcyjnych narodowych systemów zarządzania turystyką nie są ani kompletne, ani jednolite, autorzy zbudowali własną propozycję wyróżniania stałych elementów tych systemów, by w oparciu o nie dokonywać opisu i porównań systemów zarządzania w sześciu wybranych krajach. Elementy te /podsystemy/ wymienione zostały i krótko scharakteryzowane w poprzednim punkcie niniejszego rozdziału.

Nałożenie na siebie tych układów morfologicznych pozwala określić system zarządzania poprzez przyporządkowanie każdemu jego podmiotowi właściwych mu funkcji i zakresów działania, sposobów działania i przejawów /przykładów/ działania. W ten sposób tworzy się możliwość oceny zarówno całego systemu, jak i pozycji /podmiotowej i operacyjnej/ każdego z jego istotnych elementów składowych. Ponieważ mówimy o narodowych systemach zarządzania turystyką, więc w pełnej perspektywie zadania badawczego w latach 1986-89 interesować nas będą wszystkie instytucje i organizacje na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym, które mają uprawnienia i możliwości do zarządzania podległymi podmiotami.

W podsystemie strukturalno-instytucjonalnym wyróżnia się zatem instytucje i organizacje, które na różnych szczeblach zarządzania mają uprawnienia do zarządzania podległymi podmiotami. Samo zarządzanie należy przy tym rozumieć jako agregat pojęciowy, obejmujący różne specjalistyczne funkcje: planowania, orga-

^{1/} Por.: *Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries*, OECD, Paris 1987

nizowania, koordynowania, motywowania i kontrolowania, realizowane zresztą różnymi mniej lub bardziej bezpośrednimi instrumentami /nakaz, zakaz, parametr, normy prawne, środki finansowe o różnym charakterze, standardy jakościowe itp./ selektywnie dobieranymi dla wywołania pożądanego zachowania podmiotów podporządkowanych w różnych szczegółowych dziedzinach działalności turystycznej.

Dlatego w podsystemie funkcjonalno-instrumentalnym proponuje się wyróżnienie następujących szczegółowych dziedzin działalności, ugrupowanych w pięć bloków kompetencji:

1/ Normowanie działalności turystycznej i wykonywanie zadań ogólnoadministracyjnych:

1. upowszechnianie przepisów prawnych i regulaminowych oraz kontrola ich przestrzegania,
2. projektowanie i tworzenie przepisów i regulaminów,
3. udzielanie zezwoleń na działalność usługową w turystyce, kategoryzowanie i kontrola bazy turystycznej,
4. koordynacja i kontrola organizacji turystycznych i ich związków,
5. koordynowanie i konsultowanie regulacji prawno-administracyjnej w sprawach formalności turystyki i podróży,
6. współpraca międzynarodowa.

2/ Planowanie rozwoju turystyki:

1. przygotowywanie planów rozwoju turystyki i współpraca przy ich integracji z planami ogólnogospodarczymi,
2. tworzenie zasad finansowania bazy i infrastruktury turystycznej,
3. powoływanie i zarządzanie państwowymi /publicznymi/ przedsiębiorstwami i przedsiębiorstwami turystycznymi,

4. utrzymywanie i ochrona zasobów naturalnych i kulturalnych,
5. określanie celów i sposobów realizacji zadań z zakresu społecznej i publicznej turystyki.

3/ Działalność badawcza i studialna:

1. zbieranie i opracowywanie danych statystycznych dot. ruchu turystycznego i wielkości bazy,
2. badania i analizy rynkowe /marketingowe/.

4/ Szkolenie zawodowych kadr turystyki:

1. planowanie szkoleń, programów i zapewnianie kadry i pomocy szkoleniowych,
2. finansowanie lub prowadzenie szkoleń,
3. wydawanie zezwoleń na wykonywanie zawodu.

5/ Promocja i propaganda turystyki:

1. organizowanie i finansowanie promocji turystyki krajowej,
2. organizowanie i finansowanie promocji turystyki zagranicznej /wyjazdowej i przyjazdowej/.

Należy zwrócić uwagę, że powyższa klasyfikacja zawiera zarówno elementy dziedzinowe /tematyczne/, jak i elementy wartościowania używanych instrumentów /projektowanie, udzielanie, normowanie, organizowanie/, zestawione ponadto w odpowiedniej kolejności ze względu na zakres instrumentalnej regulacji, np. upowszechnianie przepisów prawnych /bez ich stanowienia/ i kontrola przestrzegania a następnie działalność dalej idąca, zawierająca także projektowanie i tworzenie /stanowienie/ przepisów.

Tak usystematyzowane kryteria porównawcze pozwalają następnie stwierdzić, czy w danej dziedzinie, w konkretnym kraju podmiot zarządzania realizuje /lub nie/ konkretnie nazwaną działalność. Zestawieniu tych kompetencji dla celów porównawczych służy m.in. tablica nr 1 zamieszczona w załączniku do tekstu, gdzie

jak widać podrozdzielono jeszcze kompetencje realizowane w każdym kraju przez NOAT i OOT, a także dla lepszego oddania różnic w zakresie i bezpośredniości oddziaływania tych instytucji, zaznaczono wyłączność całkowitą lub tylko częściową /dzieloną z innym organem/ w zakresie realizacji danej kompetencji.

Taka standaryzacja kryteriów porównawczych w nieunikniony sposób pozbawia konkretne rozwiązania organizacyjne waloru indywidualizacji, różnych odcieni i intensywności wykorzystywania uprawnień, ale też zawsze można odwołać się do tekstu, bardziej szczegółowo ilustrującego lokalną swoistość rozwiązań organizacyjnych w danym kraju.

W końcu w podsystemie operacyjno-proceduralnym autorzy przedstawiają kompetencje dziedzinowe i instrumentalne podmiotów zarządzania niejako w działaniu, w sposobie ich używania dla realizacji pewnych zadań w turystyce. Standaryzacja i systematyzacja tych programów i procedur w sposób podobny jak w podsystemie funkcjonalno-instrumentalnym, wydawała się autorom tyleż kusząca ile niemożliwa, aczkolwiek ^{wielu} np. w zakresie realizacji programów inwestycyjnego rozwoju bazy w różnych krajach - dość realna. Ostatecznie jednak autorzy postanowili poprzestać na jedynie tekstowej ilustracji tego podsystemu.

Równie ważną sprawą w opisie i porównaniach międzynarodowych systemów zarządzania/jak określenie kryteriów i elementów porównań/ jest wybór krajów do takich porównań. Wybór ten zawsze jest funkcją wyważenia dwóch skrajnych opcji: zaprezentowania różnorodności czy przedstawienia podobieństw. Autorzy postanowili wybrać do porównań raczej zróżnicowane organizacyjnie systemy zarządzania turystyką, by w nich szukać następnie elementów wspólnych i różnicujących, pamiętając jednocześnie o odmiennej gospodarczej roli turystyki w ekonomice wytypowanych krajów.

Ponadto ważnym kryterium selekcji była konieczność włączenia do porównań takich krajów, które ze względu na zbieżności organizacyjne i ekonomiczne turystyki pomiędzy nimi a Polską - dawałyby na koniec procedury badawczej szanse transpozycji ich rozwiązań organizacyjnych na rodzimy grunt. W tej początkowej fazie badań wydaje się np. że model austriacki może być interesujący poznawczo, ale ze względu na daleko inne znaczenie ekonomiczne turystyki i modelu jej organizacji /z daleko posuniętą decentralizacją zarządzania, autonomią krajów związkowych / - mniej obiecujący zastosowawczo w warunkach polskich - nawet w perspektywnym kształcie wyznaczanym kierunkami dalszego reformowania państwa i gospodarki. Model francuski natomiast, przynajmniej hipotetycznie, zdaje się obiecywać w tym względzie znacznie więcej.

Uzasadnienie wyboru krajów z punktu widzenia roli sektora turystycznego, jaką odgrywa on w gospodarkach badanych krajów znajduje się w drugim rozdziale niniejszego opracowania. Rozdział ten, zawierając szczegółowe rozważania nad miejscem turystyki w ekonomice poszczególnych krajów, pozwala bowiem sformułować szereg ogólnych wniosków co do typu, jaki ~~re~~prezentują gospodarki turystyczne tych krajów

Trzeci rozdział poświęcony jest zasadniczemu opisowi i porównaniom wybranych systemów zarządzania turystyką wg metody powyżej zaprezentowanej i w układzie porównawczym, tj. poszczególne rodzaje podsystemów prezentowane są w jednej partii - kraj po kraju, by następnie w tym samym schemacie zająć się porównawczym opisem innego podsystemu w poszczególnych krajach.

Ostatni punkt trzeciego rozdziału poświęcony jest wnioskowi porównawczym, przedstawianym dość skromnie, gdyż wnioski te nie mogą iść zbyt daleko wobec faktu, że tegoroczne opracowanie do-

tyczy jedynie centralnych instytucji turystycznych. Wnioskowanie w pełnym zakresie będzie możliwe po opracowaniu następnych szczebli systemów zarządzania turystyką. W ten sposób zamierzenie badawcze przewidziane na 1987 r. eksponuje głównie warstwę opisowo-poznawczą, czekając z zamknięciem wątku porównawczego do etapu końcowego realizacji zadania badawczego.

R o z d z i a ł I I
TURYSTYKA W GOSPODARCE WYBRANYCH
KRAJÓW KAPITALISTYCZNYCH

1. Miejsce turystyki w ekonomice badanych krajów

Podejmując próbę oceny miejsca turystyki w ekonomice badanych krajów, należy rozpatrzyć najpierw dwa zagadnienia. Po pierwsze, należy określić metodykę tej oceny, tj. zaproponować odpowiednie wskaźniki /miary/ obrazujące udział sektora turystycznego w odpowiednich wielkościach makroekonomicznych. Po drugie, należy skonfrontować powyższą metodykę z faktycznym stanem bazy danych statystycznych niezbędnych do jej zastosowania, aby w wyniku tej konfrontacji znaleźć właściwe rozwiązanie.

Otóż jeśli chodzi o pierwsze zagadnienie, to oceniając miejsce jakiegoś sektora /działu, gałęzi, branży/ gospodarki w całej gospodarce narodowej, dążymy do posłużenia się przede wszystkim następującymi wskaźnikami:

- udziałem produkcji /czystej lub finalnej/ danego sektora w tworzeniu dochodu narodowego;
- udziałem liczby zatrudnionych w danym sektorze w ogólnym zatrudnieniu gospodarki narodowej;
- udziałem wydatków ponoszonych przez ludność na zakup dóbr i usług dostarczanych przez dany sektor w ogólnych wydatkach konsumpcyjnych ludności;
- udziałem majątku zainwestowanego w danym sektorze w majątku produkcyjnym całej gospodarki;
- udziałem dóbr i usług rozpatrywanego sektora w handlu zagranicznym /bilansie płatniczym/ danego kraju.

Ponadto, obok powyższych, możemy posługiwać się dodatkowymi wskaźnikami o mniejszym znaczeniu, takimi np. jak zdolność da-

nego sektora do tworzenia wpływów budżetowych państwa poprzez podatki, cła, akcyzy, opłaty koncesyjne itp. opłaty fiskalne płynące z tegoż sektora. Pewne znaczenie mogą posiadać także wskaźniki efektywnościowe, które pozwalają ocenić sprawność gospodarowania w danym sektorze na tle sprawności gospodarowania w całej gospodarce narodowej. Do takich wskaźników należą: wydajność pracy, produktywność kapitału, efektywność inwestycji, czy też syntetyczny wskaźnik łącznej produktywności czynników wytwórczych.

Powyższe wskaźniki mogą być stosowane zarówno w ujęciu statycznym, tj. odnoszące się do danego roku, jak i w ujęciu dynamicznym, tzn. za okres szeregu lat. To drugie ujęcie pozwala na uchwycenie tendencji zmian miejsca danego sektora w gospodarce narodowej i posiada w związku z tym znaczenie szczególne.

W przypadku turystyki zastosowanie wszystkich wymienionych wyżej wskaźników nie jest praktycznie możliwe ze względu na niedostateczną bazę statystyczną. Niedostatek danych statystycznych potrzebnych dla właściwej oceny miejsca turystyki w gospodarce narodowej wynika bezpośrednio z trudności napotykaných przy próbie ustalenia zakresu samej gospodarki turystycznej. Niezmiernie trudne lub wręcz niemożliwe jest określenie granic demarkacyjnych, pozwalających wyodrębnić sektor turystyki. Działalność turystyczna charakteryzuje się bowiem tym, że w wielu wypadkach nie stanowi ona wyłącznego przedmiotu danej, wyodrębnionej organizacyjnie czy dla celów statystycznych, dziedziny działalności gospodarczej. Tak więc np. tylko określony odsetek usług transportowych czy gastronomicznych można zaklasyfikować do działalności turystycznej; przy czym wzajemne przeplatanie się działalności turystycznej i pozaturystycznej dotyczy nie tylko określonych dziedzin gospodarki, takich jak

transport, gastronomia, hotelarstwo, handel, ale w tym także poszczególnych jednostek gospodarczych, np. sklepów, barów, hoteli, przedsiębiorstw transportowych. Jedynie takie jednostki, jak agencje i biura turystyczne mogą być w całości zaliczone do działalności turystycznej.

Powyższe cechy charakterystyczne działalności turystycznej powodują, iż dotychczas turystyka nie występuje jako sfera działalności gospodarczej wyodrębniona w systemach statystyki masowej poszczególnych krajów. Nie jest zatem możliwe precyzyjne określenie produkcji finalnej sektora turystycznego, a tym samym - udziału tego sektora w tworzeniu dochodu narodowego, jakkolwiek w niektórych krajach dokonuje się bardzo pobieżnych szacunków tego wskaźnika. To samo dotyczy zatrudnienia. W tym przypadku podaje się niekiedy wielkość zatrudnienia w kilku dziedzinach związanych z turystyką, jednakże bez próby wyodrębnienia w ramach tych dziedzin zatrudnienia w działalności turystycznej. Tak więc np. dane na temat wielkości zatrudnienia w usługach transportowych czy gastronomicznych posiadają ograniczoną wartość informacyjną, gdyż sfery te tylko w pewnej części pracują na potrzeby turystów. Inaczej rzecz się ma z usługami noclegowymi. Przyjęta w większości ~~krajów~~ krajów bardzo szeroka /pojemna/ definicja turysty i turystyki powoduje, iż prawie całość usług noclegowych można zaliczyć do działalności turystycznej. W sumie, jeśli dostępne są dane na temat zatrudnienia w powyższych sferach działalności, a ponadto: w biurach i organach turystycznych, w administracji turystycznej oraz w takich placówkach, jak muzea, gałęzie sztuki, ośrodki rekreacyjne, to można określić, sumując te dziedziny, bardzo przybliżona wielkość zatrudnienia w turystyce. Takie dane bywają opracowywane, ale tylko dla niektórych krajów.

Brak jest również kompletnych danych, dostarczanych w ramach statystyki masowej, na temat wydatków ponoszonych przez ludność na zakup dóbr i usług turystycznych. Również tzw. badania reprezentacyjne, tj. częściowe badania gospodarstw domowych, nie zawsze dostarczają odpowiednich informacji na temat wydatków związanych z turystyką,^{1/} a ponadto ze względu na różny zakres i metodykę tych badań, odnośne dane często nie mogą być wykorzystywane dla celów porównań międzynarodowych.

Jeszcze mniejsze są możliwości pozyskania danych na temat majątku produkcyjnego lub/i inwestycji w sektorze turystycznym. W tym przypadku nawet bardzo orientacyjne /szacunkowe/ dane nie są publikowane w międzynarodowych źródłach statystycznych.

Najbardziej adekwatne dane statystyczne można uzyskać w odniesieniu do turystyki zagranicznej. Wynika to z faktu względnej łatwości rejestrowania zagranicznego ruchu turystycznego dzięki kontroli granicznej, rejestracji w placówkach bazy noclegowej, wymianie pieniędzy itp. Wielkość ruchu może być z kolei w odpowiedni sposób przeliczana na interesujące nas wskaźniki ekonomiczne, głównie - wielkość wpływów i wydatków.

Tak więc dane o wpływach z turystyki zagranicznej można odnieść do dochodu narodowego /lub kategorii pokrewnej/, uzyskując w ten sposób jeden z ważniejszych wskaźników obrazujących znaczenie turystyki zagranicznej w gospodarce danego kraju. Z kolei odnosząc wielkość wydatków na turystykę zagraniczną do ogólnych wydatków konsumpcyjnych ludności, zapoznajemy się z rolą turystyki zagranicznej w modelu konsumpcji ludności danego kraju. Jednocześnie, analiza wydatków i wpływów z turystyki zagranicznej pozwala określić bilans turystyki zagranicznej, a

^{1/}Wydatki te występują często w jednej pozycji z wydatkami na kulturę, oświatę, wychowanie i sport i nie dają się wyodrębnić.

tym samym - charakter międzynarodowej specjalizacji turystycznej danego kraju.

Jednakże dane na temat turystyki zagranicznej, jakkolwiek umożliwiające analizę i wnioskowanie odnośnie pewnych aspektów roli turystyki w gospodarce danego kraju, nie zastępują danych ukazujących ekonomiczne znaczenie całej turystyki, a więc zarówno turystyki zagranicznej, jak i krajowej.

Dostrzegając braki wymienionych wyżej danych niezbędnych dla całościowego i właściwego naświetlenia miejsca turystyki w gospodarce narodowej, w krajach zachodnich podjęto się w ostatnim czasie przygotowania metodyki pozwalającej na włączenie turystyki do systemu Narodowej Sprawozdawczości /System of National Accounts - SNA/ jako wyodrębnionego sektora gospodarki, traktowanego na równi z tradycyjnymi sektorami, takimi jak rolnictwo, transport, budownictwo, handel.

Prace badawcze poświęcone poszukiwaniu możliwości takiego wyodrębnienia turystyki podjęto kilka lat temu na forum Światowej Organizacji Turystycznej /WTO/.^{1/} Z kolei w roku 1985 tzw. Grupa Ekspertów /Group of Experts/ powołana przez Komitet Turystyczny /Tourism Committee/ OECD rozesłała do krajów członkowskich kwestionariusz zawierający schemat tabel obejmujących pozycje niezbędne dla włączenia turystyki do systemu statystyki masowej, jako wyodrębnionego sektora gospodarki. Na bazie tego kwestionariusza Kraje Nordyckie przystąpiły od razu do opracowania odpowiednich tabel, czyniąc to pod auspicjami i przy wsparciu finansowym Rady Nordyckiej. Inicjatywa Krajów Nordyckich stanowi cenne doświadczenie dla Komitetu Turystycznego OECD.^{2/} Komitet

^{1/} Patrz: Determination of the importance of tourism as an economic activity within the framework of the national accounting system. WTO, Madrid 1983

^{2/} Zagadnieniu temu poświęcony jest V rozdział /zatytułowany: Tourism and the National Accounts: the Nordic Countries Experience publikacji: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries OECD, Paris 1987, s. 99-108.

ten planuje, po uwzględnieniu doświadczeń nordyckich i wprowadzeniu niezbędnych zmian w proponowanej metodyce obliczeń, zobowiązać wszystkie kraje członkowskie do włączenia turystyki w ramy istniejących systemów statystyki masowej.

Dzięki powyższej inicjatywie możliwe będzie w przyszłości pozyskiwanie danych na temat:

- produkcji dóbr i usług całego sektora turystycznego,
- wydatków konsumenckich na turystykę,
- tworzenia kapitału /capital formation/ w sferze turystyki,
- zatrudnienia, obejmującego wszystkie dziedziny turystyki traktowanej całościowo.

W odróżnieniu od obecnie dostępnych danych, to nowe źródło statystyczne będzie dostarczało nie tylko danych kompleksowych, obejmujących całość wytwórczości i konsumpcji turystycznej, ale także danych uwzględniających tylko te części działalności poszczególnych dziedzin związanych z turystyką, które faktycznie tworzą dobra i usługi na potrzeby turystów. Tę drugą cechę danych osiągnie się dzięki zastosowaniu odpowiedniej metody szacowania udziału działalności czysto turystycznej w działalności tych dziedzin, które nie dają się w całości zaklasyfikować do sektora turystyki.

Zanim jednak nowe, kompletne i adekwatne dane, pozwalające na właściwą ocenę znaczenia turystyki w gospodarce krajów OECD, będą opracowane i publikowane, pozostaje zadowolić się stanem bazy statystycznej scharakteryzowanej wcześniej, pamiętając o jej ułomnościach.

1.1. Turystyka w dochodzie narodowym oraz w wydatkach konsumenckich

Ocenę znaczenia turystyki w gospodarce badanych krajów zachodnioeuropejskich, tj. Austrii, Francji, Holandii, RFN, Wielkiej Brytanii i Włoch, zaczniemy od odniesienia wpływów z turystyki zagranicznej do dochodu narodowego, a konkretnie - tzw. produktu krajowego brutto /gross domestic product/.^{1/} Ideałem byłoby posługiwanie się w tym przypadku także udziałem wpływów z turystyki krajowej, ale jak już wspomniano kompletne dane na ten temat nie są dostępne. Jedynie w odniesieniu do niektórych krajów możliwe będzie podanie pewnych szacunków udziału globalnych dochodów z turystyki w dochodzie narodowym.

Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 1, udział wpływów z turystyki zagranicznej w produkcie krajowym brutto jest silnie zróżnicowany wśród badanych krajów; udział ten waha się od wartości mniejszej niż 1 do ok. 8. Uważa się, że jeśli wpływy z turystyki zagranicznej przekraczają 1% dochodu narodowego, to jest to już udział znaczący dla rozwoju gospodarki danego kraju.^{2/} Jeśli udział ten wynosi 8%, tak jak w przypadku Austrii, to należy uznać, iż w kraju tym turystyka, w tym zwłaszcza zagraniczna, wywiera przemożny wpływ na sytuację gospodarczą, w szczególności zaś na bilans płatniczy, o czym dalej.

Ze swym 8% udziałem wpływów z turystyki zagranicznej w PKB, Austria plasuje się bezapelacyjnie na pierwszym miejscu wśród

^{1/} Produkt krajowy brutto jest kategorią stosowaną w ramach koncepcji SNA /System of National Accounts/; obejmuje on, oprócz nowo wytworzonej wartości w sferze produkcji materialnej, również wartość usług niematerialnych. Słowo brutto oznacza, iż nie potrąca się wartości amortyzacji, ze względu na trudności jej wyszacowania.

^{2/} Por. R. Gałęcki, G. Gołębowski; *Ekonomika turystyki*. AE Poznań 1980, s. 29.

Tabela 1

Udział wpływów z turystyki zagranicznej w produkcie narodowym brutto^{1/} wybranych krajów kapitalistycznych w latach 1980-1985

w %

	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Austria	8,9	8,6	8,4	7,8	7,8	7,7
Francja	1,2	1,3	1,3	1,4	1,6	1,6
Holandia	1,0	0,5	1,1	1,1	1,2	1,2
RFN	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9
Wlk. Brytania	1,3	1,2	1,2	1,3	1,4	1,6
Włochy	2,3	2,1	2,4	2,5	2,5	2,0

1/ GDP - Gross Domestic Product

Źródło: opracowano na podstawie: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries. OECD, Paris, roczniki 1982-1987.

wszystkich krajów członkowskich OECD "bijąc na głowę nawet takie "imperia" turystyczne, jak Grecja i Hiszpania.^{1/} Niemniej, jak wskazują dane tabeli 1, obserwuje się tendencję spadkową udziału wpływów z turystyki zagranicznej w produkcie krajowym brutto Austrii /8,9% w 1980 roku i 7,7% w roku 1983/.

W pozostałych badanych krajach, omawiany wskaźnik jest dużo niższy niż w Austrii.

We Włoszech, kraju, w którym turystyka zagraniczna przyjazdowa wydaje się odgrywać istotną rolę, udział wpływów z tej turystyki wynosi "zaledwie" nieco powyżej 2%; przy czym, pomijając nietypo-

^{1/} W 1985 roku udział wpływów z turystyki zagranicznej w PKB Grecji i Hiszpani wynosił odpowiednio: 4,3% i 4,9% /Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, op. cit./

wy rok 1985, nie obserwowano w latach osiemdziesiątych tendencji spadkowej tego udziału. Pod względem omawianego udziału Włochy plasują się nieco powyżej średniej zachodnioeuropejskiej^{1/}, zajmując jednocześnie drugą pozycję wśród badanych krajów.

Nieco niższym niż we Włoszech udziałem wpływów z turystyki zagranicznej w produkcie krajowym brutto legitymują się Francja i Wielka Brytania; w obu tych krajach omawiane wskaźniki są obecnie analogiczne /w 1985 roku wynosiły 1,6%/ i co znamienne - wydają się zgodnie wzrastać, przynajmniej taką tendencję obserwowano w odniesieniu do lat osiemdziesiątych.

W Holandii i RFN udział wpływów z turystyki zagranicznej w PKB jest wyraźnie niższy niż w przedstawionych wyżej krajach. W Holandii udział ten nieznacznie przekraczał 1% w ostatnich latach; przy czym również wzrastał, natomiast w RFN - wynosił mniej niż 1% i nie obserwowano w latach 1980-1986 tendencji wzrostowej.

Jak już sygnalizowano, w niektórych krajach próbuje się szacować także udział turystyki krajowej w PKB lub innych wielkościach makroekonomicznych zbliżonych do PKB. Dzięki temu możliwe jest uzyskanie pewnego wyobrażenia o pozycji całej turystyki w ekonomice danego kraju.

Najpełniejsze informacje na temat ekonomicznego znaczenia całej turystyki, tj. zarówno krajowej jak i zagranicznej, można znaleźć w odniesieniu do Holandii. Według tych informacji, globalne wpływy z turystyki krajowej i zagranicznej wynosiły w 1985 roku 30 mld guldenów, co stanowiło 7,2 % produktu narodowego brutto /PNB/ tego kraju; z tego ok. 25 miliardów /6% PNB/ przypadało na turystykę krajową, a pozostałe 5 miliardów /1,2%

^{1/} W latach 1983-85 średni udział wpływów z turystyki zagranicznej w PKB dla 18 europejskich krajów OECD wynosi 1,9% /ibidem, s. 78/.

PNB/ - na turystykę zagraniczną.^{1/} Jednocześnie podaje się, że tzw. wartość dodana wypracowana dzięki turystyce krajowej wyniosła w tym samym roku ponad 11 miliardów guldenów, co stanowiło 3,5% dochodu narodowego netto. Pod względem wartości dodanej turystyka zajmuje w Holandii szóste miejsce po przemyśle przetwórczym /18,7% dochodu narodowego netto/, przemyśle wydobywczym /10%/, transporcie i komunikacji /6,8%/, budownictwie /5,6%/, oraz rolnictwie i rybołówstwie /4,1%/.^{2/}

Choć w odniesieniu do RFN brak jest tego typu danych, jakie podano wyżej dla Holandii, to jednak wskazuje się, że obroty sektora turystycznego są w tym kraju wyższe od obrotów przemysłu stalowego, chemicznego czy rolnictwa.^{3/} Znając np. udział rolnictwa w tworzeniu produktu krajowego brutto wynoszący 2% /w 1985 roku/,^{4/} można założyć, iż udział turystyki wynosi rzędu 4-5%.

Dla innych krajów nie jest możliwe podanie nawet tak orientacyjnych wielkości, jak dla RFN.

Odpowiednikiem przedstawionego wyżej udziału wpływów z turystyki w produkcie krajowym brutto lub dochodzie narodowym jest, po stronie wydatków, udział wydatków na turystykę w ogólnej konsumpcji dóbr i usług. Obrazuje on znaczenie turystyki w gospodarce konsumenckiej danego kraju i nie musi pokrywać się z poprzednio omówionym wskaźnikiem, m.in. dlatego, że relacja między obu udziałami zależna jest od bilansu zagranicznego ruchu turys-

1/ Tourism Policy.... 1987, op. cit., s. 36.

2/ Ibidem

3/ Tourism Policy.... 1987, op. cit., s. 25.

4/ La situazione dell'agricoltura nella Comunita. Relazione 1986. Bruxelles 1987, s. 199

tycznego. Jest zrozumiałe, że w krajach o ujemnym bilansie tego ruchu wskaźnik udziału wydatków na turystykę w ogólnych wydatkach na konsumpcję będzie z reguły wyższy od wskaźnika udziału wpływów z turystyki w dochodzie narodowym; natomiast sytuacja odwrotna będzie miała miejsce w krajach o bilansie dodatnim. Na temat bilansu zagranicznego ruchu turystycznego będzie mowa w dalszej części niniejszego podrozdziału.

W tym miejscu natomiast wypada zatrzymać się nad interpretacją danych zawartych w tabeli 2, w której zestawiono udział wydatków na turystykę zagraniczną w ogólnych wydatkach konsumenckich ludności badanych krajów.

Tabela 2

Udział wydatków na turystykę zagraniczną w ogólnych wydatkach konsumenckich^{1/} ludności wybranych krajów kapitalistycznych w latach 1980-1985

w procentach

	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Austria	7,4	7,5	7,1	7,4	7,2	7,3
Francja	1,5	1,6	1,5	1,3	1,4	1,4
Holandia	4,6	4,4	4,1	4,1	4,1	4,1
RFN	4,6	4,4	4,3	4,0	4,1	4,2
Wlk. Brytania	2,0	2,2	2,2	2,3	2,4	2,3
Włochy	0,8	0,8	0,8	0,8	1,0	0,7

1/ PFC - Private Final Consumption

Źródło - opracowano na podstawie: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries. OECD, Paris; rocznik 1982-1987,

Jak wynika z tego zestawienia, największą część swego dochodu przeznaczają na turystykę zagraniczną konsumenci austriaccy. Tak więc Austria przoduje wśród badanych krajów nie tylko pod względem znaczenia wpływów z turystyki zagranicznej, ale także pod względem wydatków ludności na turystykę zagraniczną. Przy czym, udział wydatków, choć bardzo wysoki, jest jednak nieco niższy od przedstawionego wcześniej udziału wpływów z turystyki zagranicznej w PKB, co wiąże się z dodatnim bilansem obrotów turystyki zagranicznej Austrii.

Z kolei w Holandii i RFN udział wydatków na turystykę zagraniczną w konsumpcji ludności jest znacznie wyższy /ok. czterokrotnie/ od udziału wpływu z tejże turystyki w PKB, co koresponduje oczywiście z głęboko ujemnym bilansem turystyki zagranicznej w tych krajach. Wynosząc ponad 4%, omawiany tutaj wskaźnik udziału stawia oba wymienione kraje w rzędzie krajów o najwyższym znaczeniu turystyki w wydatkach konsumenckich.^{1/}

Rzecz jasna, tak wysoka ranga turystyki zagranicznej w modelu konsumpcji jest możliwa w krajach, których ludność osiągnęła odpowiednio wysoki poziom dochodów,^{2/} a ponadto, co nie jest bez znaczenia - dysponuje "silną walutą", która stymuluje turystykę wyjazdową.

W pozostałych badanych krajach, tj. Francji, Wielkiej Brytanii i Włoszech omawiany udział jest znacznie niższy niż w kra-

^{1/} Średnia dla 18 europejskich krajów OECD wynosiła w 1985 r. 2,6%; zob. *Politique du tourisme 1987*, op. cit., s. 84.

^{2/} Jak się wskazuje w wielu opracowaniach, elastyczność wydatków na turystykę z reguły przekracza wartość 1; przy czym dla turystyki zagranicznej jest ona wyższa niż dla turystyki krajowej; por. J. Gieźgała: *Turystyka w gospodarce narodowej*, PWE, W-wa 1977, s. 120-123; S. Wahab: *Tourism Zana-gement*. Tourism International Press, London 1975, s. 93-94 oraz R. Languar. *L'économie du tourisme*, Press. Univ. de France, Paris 1983. Zgodnie z tą prawidłowością im wyższy dochód tym wyższy udział wydatków na turystykę, zwłaszcza zagraniczną.

jach przedstawionych wyżej. Szczególnie niski udział wydatków na turystykę zagraniczną rejestrowany jest we Włoszech. W przypadku tego kraju czynnikiem odpowiedzialnym za ten stan rzeczy jest nie tyle poziom dochodów ludności /jest on przecież wyższy niż w Wielkiej Brytanii, jakkolwiek znacznie niższy niż w RFN czy Holandii/, ale walory turystyczne Włoch, które sprzyjają turystyce przyjazdowej, choć zarazem działają hamująco na rozwój turystyki wyjazdowej. Nie bez znaczenia była również postępująca do niedawna dewaluacja waluty włoskiej. Nie też dziwnego, że udział wpływów z turystyki zagranicznej w PKB jest w przypadku Włoch dwu- lub trzykrotnie wyższy od udziału wydatków na turystykę zagraniczną w ogólnych wydatkach konsumenckich ludności.

1.2. Znaczenie turystyki w zatrudnieniu

Jak już podkreślano na wstępie niniejszego podrozdziału, Obecny stan statystyki nie pozwala na obliczenie globalnego zatrudnienia w sektorze turystycznym, a tym samym nie istnieje możliwość odniesienia zatrudnienia w turystyce do zatrudnienia w całej gospodarce narodowej. Niemniej istnieją pewne dane, które, jakkolwiek niekompletne, w większym czy mniejszym zakresie informują o rozmiarach zatrudnienia w niektórych dziedzinach składających się na działalność turystyczną. Dane te zestawiono w tabeli 3.

Jak widać nie ma możliwości porównywania zestawionych w tabeli danych na temat zatrudnienia w turystyce między badanymi krajami, ze względu na ich zróżnicowany charakter. W przypadku Austrii i RFN zestawione dane dotyczą tylko hoteli i restauracji. Dane dla Holandii obejmują zatrudnienie w hotelach, restauracjach oraz agencjach i biurach turystycznych.

W przypadku Wielkiej Brytanii obejmują one: hotele, restauracje oraz tzw. inne usługi turystyczne, takie jak "puby", muzea, "snack bary" i galerie sztuki. Natomiast w przypadku Francji dane te są najpełniejsze, gdyż obejmują zatrudnienie w: hotelach, restauracjach, agencjach i biurach turystycznych, w administracji turystycznej oraz w innych usługach turystycznych.^{1/} Istnieje więc możliwość porównania między badanymi krajami zatrudnienia tylko w dwóch dziedzinach działalności turystycznej: w hotelarstwie i w restauracjach.

Ponadto można argumentować, iż prezentowane w tabeli 3 dane są nie tylko niekompletne /nie obejmują bowiem transportu, handlu, przemysłu produkującego sprzęt turystyczny, a także innych dziedzin działalności turystycznej/, ale i ułomne, gdyż jak już zaznaczano, nie cała działalność rozpatrywanych sfer służy turystyce. W przypadku hotelarstwa można przyjąć, iż tylko bardzo niewielka część tej działalności nie jest związana z turystyką.^{2/}

Jak chodzi o restauracje, to sprawa wygląda nieco inaczej. Można domniemywać, że co najmniej połowa gastronomii nie pracuje na potrzeby turystów.^{3/} Z kolei zatrudnienie w agencjach i biurach turystycznych oraz w administracji turystycznej należy w całości zaliczyć do zatrudnienia w turystyce. Tak więc, prezentowane dane są z jednej strony niepełne, niedoszacowują zatrudnienia w turystyce, gdyż nie obejmują niektórych sfer z nią związanych, a z drugiej strony, w przypadku restauracji i tzw. innych usług turystycznych, są przeszacowane.

1/ Dla Włoch brak jest jakichkolwiek danych dotyczących zatrudnienia w turystyce.

2/ W krajach OECD szacuje się, że 98% usług noclegowych można uznać za usługi turystyczne /zob. Tourism Policy... 1987, op. cit., s. 101/.

3/ Badania amerykańskie wskazują, że tylko 30% działalności gastronomii można zaliczyć do usług turystycznych; por. R. Gałęcki, G. Gołębowski: op. cit., s. 42.

Tabela 3

Zatrudnienie w turystyce^{1/} wybranych krajów kapitalistycznych
w latach 1980 - 1986

		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Austria ^{2/}	H, R	124 910	126 873	113 177	115 698	115 981	117 028	114 489
Francja ^{3/}	H	124 123	125 240	127 704	127 867	127 694	127 656	
	R	126 818	134 217	141 010	153 144	156 782	162 134	
	H, R	250 941	259 457	268 714	281 011	284 476	289 790	
	T	16 888	17 270	18 053	18 261	19 119	19 539	
	A	..	..	400	400	400	400	
	I	..	..	..	127 521	125 433	123 098	
	H+R+T+A+I	..	..	..	427 193	429 428	432 827	
Holandia ^{4/}	H			17 000	16 200	17 700	17 900	20 000
	R			..	31 400	31 800	35 100	37 500
	H, R			29 500	47 600	49 500	53 000	57 500
	T			4 500	5 500	5 800	5 200	5 700
	H+R+T			..	53 100	55 300	58 200	63 200
RFN ^{5/}	H, R	516 000	551 000	584 000	658 000	724 000	736 000	..
Wlk. Brytania ^{6/}	H	271 200	256 700	254 500	261 300	239 500	254 900	264 500
	R	184 400	174 100	181 150	177 900	209 700	217 100	220 000

c.d. tabeli na str. 33

c.d. tabeli nr 3

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Wlk. Brytania ^{6/}							
H,R	455 600	430 800	435 650	439 200	449 200	472 000	484 200
I	..	..	681 400	685 600	712 800	757 600	773 800
H+R+I	..	..	1117 050	1124 800	1162 000	1229 600	1258 000

1/Znaczenie symboli: H - hotele; R - restauracje; T - agencje turystyczne;

A - narodowa administracja turystyczna; I - inne

2/Za lata 1980-81 - dane wg spisu z lipca; za lata 1982-86 - średnia ważona z sierpnia /sezon/ i listopada /poza sezonem/.

3/Dane obejmują tylko pracowników najemnych; A obejmuje przedstawicielstwa zagraniczne oraz regionalne biura turystyczne

4/Od 1984 dane obejmują także zatrudnionych na mniej niż 15 godzin tygodniowo

5/Dane obejmują także pewną liczbę pracowników cudzoziemskich

6/Średnia ważona z sierpnia /szczyt turystyczny/ i marca /poza sezonem/. Ograniczona porównywalność między latami 1982-83 i 1984-86 ze względu na modyfikacje metodyki szacowania.

I = "puby", bary, kluby nocne, kluby, biblioteki, muzea, galerie sztuki, ośrodki sportu i rekreacji

Źródło: - opracowano na podstawie: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, roczniki 1981-87

Opierając się z konieczności na tych niekompletnych i ułomnych danych oraz posiłkując się innymi źródłami, możemy poczynić kilka następujących uwag na temat zatrudnienia w turystyce badanych krajów.

Prezentowane w tabeli 3 dane dla Austrii pozwalają ocenić zatrudnienie tylko w hotelarstwie i restauracjach. Biorąc pod uwagę wielkość tego kraju należy uznać, iż zatrudnienie w wymienionych dziedzinach jest stosunkowo wysokie, co najmniej dwudziestokrotnie wyższe niż np. w Holandii, kraju o blisko dwukrotnie większej liczbie ludności. Świadczy to o dużej roli przyjazdowej turystyki zagranicznej w Austrii. W innym miejscu cytowanego źródła podaje się, że w Austrii łącznie 250 tys. pracowników jest zatrudnionych bezpośrednio w turystyce, co stanowi 7,5% zatrudnienia w całej gospodarce narodowej tego kraju.^{1/}

We Francji, w uwzględnionych w tabeli sferach turystyki, zatrudnionych jest łącznie ponad 400 tys. pracowników; przy czym dominują w tym zatrudnieniu restauracje i hotele. Jeżeli dodać do tego także inne, nie uwzględnione w tabeli dziedziny działalności turystycznej, to ogólne zatrudnienie w turystyce francuskiej wyniesie ponad 800 tys. pracowników zatrudnionych na stałe /dane dla roku 1985/, co stanowi 3,7% ogólnego zatrudnienia w gospodarce, a 10% ogólnego zatrudnienia w usługach.^{2/}

Zatrudnienie w turystyce Holandii szacowano na 238 tys. tj. 5% zatrudnienia w całej gospodarce oraz 10% zatrudnienia w sektorze usług.^{3/} Natomiast dane zawarte w tabeli 3, informujące o zatrudnieniu tylko w trzech dziedzinach turystyki, tj. hotelach, restauracjach i agencjach turystycznych, obejmują ok. 60 tys. osób, a więc tylko ok. 1/4 szacowanego ogólnego zatrudnienia w turystyce tego kraju.

^{1/}Tourism Policy, 1987, op. cit. , s. 14

^{2/}Ibidem, s. 23

^{3/}Ibidem, s. 36

W wyniku przeprowadzonych w 1985 roku badań reprezentacyjnych /sample survey/ na temat zatrudnienia w hotelarstwie i handlu związanym z turystyką RFN, ustalono, iż łączne zatrudnienie w tych dziedzinach wynosi 840 tys. osób. Ustalono także, iż liczba ta stanowi 2/3 ogólnego zatrudnienia w sektorze turystycznym.^{1/} Tak więc można przyjąć, iż globalne zatrudnienie w turystyce RFN wynosiło w 1985 roku ok. 1,4 mln pracowników, co stanowiło wówczas nieco ponad 5% ludności zawodowo czynnej tego kraju.

Jeszcze większe niż w RFN rozmiary zatrudnienia w turystyce szacuje się w Wielkiej Brytanii. Dla roku 1985 szacunek wynosi ponad 2 mln osób, a więc ok. 7,5% ogólnego zatrudnienia w gospodarce tego kraju. Tymczasem prezentowane w tabeli dane, obejmujące jedynie hotelarstwo, restauracje oraz tzw. inne usługi turystyczne, wskazują na łączną wielkość zatrudnienia w tych dziedzinach wynoszącą ok. 1,2 mln. osób.

Tak więc turystyka jako sektor dający miejsca pracy wydaje się odgrywać istotną rolę w gospodarkach badanych krajów. Udział turystyki w ogólnym zatrudnieniu waha się od 3,7% we Francji, 5% w Holandii i RFN do 7,5% w Austrii i Wielkiej Brytanii. Porównując powyższe wskaźniki ze wskaźnikami zatrudnienia np. w rolnictwie, należy zauważyć, iż w Austrii, Wielkiej Brytanii i Holandii odsetek zatrudnionych w turystyce jest wyższy niż odsetek zatrudnionych w rolnictwie. Z kolei w RFN turystyka tylko w niewielkim stopniu ustępuje rolnictwu pod względem zatrudnienia. Jedynie we Francji rolnictwo odgrywa znacznie większą rolę w zatrudnieniu niż turystyka.

^{1/} Ibidem, s. 25

1.3. Turystyka w bilansie płatniczym badanych krajów

Badanie wpływu turystyki zagranicznej na bilans płatniczy kraju należy do najwcześniejszych badań podjętych w celu określenia znaczenia turystyki dla gospodarki narodowej. Badania takie podejmowano już w okresie międzywojennym, dostrzegając wyjątkowe znaczenie turystyki zagranicznej dla tzw. "niewidocznego" eksportu i takiegoż importu^{1/}.

Znaczenie turystyki zagranicznej dla bilansu płatniczego można badać posługując się wielkościami absolutnymi bądź względnymi. Jeśli chodzi o wielkości absolutne, to należy przede wszystkim prześledzić wielkość i dynamikę wydatków z turystyki zagranicznej, uzyskując w ten sposób możliwość oceny bilansu tej turystyki. Odpowiednie dane dla takiej analizy zestawiono w tabeli 4.

Jak wynika z tej tabeli, w latach 1980-1986 w trzech spośród sześciu badanych krajów, tj. w Austrii, Francji i Włoszech, rejestrowano stałą przewagę /nadwyżkę/ wpływów z turystyki zagranicznej nad jej wydatkami. I tak, w 1986 roku dodatnie saldo bilansu tej turystyki wynosiło w Austrii ok. 2 mld 700 mln dolarów USA, we Francji ok. 3 mld 200 mln i we Włoszech 7 mld 100 mln.

Z kolei w Holandii i w RFN saldo to było w całym uwzględnionym okresie ujemne. Szczególnie głęboko ujemne saldo obrotów turystyki zagranicznej rejestrowane jest w RFN; w 1986 roku wynosiło ono aż blisko 13 mld dol. amerykańskich. Natomiast Wielka Brytania w dwóch latach badanego okresu wykazywała lekko dodatnie saldo wydatków i wpływów turystyki zagra-

^{1/} R.Gałecki, G.Gołembski: op.cit., s. 34

Tabela 4

Wydatki i wpływy z turystyki zagranicznej w wybranych krajach kapitalistycznych w latach 1980 - 1986

w mln dolarów USA

Kraje	1980			1981			1982			1983			1984			1985			1986		
	Wpływy	Wydatki	Saldo	Wpływy	Wydatki	Saldo	Wpływy	Wydatki	Saldo	Wpływy	Wydatki	Saldo	Wpływy	Wydatki	Saldo	Wpływy	Wydatki	Saldo	Wpływy	Wydatki	Saldo
Austria	6442	3124	+3318	5712,2	2798,0	+2914,2	5014,1	2262,0	+ 2752,1	5253,0	2897,1	+ 2355,9	5049,6	2623,8	+2425,8	5065,1	2723,4	+ 2341,7	6928,3	4206,7	+2721,6
Francja	8197	6001	+2196	7239,2	5747,2	+1492,0	6990,6	5157,0	+ 1833,6	7226,5	4281,6	+2944,9	7597,9	4270,8	+3327,1	7928,6	4551,3	+3377,3	9580,2	6383,4	+3196,8
Holandia	1662	4664	-3002	1645,4	3574,4	-1929,0	1542,9	3411,2	- 1868,3	1476,0	3297,8	-1821,8	1530,5	3015,8	-1485,3	1497,5	3116,2	-1618,7	1905,6	4430,0	-2524,4
RPN	6566	20598	-14032	5987,5	17295,9	-11308,4	5398,4	16234,6	-10836,2	5457,2	15141,5	-9684,3	5504,2	14087,7	-8583,5	5896,7	14601,4	-8704,7	7825,9	20663,5	-12837,6
Wlk. Brytania	6922	6410	+ 512	5965,4	6570,2	- 604,8	5530,9	6357,0	- 826,1	5533,9	6134,1	- 600,2	6139,4	6204,6	- 65,2	6994,7	6256,9	+ 737,8	7920,5	8685,8	- 765,3
Włochy	8213	1907	+6306	7553,6	1664,7	+5888,9	8338,4	1736,6	+6601,8	9033,2	1821,7	+7211,5	8594,9	2098,2	+6496,7	8757,7	2283,4	+6474,3	9852,8	2758,0	+7094,8

Źródło - opracowane na podstawie: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, OECD, Paris, roczniki: 1982 - 1987

nicznej, a w pozostałych latach saldo to było nieznacznie ujemne. Można więc przyjąć, iż kraj ten posiada mniej więcej zrównoważony bilans wymiany zagranicznej w turystyce, który osiąga przy stosunkowo wysokich wpływach i wydatkach.

Na podstawie danych zawartych w tabeli 5, można z kolei stwierdzić, iż wpływy z turystyki zagranicznej wykazują dość silne wahania z roku na rok. Jest to cecha charakterystyczna tego rodzaju wpływów, które uzależnione są w dużej mierze od czynników znajdujących się poza kontrolą krajów recepcyjnych /pogoda, moda/. Pomimo tych wahań można dostrzec, iż w jednych krajach ogólna tendencja jest wzrostowa, w innych zaś takiej tendencji się nie obserwuje. Do tych pierwszych należą niewątpliwie Francja i Wielka Brytania. Natomiast w turystyce przyjazdowej do Włoch i Austrii ujawnił się w ostatnich latach regres. Ten ostatni kraj uzależniony jest w ogromnym stopniu od jednego rynku generującego, tj. zachodniemieckiego turyści z RFN stanowią ok. 2/3 ogólnej liczby turystów zagranicznych odwiedzających Austrię^{1/}. Dlatego też wszelkie zmiany w geograficznej strukturze wyjazdów turystycznych z RFN wpływają destabilizująco na dochody z turystyki zagranicznej Austrii.

Właściwa ocena znaczenia turystyki zagranicznej dla kształtowania bilansu płatniczego wymaga odniesienia wpływów z turystyki do wartości eksportu dóbr i usług ogółem, a wydatków na turystykę - do wartości importu tych dóbr i usług. Wydatki turystów zagranicznych, dokonujących zakupów dóbr i usług w danym kraju, stanowią bowiem coś w rodzaju eksportu "na

^{1/} Tourism Policy..., 1987, op.cit., s. 14

Tabela 5

Dynamika wpływów z turystyki zagranicznej
w wybranych krajach kapitalistycznych
w latach 1980-1986 /ceny stałe/

% wzrost lub spadek w stosunku do roku
poprzedniego

Kraj	$\frac{1980}{1979}$	$\frac{1981}{1980}$	$\frac{1982}{1981}$	$\frac{1983}{1982}$	$\frac{1984}{1983}$	$\frac{1985}{1984}$	$\frac{1986}{1985}$
Austria	4,5	1,7	-1,8	-3,6	1,3	0,6	-0,9
Francja	-9,0	-3,0	26,3	9,2	12,4	1,7	-8,8
Holandia	13,6	17,3	-4,8	-1,2	13,9	-1,2	-6,2
RFN	6,4	4,7	-5,8	2,8	10,0	10,4	-1,6
Wielka Brytania	-9,1	-10,8	-0,8	20,1	9,7	12,1	-4,4
Włochy	-14,2	2,4	11,9	5,8	-0,8	1,2	-17,2

Źródło: Opracowano na podstawie: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries. OECD, Paris; roczniki: 1985, 1986 i 1987

miejscu", natomiast wydatki turystów danego kraju wyjeżdżających za granicę - odpowiednik importu. Zatem z punktu widzenia bilansu płatniczego korzystne są przyjazdy turystów zagranicznych do danego kraju, a niekorzystne - wyjazdy z tego kraju.

Jak wynika z tabeli 6, udział wpływów z turystyki zagranicznej w wartości eksportu ogółem jest w badanych krajach silnie zróżnicowany. Udział ten najwyższy jest w Austrii /w ostatnich latach wynosił 17-18% globalnych wpływów eksportowych/^{1/}. Stosunkowo wysoki jest także we Włoszech /ok. 9%/. Francja z udziałem wynoszącym ok. 5% znajduje się na poziomie średniej zachodnioeuropejskiej. Stosunkowo niski udział rejestrowany jest natomiast w RFN i Wielkiej Brytanii /odpowiednio ok. 2,5% i 3,5%/, a najniższy, wynoszący bowiem mniej niż 2%, osiąga się w Holandii.

Jeśli wpływy z turystyki zagranicznej odniesiemy do tzw. eksportu "niewidocznego"^{2/}, to otrzymamy dla badanych krajów znacznie wyższe współczynniki udziałów. Na przykład w Austrii wpływy z turystyki stanowią przeszło połowę eksportu niewidocznego, a we Włoszech ok. 1/4. Dość wysoki jest także udział turystyki w eksporcie niewidocznym we Francji /ok. 20%/. Zresztą jeśli chodzi o Francję, to mimo nienajwyższego udziału turystyki w eksporcie dóbr i usług, sektor ten wciąż należy do najważniejszych dziedzin eksportowych, znajdując się na trze-

1/ W Europie nieco wyższy wskaźnik udziału wpływów z turystyki zagranicznej w ogólnych wpływach eksportowych posiadają jedynie Grecja i Hiszpania /ok. 20%/. Natomiast średnia zachodnioeuropejska wynosi 5,2% /zob. Tourism Policy..., 1987, op.cit., s. 84/

2/ Eksport niewidoczny /invisible exports/ stanowią wpływy zagraniczne nie związane z eksportem dóbr. Przykładem tego typu wpływów, poza turystyką, mogą być usługi żeglugowe, ubezpieczeniowe, bankowe, lotnicze lub też zyski z inwestycji zagranicznych.

Tabela 6

Udział wpływów z turystyki zagranicznej w wartości eksportu ogółem
oraz wydatków na turystykę w wartości importu ogółem wybranych krajów
kapitalistycznych w latach 1980-1985

Kraje	1980		1981		1982		1983		1984		1985	
	w eks- porcie	w im- porcie	w eks- porcie	w im- porcie	w eks- porcie	w im- porcie	w eks- porcie	w im- porcie	w eks- porcie	w im- porcie	w eks- porcie	w im- porcie
Austria	19,6	9,1	18,7	8,8	19,4	9,6	18,8	10,5	17,7	9,2	16,8	9,0
Francja	5,1	3,6	4,3	3,4	4,6	3,2	5,0	2,9	5,1	2,9	5,2	3,0
Holandia	1,7	4,8	1,8	4,2	1,8	4,1	1,8	4,2	1,8	3,9	1,7	3,9
RFN	2,8	8,6	2,7	8,1	2,5	8,0	2,6	7,8	2,6	7,4	2,7	7,4
Wlk.Brytania	4,2	4,2	3,8	4,7	2,7	3,3	3,3	3,5	3,2	3,3	3,5	3,3
Włochy	8,5	1,6	7,7	1,5	8,4	1,7	9,3	1,9	8,7	2,0	8,1	1,7

1
41
1

Źródło: jak w tabeli 4

cim miejscu po przemyśle rolno-spożywczym oraz przemyśle środków transportu^{1/}. Tak więc turystyka w tych krajach, a także w innych, może odegrać istotną rolę jako czynnik /instrument/ równoważenia bilansu płatniczego.

Na koniec wypada odnieść wydatki na turystykę zagraniczną do importu dóbr i usług.

Pod względem udziału wydatków na turystykę w imporcie znowu przoduje Austria. Wprawdzie udział turystyki w imporcie jest dwukrotnie niższy niż w eksporcie, co oczywiście wynika z dodatniego bilansu turystyki zagranicznej, ale i tak jest on najwyższy wśród badanych krajów, a także wśród wszystkich krajów członkowskich OECD. Tak więc nie tylko turystyka przyjazdowa odgrywa ogromną rolę w gospodarce Austrii, ale także turystyka wyjazdowa wywiera istotny wpływ na tę gospodarkę, co znajduje zresztą swój wyraz w wysokim /najwyższym wśród badanych krajów/ udziale wydatków na turystykę zagraniczną w ogólnych wydatkach konsumenckich.

Również w RFN rejestruje się dość wysoki udział wydatków na turystykę w imporcie ogółem. Tym razem związane jest to z głęboko ujemnym bilansem zagranicznego ruchu turystycznego. W efekcie udział wydatków na turystykę w imporcie dóbr i usług, wynoszący ponad 7%, lecz wykazujący tendencję spadkową, jest ponad trzykrotnie wyższy od udziału wpływów z turystyki w eksporcie.

Francja, Holandia i Wielka Brytania należą do krajów w których omawiany udział wydatków w imporcie kształtuje się nieco poniżej średniej zachodnioeuropejskiej. Natomiast Włochy wy-

^{1/} Tourism Policy..., 1987, op.cit., s. 23

różniają się bardzo niskim /bodaj najniższym wśród krajów OECD/ udziałem wydatków na turystykę zagraniczną w globalnym imporcie dóbr i usług. W kraju tym udział wpływów z turystyki w eksporcie jest ponad czterokrotnie wyższy od udziału wydatków na turystykę w imporcie. Potwierdza to w sposób jednoznaczny dominację turystyki przyjazdowej w turystyce zagranicznej Włoch.

2. Wielkość ruchu turystycznego

Przedstawione w poprzednim rozdziale ekonomiczne aspekty działalności turystycznej w badanych krajach stanowią odzwierciedlenie realnych procesów tej działalności, do których należy przede wszystkim ruch turystyczny, zarówno krajowy, jak i zagraniczny. Dzięki bowiem temu ruchowi powstają wydatki i wpływy finansowe z turystyki, które stanowią składnik ekonomiki badanych krajów. Również zatrudnienie w turystyce związane jest bezpośrednio z obsługą ruchu turystycznego. Tak więc istnieje potrzeba zbadania poszczególnych składników ruchu turystycznego dla lepszego zrozumienia procesów gospodarowania w turystyce, które to procesy stanowią przedmiot oddziaływania instytucji i organów zarządzania turystyką różnych szczebli.

W celu przedstawienia i omówienia ruchu turystycznego niezbędne jest posłużenie się odpowiednimi danymi obrazującymi takie zjawiska ilościowe, jak liczba turystów przyjeżdżających i wyjeżdżających z danego kraju, liczba nocy spędzonych przez turystów itd. Istniejące statystyki są pod tym względem bardziej dokładne i kompletne, niż statystyki dotyczące aspektów ekonomicznych, którymi posługiwano się w poprzednim podrozdziale. Jednakże i tutaj występują określone problemy utrudniające właściwe posługiwanie się tymi danymi dla celów porównań międzynarodowych.

Do tych trudności należy np. niemożność wprowadzenia i stosowania w sposób jednolity we wszystkich krajach rozróżnienia między statystyką podróży a statystyką turystyki. Definicja przyjeźdnego /visitor/ obejmuje dwie kategorie: - turystę, czyli osobę, która przebywa w danym kraju co najmniej dobę i celem jej podróży jest spędzenie wolnego czasu /leisure/, załatwienie interesów, odwiedziny rodziny, spotkanie towarzyskie oraz - wycieczkowicza, który przebywa w danym kraju krócej niż 24 godziny bez noclegu^{1/}.

W jednych krajach dane na temat ruchu turystycznego dotyczą przyjezdnych ogółem, w innych - tylko turystów, a jedynie w nielicznych krajach gromadzone statystyki pozwalają na wyodrębnienie obu wymienionych kategorii przyjezdnych. Brak jest też jednolitego traktowania obywateli danego kraju, pracujących czasowo za granicą. W jednych krajach takich przyjezdnych zalicza się do turystów, a w innych nie.

Ponadto w krajach będących przedmiotem analizy w niniejszej pracy, występują trudności z pomiarem zagranicznego ruchu turystycznego, ze względu na postępującą liberalizację formalności granicznych^{2/}. Do tego należy dodać niejednolite jeszcze rozumienie niektórych pojęć, jak również niejednolite metody gromadzenia danych.

Pomimo tych trudności istnieje możliwość, a zarazem konieczność posługiwania się danymi nt. ruchu turystycznego, gromadzo-

1/ S.Wahab: op.cit., s. 32; por także A.Kornak, M.Montygierd-Loyba: *Ekonomika turystyki* PWN, W-wa-Wrocław 1985, s. 22-23.

2/ Np. zgodnie z zasadami funkcjonowania EWG, między krajami członkowskimi istnieje swobodny przepływ produktów, kapitałów i osób. Uniemożliwia to precyzyjną rejestrację przyjazdów i wyjazdów turystów w ramach tego ugrupowania.

nymi i dostosowywanymi, w celu zapewnienia jak najwyższej porównywalności, przez takie organizacje, jak WTO i OECD. /Należy wszakże pamiętać, iż wymienione organizacje bazują na informacjach otrzymywanych bezpośrednio z poszczególnych krajów członkowskich i nie ponoszą pełnej odpowiedzialności za ich jakość i wiarygodność/. Będą to przede wszystkim dane dotyczące:

- liczby przyjezdnych lub/i turystów zagranicznych przybywających do poszczególnych krajów;
- liczby wyjeżdżających za granicę z tych krajów;
- liczby noclegów w hotelach, motelach, zajazdach, pensjonatach itp. placówkach bazy noclegowej spędzonych przez turystów zagranicznych oraz krajowych.

Dane te, na ogół ogólnie dostępne, pozwalają na zapoznanie się z rozmiarami i natężeniem podstawowych elementów ruchu turystycznego.

2.1. Zagraniczny ruch przyjazdowy i wyjazdowy

Przybywający do poszczególnych badanych krajów turyści rejestrowani są bądź na granicy, bądź w jednostkach bazy noclegowej. Ten pierwszy sposób gromadzenia danych nt. ruchu przyjazdowego stosowany jest tylko w Wielkiej Brytanii i we Włoszech; w pozostałych krajach dane nt. przyjazdów gromadzone są na podstawie informacji pochodzących z jednostek bazy noclegowej. Nie we wszystkich jednak przypadkach możliwe jest uzyskiwanie informacji ze wszystkich jednostek tej bazy. Często trzeba zadowolić się informacjami pochodzącymi jedynie z hoteli i podobnych obiektów noclegowych /motel, pensjonatów, obozów /. Natomiast turyści korzystający z usług noclegowych innych obiektów /np. campingów, kwater/ nie są objęci statystyką przyjazdową. Nawet jednak dane obejmujące całość bazy noclegowej nie odzwiercied-

lają pełnej liczby przybywających do danego kraju turystów, gdyż pewna ich część korzysta z gościny swych rodzin lub znajomych. Dlatego też dane prezentowane w tabeli 7, dotyczące zagranicznego ruchu przyjazdowego, nie są w pełni porównywalne między badanymi krajami: w przypadku Wielkiej Brytanii i Włoch dotyczą one wszystkich turystów przybywających do tych krajów, w przypadku Austrii, Francji i RFN - turystów rejestrowanych w całej bazie noclegowej; w przypadku Holandii - tylko turystów przebywających w hotelach i podobnych obiektach.

Pamiętając o powyższym zastrzeżeniu i traktując te dane jako orientacyjne, możemy jednak, jak się wydaje, ocenić na ich podstawie wielkość i dynamikę - w odniesieniu do lat 1980-86 - zagranicznego ruchu przyjazdowego w badanych krajach.

Otóż największa liczba turystów /nie licząc jednodniowych wycieczkowiczów/ przybywa rocznie do Francji - ok. 36 mln. Na drugim miejscu znajdują się Włochy z liczbą turystów wynoszącą ok. 25 mln rocznie. Jednakże w przypadku Włoch należy uwzględnić fakt przyjazdów dużej liczby wycieczkowiczów. Dlatego też w tabeli 7, oprócz przyjazdów turystów, podano globalną liczbę przyjezdnych, która obejmuje zarówno turystów, jak i wycieczkowiczów i wynosi łącznie ponad 50 mln. Wprawdzie brak jest danych nt. wycieczkowiczów przybywających do Francji, jednak można domniemywać, iż pod względem ogółu przyjezdnych Włochy zajmują pierwsze miejsce wśród badanych krajów.

Stosunkowo duża liczba turystów, jeśli uwzględni się wielkość kraju i liczbę jego mieszkańców, przybywa rocznie do Austrii /ok. 15 mln/. Kraj ten gości więcej turystów niż RFN oraz Wielka Brytania, kraje o znacznie większym potencjale ludnościowym i obszarze niż Austria. Natomiast niewielu turystów przybywa do Holandii /ok. 3 mln/, co wynika z jednej strony z niewielkiego obszaru tego kraju, a z drugiej - z jego niewysokiej

Tabela 7

Przyjazdy turystów zagranicznych do wybranych krajów kapitalistycznych
w latach 1980-1986

w tysiącach

Kraje	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Austria ^{1/}	13879	14241	14253	14482	15110	15168	15092
Francja ^{1/}	30100	31340	33467	34018	35429	36748	36080
Holandia ^{2/}	2784	2846	3080	2992	3226	3387	3053
RFN ^{1/, 3/}	11122	11120	11075	11328	11942	12686	12195
W. Brytania ^{4/}	12420	11453	11636	12464	13645	14483	13772
Włochy ^{5/} A	47750	43506	48311	46577	49151	53634	53315
B	22087	20036	22297	22140	23043	25047	.

1/ Przyjazdy turystów zagranicznych rejestrowane w całej bazie noclegowej

2/ Przyjazdy turystów rejestrowane w hotelach oraz podobnych obiektach bazy noclegowej

3/ Łącznie z Berlinem Zachodnim

4/ Przyjazdy "odwiedzających" /visitors/ rejestrowane na granicy

5/ A - przyjazdy "odwiedzających", niezależnie od celu podróży, obejmujące także wycieczkowiczów /w 1986 r. stanowili oni 53% podanej liczby przyjezdnych/, rejestrowane na granicy.

B - przyjazdy turystów z wyłączeniem Włochów mieszkających za granicą.

Źródło: opracowano na podstawie: Tourism Compendium. WTO, Madrid 1983; Compendium of Tourism Statistics. WTO, Madrid 1986 oraz Tourism Policy..., 1987, op.cit.

atrakcyjności turystycznej. Należy jednak pamiętać, iż w przypadku Holandii wykazana w tabeli liczba przyjazdów obejmuje turystów rejestrowanych tylko w hotelach itp. obiektach noclegowych. Należałoby ją zatem odpowiednio powiększyć o turystów korzystających z innych obiektów noclegowych. Nie zmieniałoby to jednak ogólnej wymowy prezentowanych danych.

Jeśli chodzi o dynamikę analizowanego ruchu przyjazdowego, to zwraca uwagę przede wszystkim tendencja wzrostowa liczby przyjazdów, która dotyczy nota bene wszystkich badanych krajów. I tak w latach 1980-86 liczba przyjazdów wzrosła w Austrii o ok. 9%, we Francji o ok. 20%, w Holandii i RFN o ok. 10%, w Wielkiej Brytanii o ok. 11% oraz we Włoszech o 13,5% /w latach 1980-85/. Zatem największa dynamika wzrostu rejestrowana była we Francji, a najniższa w Austrii. W przypadku tego ostatniego kraju coraz częściej mówi się o oznakach stagnacji w zagranicznym ruchu przyjazdowym, co widoczne jest zwłaszcza w odniesieniu do lat 1984-86. Sytuację tę tłumaczy się przede wszystkim stopniowym spadkiem zainteresowania Austrią jako docelowym krajem turystycznym ze strony turystów zachodniemieckich, których udział w ogólnej liczbie przyjazdów zmniejszył się z ok. 63% w roku 1980 do 54% w roku 1985^{1/}. Najważniejszymi rynkami generującymi turystów przyjeżdżających do Austrii są, oprócz RFN, rynki: Holandii /ok. 8% ogólnej liczby przyjazdów, Wielkiej Brytanii /ok. 5%/ i Francji /ok. 4,5%/^{2/}.

^{1/} Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, op.cit., roczniki 1982 i 1986.

^{2/} Tourism Policy..., op.cit., 1986, s. 112

Również do Francji i Holandii najwięcej turystów przyjeżdża z RFN, stanowią oni odpowiednio ok. 24% i ok. 20% ogółu przyjazdów turystów zagranicznych. Dla obu tych krajów ważnym rynkiem generującym jest także rynek Wielkiej Brytanii, którego udział wynosi odpowiednio 16% /we Francji/ i 19% /w Holandii/^{1/}.

Z kolei do RFN najwięcej turystów przybywa z USA /ok. 21% ogólnej liczby przyjazdów/, a na drugim miejscu wśród krajów generujących znajduje się Holandia z udziałem w rynku zachodnio-niemieckim wynoszącym ok. 13,5%^{2/}.

Turyści amerykańscy stanowią największą grupę przyjezdnych także w Wielkiej Brytanii /ok. 22%, a łącznie z Kanadą - ok. 26%/. Natomiast dla Włoch najważniejszymi krajami generującymi są: Szwajcaria /ok. 23% ogółu przyjazdów/ i RFN /ok. 22% ogólnej liczby przyjazdów/^{3/}.

Turyści przyjeżdżający do badanych krajów korzystają z różnych środków lokomocji, przybywając drogą: lotniczą, morską, kolejową lub transportem kołowym. Struktura przyjazdów wg wymienionych sposobów przemieszczania się prezentowana jest w tabeli 8.

Jak wynika z tej tabeli, sposób poruszenia się turystów zagranicznych jest dość zróżnicowany wśród badanych krajów, co wiąże się m.in. z położeniem geograficznym danego kraju. Jednakże wspólną dla zdecydowanej większości badanych krajów cechą charakterystyczną rozpatrywanej struktury jest dominacja transportu drogowego, który w Austrii obejmuje aż 93,5%

^{1/} Ibidem, s. 123 i 140

^{2/} Ibidem, s. 127

^{3/} Ibidem, s. 133 i 165

Tabela 8

Struktura przyjazdów^{1/} wg użytych środków komunikacji do wybranych krajów kapitalistycznych w roku 1985

w procentach

Kraje	K o m u n i k a c j a :			
	Lotnicza	Morska	Kolejowa	Drogowa
Austria	0,8	-	5,7	93,5
Francja ^{2/}	12,5	7,1	11,7	62,2
Holandia	.	.	.	,
RFN	5,9	3,4	6,3	84,3
Wielka Brytania	64,9	35,1	-	-
Włochy	9,0	2,1	9,6	79,3

1/ Dane dotyczą wszystkich przyjezdnych, nie tylko turystów

2/ Dane za rok 1982

Źródło: zestawiono na podstawie: Compendium of Tourism Statistics, op.cit.

przyjazdów, w RFN - 84%, we Włoszech 79, a we Francji - 62% /dla Holandii brak jest danych/. Jedynie w Wielkiej Brytanii najważniejszą rolę odgrywa transport lotniczy, który pokrywa aż 65% wszystkich przyjazdów. Związane jest to oczywiście z wyspiarskim położeniem tego kraju. Transport kolejowy odgrywa istotniejszą rolę tylko we Francji, gdzie zapewnia ok. 12% przyjazdów. Z kolei największy odsetek turystów przybywających drogą morską rejestrowany jest w Wielkiej Brytanii. Należy jednak zwrócić uwagę, iż to co w przypadku W. Brytanii zalicza się do transportu morskiego jest w pewnej części transportem "kombinowanym", który polega na przewozie drogą morską, tj. przez kanał La Manche, turystów właściwie zmotoryzowanych, bądź podróżujących koleją.

Natężenie zagranicznego ruchu turystycznego przyjazdowego zależy nie tylko od liczby przyjeżdżających, ale także od długości ich pobytu w danym kraju. Dane dotyczące długości pobytu turystów zagranicznych w badanych krajach, mierzonej przeciętną liczbą dni /nocy/ spędzonych w bazie noclegowej, prezentowane są w tabeli 9.

Jak wynika z tych danych, przeciętna długość pobytu turystów zagranicznych waha się, w zależności od kraju, od nieco powyżej 2 dni do 11 lub nawet 12 dni. Pod względem długości tego pobytu, badane kraje można podzielić na trzy grupy. Pierwszą grupę tworzą kraje, w których pobyt turystów zagranicznych jest krótki, /od 2 do 3 dni/. Należą do nich RFN i Holandia. W skład drugiej, pośredniej grupy wchodzi Austria i Włochy, w których turyści spędzają przeciętnie od 5 do 6 dni. Wreszcie trzecia grupa obejmuje Francję i W. Brytanię - kraje, w których rejestruje się największą przeciętną liczbę nocy spędzonych przez turystów zagranicznych /od 9-12/.

Tabela 9.

Średnia długość pobytu turystów zagranicznych w wybranych krajach kapitalistycznych 1/

Kraje	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Austria	6,5	6,5	6,3	6,0	5,7	5,6	5,7
Francja	8,5	8,6	8,9	9,0	9,0	9,0	9,2
Holandia	.	2,8	3,1	3,0	2,8	2,8	.
RFN	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3
Wielka Brytania	12,0	12,0	12,0	12,0	11,0	12,0	11,0
Włochy	5,7	5,6	5,5	5,3	4,9	4,9	5,3

1/ Dla Austrii, Francji, Holandii, RFN i Włoch - przeciętna liczba dni /nocy/ spędzonych przez turystów zagranicznych w bazie noclegowej; dla W. Brytanii - na terenie kraju.

Źródło: zestawiono na podstawie: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, roczniki 1983-1987

Dla właściwego przedstawienia turystycznego ruchu przyjazdowego w badanych krajach, należy więc brać pod uwagę nie tylko liczbę turystów odwiedzających dany kraj w ciągu roku, ale także przeciętną liczbę nocy spędzonych przez tych turystów. W sumie bowiem zarówno obciążenie bazy turystycznej, jak i dochody płynące z turystyki zagranicznej zależą od obu tych zmiennych.

Uwzględniając powyższą zależność, prezentuje się w tabeli 10 liczbę noclegów, z których skorzystali turyści zagraniczni przybywający do badanych krajów w latach 1980-1986.

Prezentowane dane dotyczą noclegów we wszystkich obiektach bazy noclegowej, z wyodrębnieniem noclegów tylko w hotelach i zbliżonych do nich obiektach, takich jak motele, pensjonaty i oboziska. Jak wynika z tych danych, również pod względem liczby noclegów udzielanych turystom zagranicznym na pierwszym miejscu znajduje się Francja, w której zagraniczni turyści spędzają rocznie ponad 300 mln nocy. Natomiast drugie miejsce zajmuje w tym przypadku Wielka Brytania /z liczbą noclegów wynoszącą ponad 150 mln/, która pod względem liczby przyjazdów znajdowała się za Włochami, a nawet za Austrią. Duża liczba noclegów udzielanych turystom zagranicznym przy niezbyt wysokiej liczbie ich przyjazdów wynika oczywiście z dłuższego niż w pozostałych badanych krajach przeciętnego pobytu tych turystów w Wielkiej Brytanii. Stosunkowo wysoką liczbę noclegów turystów zagranicznych notuje się także we Włoszech - ok. 100 mln rocznie oraz w Austrii - ponad 85 mln rocznie. Natomiast w RFN i Holandii liczba ta jest stosunkowo niewielka /wynosi odpowiednio ok. 28 mln i 14 mln rocznie/, co wynika po pierwsze z niewielkiej liczby przyjazdów, a po drugie - z bardzo krótkiej przeciętnej długości pobytu turystów zagranicznych

w tych krajach.

Jeśli chodzi o dynamikę omawianej liczby noclegów w latach 1980-1986, to zwraca uwagę przede wszystkim silna tendencja wzrostowa we Francji /wzrost o 30% w wymienionych latach/. Tendencja wzrostowa, jakkolwiek słabsza niż we Francji, wystąpiła także w Wielkiej Brytanii /wzrost o 6,6%/ oraz w RFN /wzrost o 5,9% w latach 1981-1986/. We Włoszech liczba noclegów udzielanych turystom zagranicznym fluktuuje z roku na rok, nie wykazując właściwie ani tendencji wzrostowej ani spadkowej. Natomiast wyraźna tendencja spadkowa obserwowana jest począwszy od 1982 r. w Austrii, gdzie omawiana liczba noclegów zmniejsza się o ponad 5% w badanym okresie. Tendencja ta stanowi wynik skracania przeciętnej długości pobytu turystów zagranicznych przy stagnacji ich przyjazdów w ostatnich latach.

Prezentowane w tabeli 10 dane pozwalają na analizę udziału noclegów rejestrowanych w hotelach i zbliżonych doń placówkach bazy noclegowej w ogólnej liczbie noclegów. Otóż jak wynika z tych danych, we wszystkich badanych krajach z wyjątkiem Francji, ponad połowa turystów zagranicznych korzysta z noclegów w hotelach i podobnych obiektach. Francja natomiast wyróżnia się wyjątkowo małą rolą hoteli i podobnych obiektów w bazie noclegowej turystyki zagranicznej. W roku 1986 w kraju tym tylko 4,5% ogólnej liczby noclegów przypadało na hotele i placówki o zbliżonym charakterze, podczas gdy w RFN odsetek ten wynosił 84,5%, w Austrii 63,9% i we Włoszech 65%. Tak więc gros turystów zagranicznych przybywających do Francji korzysta z takich obiektów bazy noclegowej, jak: campingi, schroniska młodzieżowe, wynajęte pokoje i domki.

Tabela 10

Liczba noclegów turystów zagranicznych w wybranych krajach
kapitalistycznych w latach 1980-1986

w tysiącach

Kraje		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Austria	AE	90203	92520	89954	87444	86713	85076	85403
	HS	55578	56849	55955	54993	55524	54588	54532
Francja	AE	254700	264180	298873	307835	317237	329775	332208
	HS	16665	16590	.	15651	17942	18166	15046
Holandia	AE	.	.	.	.	13905	14288	.
	HS	6137	6183	6463	6143	6555	6836	.
RFN	AE	.	26229	25777	26429	26152	28079	27776
	HS	.	19445	18932	19149	22241	23895	23472
W. Brytania	AE	146000	135400	136300	145400	154500	167700	155689
	HS	.	109200	98000	93000	99000	.	,
Włochy	AE	103265	92383	100759	97242	95144	96138	100121
	HS	66188	58958	65005	63383	63073	63786	65123

Znaczenie symboli: AE - wszystkie obiekty bazy noclegowej
HS - hotele i podobne jednostki

Źródło: jak w tabeli 7.

Przechodząc do charakterystyki wyjazdowego ruchu turystycznego należy przede wszystkim zaznaczyć, iż dane dotyczące tego ruchu są wyjątkowo skąpe. Wiąże się to z faktem braku lub ograniczenia do minimum formalności granicznych stosowanych przy wyjazdach obywateli badanych krajów. W efekcie nie jest możliwe dokonanie kompleksowej analizy porównawczej tego ruchu dla badanych krajów w oparciu o zebrane dane. Jak bowiem wynika z zestawienia dokonanego w tabeli 11, dla niektórych krajów brak jest w ogóle danych za ostatnie lata, a ponadto zróżnicowany często charakter danych, które są dostępne praktycznie uniemożliwia sensowną analizę porównawczą.

Tak więc możliwa jest jedynie bardzo pobieżna, oparta bowiem o wielkości orientacyjne, ocena ruchu wyjazdowego z badanych krajów.

Z danych zestawionych w tabeli 11 wynika, iż największa liczba wyjazdów turystycznych następuje prawdopodobnie z RFN. W każdym razie dane za rok 1983, a są to najnowsze dostępne dane dla RFN, informują o 23 mln turystów wyjeżdżających rocznie z tego kraju. Tak więc liczba turystów wyjeżdżających z RFN jest ok. dwukrotnie wyższa od liczby turystów zagranicznych przyjeżdżających do tego kraju. Fakt ten jeszcze raz potwierdza dominację turystyki wyjazdowej w turystyce zagranicznej RFN.

Jeszcze większa różnica na korzyść turystyki wyjazdowej występuje w Holandii, gdzie liczba wyjazdów jest w niektórych latach prawie trzykrotnie wyższa od liczby przyjazdów /np. w 1985 roku zarejestrowano ponad 9 mln wyjazdów, a tylko ponad 3 mln przyjazdów/.

Duża liczba wyjazdów turystycznych na miejsce także w Wielkiej Brytanii, w ostatnich latach liczba ta wynosiła ponad 20

Tabela 11

Wyjazdy turystyczne z wybranych krajów kapitalistycznych
w latach 1980-1985

w tysiącach

Kraje	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Austria	3525	3519	.	.	.	.
Francja ^{1/}	7930	8023	8481	8049	8700	8800
Holandia	6749	6777	6397	.	6700	9400
RFN ^{2/}	22473	21991	22953	23010	.	.
Wielka Brytania	15507	18000	.	20980	22072	21771
Włochy	5723 ^{4/}	5705 ^{4/}	28536 ^{3/}	.	.	47206 ^{3/}

1/ Wyjazdy pobytowe

2/ Wyjazdy liczone w okresie od kwietnia do marca

3/ Liczba dni wakacji /vacation days/ spędzonych za granicą

4/ Liczba przyjazdów do krajów docelowych

Źródło: zestawiono na podstawie: Compendium of Tourism Statistics, op.cit. oraz Tourism Compendium, op.cit.

mln i była niewiele mniejsza od liczby wyjazdów z RFN. W przypadku Wielkiej Brytanii na uwagę zasługuje fakt, iż liczba wyjazdów dość znacznie przewyższa liczbę przyjazdów /w roku 1985 różnica wynosiła ponad 7 mln/. Wskazywałoby to na zdecydowanie ujemny bilans wpływów i wydatków z turystyki zagranicznej. Tymczasem, jak wynikało z rozważań zawartych w poprzednim podrozdziale, bilans ten jest nieznacznie ujemny, a w niektórych latach - wręcz dodatni. Poszukując wyjaśnienia tego faktu, należy odwołać się do analizowanej wcześniej tabeli 9, z której wynikało, iż Wielka Brytania charakteryzuje się wyjątkowo długim przeciętnym okresem pobytu w niej turystów zagranicznych.

Jeśli chodzi z kolei o Francję, to liczba turystów z niej wyjeżdżających jest stosunkowo niska; w roku 1985 była, wg danych tabeli 11, nawet niższa niż w Holandii. Jednakże dane dla Francji wydają się być zaniżone; w każdym razie nie obejmują one wszystkich wyjazdów turystycznych. Niemniej jednak, nie ulega wątpliwości, iż liczba turystycznych przyjazdów do Francji wielokrotnie przewyższa liczbę wyjazdów z tego kraju.

Odwrótne sytuacja występuje w Austrii. Wprawdzie brak jest dla tego kraju danych za ostatnie lata, jednakże dane za lata wcześniejsze /1980-81/, jakkolwiek niepewne, wskazują na stosunkowo niewielką liczbę wyjazdów, w rzeczywistości kilkakrotnie mniejszą od liczby przyjazdów.

Prezentowane dane dla Włoch nie pozwalają na ocenę wielkości ruchu wyjazdowego z tego kraju. Wiele jednak wskazuje na to, iż liczba wyjazdów jest tutaj, podobnie jak w Austrii, kilkakrotnie niższa od liczby przyjazdów.

2.2. Ruch krajowy

Niełatwo jest ocenić turystyczny ruch krajowy w badanych krajach w oparciu o dostępne statystyki publikowane w źródłach międzynarodowych, takich jak opracowania WTO czy OECD. Dane na temat podróży krajowych są tak skąpe, iż nie było uzasadnione nawet ich prezentowanie. Z konieczności więc, w analizie ruchu krajowego trzeba było oprzeć się na danych dotyczących liczby noclegów udzielanych turystom krajowym w poszczególnych badanych krajach. Dane te zestawione są w tabeli 12, w której prezentuje się liczbę noclegów we wszystkich obiektach bazy noclegowej oraz liczbę noclegów tylko w hotelach i podobnych jednostkach noclegowych.

Z danych zestawionych w tabeli 12 wynika, iż natężenie krajowego ruchu turystycznego jest silnie zróżnicowane między poszczególnymi badanymi krajami, co częściowo związane jest z różnicami potencjałów ludnościowych tych krajów. Jednakże w grę wchodzi tutaj również i inne czynniki, takie jak: klimat, atrakcyjność turystyczna różnych regionów danego kraju, styl życia, a w tym sposób spędzania wolnego czasu, formy uprawiania turystyki, ale nade wszystko, jak się wydaje - znaczenie wyjazdowej turystyki zagranicznej. Dlatego też liczba noclegów turystów krajowych jest wyższa we Francji niż w RFN pomimo mniejszej liczby ludności tego pierwszego kraju. Po prostu większa część ruchu turystycznego przypada w RFN na zagraniczną turystykę wyjazdową, niż to ma miejsce we Francji. W każdym razie Francja przoduje pod względem krajowego ruchu turystycznego mierzonego liczbą noclegów w całej bazie noclegowej tego kraju, wykazując wielkość ok. 750 mln noclegów rocznie. W Wielkiej Brytanii, która zajmuje pod tym względem drugie miejsce

Tabela 12

Liczba noclegów turystów krajowych w wybranych krajach
kapitalistycznych w latach 1980-1986

w tysiącach

Kraje		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Austria	AE	28544	28619	28440	28439	27912	27510	28228
	HS	14917	14772	14378	14264	14105	13948	14282
Francja	AE	718000	724000	740126	766282	758520	746816	.
	HS	86800	50680	49836	48196	44879	47421	.
Holandia ^{1/}	AE	68070	63401	69016	54542	.	.	.
	HS	4201	3263	3406	452	.	.	.
RFN ^{2/}	AE	257714	215355	202235	195321	195606	198682	203421
	HS	112232	119304	110827	108918	104658	104614	107826
W.Brytania	AE	550000	520000	505000	545000	550000	.	.
	HS	110000	109200	98000	93000	99000	.	.
Włochy	AE	225489	228104	.	235392	237002	239769	.
	HS	99309	101257	.	105051	105012	106998	.

Oznaczenia symboli - jak w tabeli 11

^{1/} Dane za rok 1983 nieporównywalne z latami wcześniejszymi, ze względu na zmianę metody szacowania

^{2/} Dane za lata 1980-83 obejmują okres od kwietnia do marca; dane za pozostałe lata - pokrywają rok kalendarzowy.

Źródło: jak w tabeli 7.

wśród badanych krajów, liczba noclegów osiągnęła w 1984 r. wielkość 550 mln.

RFN i Włochy wykazują znacznie mniejszą, w porównaniu z Francją i Wielką Brytanią, ruchliwość turystyczną swych obywateli na terenie kraju, choć są to również kraje o dużym potencjale ludnościowym /liczba noclegów wynosi tam odpowiednio ok. 200 mln i ok. 240 mln/. Wreszcie Holandia, a zwłaszcza Austria, znacznie odstają pod względem liczby noclegów turystów krajowych od wymienionych wyżej krajów. W Holandii rejestrowano w latach 1982-83 ok. 70 lub ok. 55 mln noclegów, w zależności od sposobu liczenia. Z kolei w Austrii liczba ta wynosiła w ostatnich latach ok. 28 mln.

Analiza dynamiki badanego zjawiska na tendencję wzrostową liczby noclegów we Francji i we Włoszech. W przypadku Austrii i Wielkiej Brytanii należy mówić raczej o stagnacji ruchu krajowego mierzonego liczbą noclegów. Z kolei w RFN ujawniła się tendencja spadkowa w odniesieniu do lat 1980-83 oraz wzrostowa w odniesieniu do lat 1984-86. Wreszcie w przypadku Holandii trudno mówić o jakiegokolwiek tendencji z uwagi na niekompletność danych.

Podobnie jak to miało miejsce przy analizie liczby noclegów turystów zagranicznych, prezentowane w tabeli 12 dane pozwalają na określenie udziału hoteli i obiektów o podobnym charakterze w ogólnej liczbie noclegów turystów krajowych.

W przypadku turystyki krajowej udział hoteli i podobnych obiektów jest generalnie niższy niż to miało miejsce w przypadku turystyki zagranicznej. W większości badanych krajów udział ten wynosi mniej niż połowę ogólnej liczby noclegów. Jedynie w RFN wynosi on nieco powyżej 50%, a w Austrii oscyluje wokół

50%. We Francji, podobnie jak w przypadku turystów zagranicznych, turystyka krajowa w niewielkim stopniu korzysta z hoteli i podobnych do hoteli obiektów bazy noclegowej /zaledwie w ok. 6%/.

3. Baza gospodarki turystycznej

Baza gospodarki turystycznej obejmuje kompleks różnorodnych urządzeń i obiektów służących bądź to wyłącznie obsłudze turystów bądź o przeznaczeniu nieturystycznym, lecz wykorzystywanych częściowo lub okresowo przez ruch turystyczny. Możemy do niej zaliczyć:

- a/ bazę komunikacyjną, obejmującą środki transportu, urządzenia komunikacyjne oraz ich zaplecze techniczne;
- b/ bazę noclegową, zapewniającą turystom nocleg i zakwaterowanie;
- c/ bazę żywieniową, w skład której wchodzi zakłady gastronomiczne oraz sklepy spożywcze;
- d/ bazę recepcyjną, która służy organizowaniu podróży i zwiedzania oraz obsłudze informacyjnej turystów;
- e/ bazę rekreacyjno-sportową, umożliwiającą turystom korzystanie z walorów turystycznych danego terenu /plaże, kąpieliska, wyciągi narciarskie itd./^{1/}.

Analiza empiryczna tak szeroko rozumianej bazy turystycznej wymaga dysponowania bogatym materiałem statystycznym. O ile jednak w przypadku obiektów i urządzeń służących wyłącznie obsłudze turystów, wnioskowanie z materiału statystycznego nie nastrocza

^{1/} Autorzy nie roszczą sobie pretensji do objęcia powyższą listą wszystkich obiektów i urządzeń służących w jakimś stopniu turystom. Ponadto powyższy podział jest tylko jednym z możliwych. Na temat innych podziałów i ujęć tego zagadnienia patrz np.: S.Wahab: op.cit., s. 77-78; J.Giezgata: op.cit., s. 171 i dalsze oraz O.Rogalewski: Propozycje w sprawie usystematyzowania niektórych pojęć w turystyce. "Ruch Turystyczny" 1966, nr 2, s. 10-13.

większych trudności, o tyle w przypadku drugiej grupy obiektów i urządzeń /wykorzystywanych tylko częściowo w celach turystycznych/ właściwe wnioskowanie wymaga znajomości stopnia, w jakim są one wykorzystywane dla celów stricte turystycznych. W tym drugim przypadku ideałem byłoby dysponowanie danymi odpowiednio przetworzonymi, dostosowanymi do potrzeb analizy z punktu widzenia gospodarki turystycznej. Niestety autorzy nie dysponują tego typu danymi w odniesieniu do badanych krajów. Dlatego też ramy niniejszej analizy muszą być dostosowane do zakresu danych, które są dostępne.

Z dostępnych źródeł międzynarodowych można uzyskać w miarę zadowalające dane jedynie na temat bazy noclegowej. Dane na temat niektórych elementów bazy recepcyjnej są niekompletne i przestarzałe^{1/}. Natomiast Baza komunikacyjna, żywieniowa oraz rekreacyjno-sportowa nie są właściwie w ogóle uwzględniane w tych źródłach. Wprawdzie możliwe jest "wydobycie" określonych danych na temat bazy komunikacyjnej w ogóle /np. długości linii kolejowych lub liczby pojazdów samochodowych w użytkowaniu/ bądź bazy żywieniowej /punktów sprzedaży detalicznej lub obiektów gastronomicznych/ z ogólnej statystyki masowej /roczników statystycznych/ poszczególnych krajów, ale dane takie byłyby mało użyteczne, gdyż wymienione obiekty tylko częściowo i niejako "przy okazji" służą celom turystycznym. Ponadto prezentowanie wszystkich tych danych przekraczałoby objętościowe ramy niniejszego podrozdziału. Dlatego też ograniczono się w tym podrozdziale do analizy bazy noclegowej, która ściśle związana

^{1/} Np. dane nt. agencji turystycznych i biur podróży publikowane były przez WTO do roku 1982 /zob. Compendium of Tourism Statistics, op.cit./, później zaniechano ich publikacji /zob. Tourism Compendium, op.cit./.

jest z turystyką. Jak już bowiem wcześniej podawano, aż 98% tej bazy służy potrzebom turystów.

Dane na temat pojemności bazy noclegowej, mierzonej liczbą łóżek, prezentuje się w tabeli 13. Nie są to dane kompletne. Jednakże pozwalają na zaznajomienie się bądź to z pojemnością całej bazy noclegowej, z wyodrębnieniem hoteli i obiektów o charakterze hoteli oraz tzw. obiektów noclegowych uzupełniających^{1/}, bądź to z pojemnością tylko tych pierwszych obiektów. Z analizy tych danych wynika kilka następujących cech charakteryzujących bazę noclegową badanych krajów.

Najbardziej pojemną bazą noclegową dysponują Włochy i Francja. W obu tych krajach liczba łóżek przekracza 4 mln, a we Włoszech sięga nawet 5 mln.

W pozostałych krajach, z wyjątkiem Wielkiej Brytanii, dla której brak jest kompletnych danych, pojemność ta jest dużo mniejsza. Nawet w RFN liczba łóżek wynosi "zaledwie" ok. 1,5 mln, a więc 1/3 pojemności bazy noclegowej Francji. Należy jednak zwrócić uwagę, iż dane dla RFN są zaniżone, gdyż nie uwzględniają miejsc na campingach. Gdyby dodać szacunkową liczbę co najmniej 1 mln miejsc na campingach, to różnice nie byłyby tak duże, jakkolwiek wciąż wyraźne. Również dane dla Austrii nie uwzględniają campingów. Jeśli uwzględnimy ten fakt oraz nie-

^{1/} Baza noclegowa badanych krajów obejmuje następujące obiekty: hotele, motele, pensjonaty, oboziska i inne /np. hotele "garnis", hotele w miejscowościach uzdrowiskowych /resort hotels/, pokoje wczasowe /holiday flats/, które łącznie określa się mianem "hotele i podobne obiekty" oraz: schroniska młodzieżowe, campingi, wioski letniskowe /holiday villages/, schroniska i chaty górskie, kwatery, domki do wynajęcia, sanatoria, uzdrowiska, domy kolonijne dla dzieci i inne /np. obiekty turystyki socjalnej, dachy, domy wczasowe, oboziska/, które łącznie określa się mianem "uzupełniające obiekty noclegowe".

Tabela 13

Pojemność bazy noclegowej w wybranych krajach kapitalistycznych w latach 1980-1986

Liczba łóżek w tysiącach

Kraje	Symbol ^{1/}	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Austria	HS	635,3	637,4	651,1	655,6	657,6	653,8	655,2
	SM	550,9	557,2	554,5	550,9	541,8	539,6	534,7
	AE	1186,2	1194,6	1205,6	1206,5	1199,4	1193,4	1189,9
Francja	HS	1577,6	1590,6	1590,6	1590,6	1643,8	.	.
	SM	.	2456,2	.	2340,9	2873,9	2981,3	.
	AE	.	4046,8	.	3931,5	4517,7	.	.
Holandia	HS	100,9	99,1	100,6	102,0	102,1	102,1	.
	SM	.	.	.	1477,2	1553,7	.	.
	AE	.	.	.	1579,2	1655,8	.	.
RFN	HS	.	1099,6	1099,6	1099,6	1075,9	1076,6 ^{3/}	1081,7 ^{3/}
	SM	.	.	.	.	490,6 ^{3/}	503,6 ^{3/}	516,3 ^{3/}
	AE	.	.	.	.	1566,5	1580,2	1598,0
W.Brytania	HS	719,3	724,2	724,2	1100,0 ^{2/}	1100,0 ^{2/}	1100,0 ^{2/}	.
	SM	.	.	.	.	.	.	.
	AE	.	.	.	.	.	.	.
Włochy	HS	1569,7	1560,6	1585,6	1598,4	1608,9	1617,7	.
	SM	3061,2	2910,5	3198,3	3165,9	3122,1	3350,6	.
	AE	4630,9	4471,1	4783,9	4764,3	4731,0	4968,3	.

1/ HS - hotele i podobne obiekty

SM - noclegowe obiekty uzupełniające /schroniska, kempingi, kolonie itd./

AE - wszystkie obiekty bazy noclegowej

2/ Dane zmodyfikowane wg nowej metody szacowania, nieporównywalne z poprzednimi latami

3/ Dane te nie uwzględniają campingów.

Źródło: opracowano na podstawie: Tourism Policy..., op.cit., roczniki 1982-87; Compendium of Tourism Statistics, op.cit.; Tourism Compendium, op.cit., oraz Yearbook of Tourism Statistics. WTO, Madrid 1986.

wielką liczbę mieszkańców tego kraju, to należy stwierdzić, iż pojemność bazy noclegowej jest w Austrii imponująca. W efekcie, w przeliczeniu na 1 mieszkańca jest ona bezsprzecznie największa wśród badanych krajów, co wiąże się oczywiście z rolą przyjazdowej turystyki zagranicznej.

Prawie we wszystkich badanych krajach obserwuje się mniej lub bardziej wyraźną tendencję do powiększania pojemności bazy noclegowej. Jedynie w Austrii po 1983 roku wystąpiły pewne ubytki liczby łóżek, co związane jest ze zmniejszającą się liczbą noclegów, z których korzystają turyści zagraniczni. Na zjawisko to zwracano już uwagę wcześniej.

Jeśli chodzi z kolei o strukturę bazy noclegowej wg wyróżnionych dwóch grup obiektów, to można sformułować następujące uwagi.

Tzw. obiekty uzupełniające przeważają we Francji, Holandii i Włoszech, stanowiąc odpowiednio ok.: 60%, 90% i 65% ogólnej pojemności bazy noclegowej w tych krajach. Gdyby dane dla Austrii obejmowały campingi, to na pewno obiekty noclegowe uzupełniające również by dominowały. Podobnie jest w przypadku RFN, jakkolwiek tutaj nie można być tak kategorycznym, jak w odniesieniu do Austrii. Natomiast dla Wielkiej Brytanii brak jest odpowiednich danych dla oceny omawianej struktury.

Bardziej zdezagregowaną strukturę bazy noclegowej, tym razem w odniesieniu tylko do jednego roku, prezentuje się w tabeli 14. Niestety dane te nie są bynajmniej kompletne. Niemniej dają pewne pojęcie o znaczeniu poszczególnych obiektów bazy noclegowej w badanych krajach.

Wśród pierwszej grupy obiektów /hotele i podobne obiekty/ dominują bezwzględnie hotele, przynajmniej w krajach, dla któ-

Tabela 14

Struktura bazy noclegowej w wybranych krajach kapitalistycznych
w roku 1986

Liczba łóżek w tysiącach

Kraje	HS					SM						
	Hotele	Motele	Pensjo- naty	Oberże	Inne	Schro- niska mło- dzieży	Campin- gi	Wioski letniskowe	Kwate- ry 3/	Sana- toria	Kolo- nie	Inne
Austria	.	.	.	.	.	10,5	.	98,2	351,5	17,6	30,1	26,7
Francja ^{1/}	993,4	.	.	.	669,0	20,2	2498,0	201,0	.	.	.	262,1
Holandia ^{2/}	92,8	.	9,3	.	2,3	7,0	1546,7	.	.	.	.	.
RFN	689,8	.	144,1	249,8	.	93,0	.	31,2	152,3	115,9	.	123,9
Włochy ^{2/}	1303,8	.	195,3	99,2	.	8,1	1054,8	.	2045,2	.	.	421,2

Oznaczenie symboli: HS - hotele i podobne obiekty; SM - obiekty uzupełniające

^{1/} Hotele obejmują także motele; hotele nie rejestrowane włączone są do pozycji "inne". Dane za rok 1985^{2/} Dane za rok 1984 /w przypadku Włoch i SM - za 1983 r./ w Holandii pozycja "campingi" obejmuje także wioski letniskowe.^{3/} Pokoje, apartamenty i domki do wynajęcia.

Źródło: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, roczniki 1985, 1986 i 1987.

rych dane są dostępne. W RFN istotną rolę odgrywają także oboże, które zapewniają ok. 250 tys. łóżek. Być może obiekty te odgrywają istotną rolę także we Francji, ale brak na ten temat jakichkolwiek danych.

Z kolei wśród drugiej grupy obiektów noclegowych /tzw. obiekty uzupełniające/ największe znaczenie wydają się posiadać campingi, które we Francji i Holandii zapewniają gros miejsc noclegowych oraz kwatery /pokoje, apartamenty i domy do wynajęcia/, odgrywające dominującą rolę we Włoszech. Schroniska młodzieżowe najlepiej rozwinięte są w RFN, gdzie zapewniają ponad 90 tys. miejsc noclegowych, a tzw. wioski wypoczynkowe /holiday villages/ - we Francji, dostarczając tam ponad 200 tys. miejsc. Dane na temat pozostałych obiektów uzupełniających są tak skąpe, iż nie wydaje się uzasadnione ich interpretowanie.

4. Podsumowanie i wnioski

Analiza przeprowadzona w niniejszym rozdziale prowadzi do sformułowania szeregu wniosków podsumowujących, które dotyczą: a/ ekonomicznego znaczenia turystyki, b/ charakteru i natężenia ruchu turystycznego oraz c/ rozmiarów i struktury bazy noclegowej w badanych krajach. Takie podsumowanie pozwoli, jak się wydaje, stworzyć pewnego rodzaju "wizerunek" gospodarki turystycznej poszczególnych krajów, a tym samym powinno stanowić punkt odniesienia w odpowiednich fragmentach analizy systemów zarządzania turystyką w tych krajach, tj. głównie tam, gdzie poszukiwać się będzie czynników różnicujących bądź upodabniających rozwiązania stosowane w ramach poszczególnych systemów zarządzania. Ponadto, podsumowanie to powinno posłużyć za instrument weryfikacji trafności i zasadności wyboru krajów poddanych badaniu.

A u s t r i a

Austria reprezentuje kraje o ogromnym znaczeniu turystyki w gospodarce narodowej. Przejawia się to przede wszystkim w bardzo wysokim udziale turystyki w: tworzeniu PKB, wydatkach konsumenckich oraz zatrudnieniu. W rzeczywistości, powyższe udziały plasują Austrię na pierwszym miejscu wśród krajów uprzemysłowionych. Szczególnie istotną rolę w Austrii odgrywa turystyka zagraniczna. Kraj ten posiada dodatni bilans zagranicznego ruchu turystycznego, wykazując bardzo wysoki udział wpływów z turystyki zagranicznej w PKB /ok. 8%/ oraz w eksporcie dóbr i usług /ok. 18%/. Pomimo tego dodatniego bilansu, Austria należy zarazem do krajów, w których ruch wyjazdowy odgrywa niebagatelną rolę, stanowiąc 9% globalnych wydatków importowych oraz 7% wydatków ludności na konsumpcję.

Ekonomiczne znaczenie turystyki w Austrii znajduje oczywiście swoje odzwierciedlenie w intensywności ruchu turystycznego. Szczególnie intensywny jest ruch przyjazdowy. Do Austrii przyjeżdża rocznie ok. 15 mln turystów /korzystających notabene w ponad 90% z transportu kołowego/, tj. więcej niż do RFN i Wielkiej Brytanii, spędzając przeciętnie ok. 6 dni. W sumie turyści zagraniczni spędzają w Austrii ponad 85 mln dni rocznie. Jednakże liczba ta wykazuje w ostatnich latach tendencję malejącą.

Baza noclegowa w Austrii jest imponująca. W przeliczeniu na jednego mieszkańca jest ona najbardziej pojemna wśród badanych krajów, co związane jest z potrzebami dużego ruchu przyjazdowego. Jednakże pojemność tej bazy zmniejsza się od 1983 r. w odpowiedzi na zmniejszającą się liczbę dób spędzanych przez turystów zagranicznych.

F r a n c j a

Francja reprezentuje grupę krajów, w których turystyka nie odgrywa wprawdzie tak dużej roli ekonomicznej, jak ma to miejsce w Austrii, ale nie jest to rola bagatelna. Analizowane wskaźniki ekonomiczne, obrazujące znaczenie turystyki w gospodarce narodowej pozwalają zaklasyfikować Francję do krajów o przeciętnej dla Europy Zachodniej roli turystki. Należy jednak zaznaczyć, iż Francja legitymuje się dodatnim bilansem zagranicznego ruchu turystycznego, a wpływy z turystyki zagranicznej, stanowiąc istotną pozycję we wpływach eksportowych, pozwalają na łagodzenie napięć powstałych w bilansie płatniczym tego kraju.

Dodatni bilans wpływów i wydatków na turystykę zagraniczną wynika bezpośrednio ze zdecydowanej przewagi przyjazdów nad wyjazdami. Do Francji przybywa rocznie ok. 36 mln turystów /głównie z RFN i Wielkiej Brytanii/ i jest to bodaj największa liczba wśród badanych krajów, natomiast wyjeżdża czterokrotnie mniej.

Turyści przybywający do Francji /głównie transportem kołowym/ spędzają średnio ok. 9 dni, co daje rocznie ponad 300 mln noclegów. Razem z noclegami turystów krajowych /ok. 750 mln/ daje to łączną, rekordową liczbę prawie miliarda noclegów turystycznych rocznie. Dla sprostania tak wielkiemu ruchowi turystycznemu Francja dysponuje pojemną bazą noclegową wynoszącą ok. 4,5 mln miejsc noclegowych, z czego ok. 60% znajduje się w tzw. uzupełniającej bazie noclegowej /głównie campingi oraz kwatery/, a 40% w hotelach i podobnych obiektach.

H o l a n d i a

Holandia należy do krajów o zdecydowanie ujemnym bilansie zagranicznego ruchu turystycznego. Zatem wpływy z turystyki zagranicznej odgrywają niewielką rolę w eksporcie i dochodzie narodowym tego kraju. Jednakże cechą charakterystyczną jest stosunkowo wysoki /należący do najwyższych wśród krajów OECD/ udział wydatków na turystykę zagraniczną w ogólnych wydatkach konsumenckich. Jak chodzi o zatrudnienie w turystyce, to jego udział szacowany na 5% ogólnego zatrudnienia w gospodarce narodowej, plasuje Holandię pośrodku: między krajami o wysokim udziale tego zatrudnienia /np. Austria - 7,5%/ a niskim /np. Francja - 3,7%/.

Do Holandii przybywa stosunkowo niewielu turystów /ok. 3 mln rocznie rejestrowanych w hotelach i podobnych obiektach/, co wynika z niewielkiego obszaru tego kraju oraz jego nie najwyższej atrakcyjności turystycznej. Wyjeżdża natomiast dwu lub trzykrotnie więcej niż przyjeżdża. Ze względu na krótki przeciętny okres pobytu turystów zagranicznych /niecałe 3 dni/, globalna liczba noclegów im udzielanych jest niewielka - wynosi ok. 14 mln rocznie. Znacznie większa jest natomiast liczba noclegów spędzanych rocznie przez turystów krajowych /ponad 50 mln/. W sumie jednak Holandia pod względem ruchu turystycznego ogółem znajduje się na ostatnim miejscu wśród badanych krajów.

Baza noclegowa Holandii opiera się głównie na obiektach tzw. uzupełniających, które dostarczają aż 90% globalnej liczby łóżek. Hoteli i podobnych doń obiektów jest w Holandii stosunkowo mało; ich pojemność wynosi ok. 100 tys. łóżek i jest ponad sześciokrotnie niższa niż w Austrii, nie mówiąc o pozostałych badanych krajach.

R F N

RFN charakteryzuje się jeszcze bardziej ujemnym saldem obrotów zagranicznego ruchu turystycznego niż Holandia. Dlatego też wskaźniki udziału wpływów z turystyki zagranicznej w analizowanych wielkościach /PKB, eksport/ są stosunkowo niewielkie. Podobnie jak w Holandii, wydatki na turystykę zagraniczną odgrywają jednak znaczącą rolę w wydatkach konsumenckich. Odpowiednio do tego, wydatki na turystykę w istotny sposób obciążają bilans płatniczy RFN, stanowiąc ponad 7% ogólnego importu dóbr i usług. Z kolei udział zatrudnienia w turystyce jest analogiczny do tego, jaki rejestruje się w Holandii.

Przyjazdowy ruch turystyczny jest w RFN stosunkowo niewielki. Przyjeżdża do tego kraju rocznie ok. 12 mln turystów /głównie z USA i Holandii/ i są to przyjazdy na bardzo krótki okres. W związku z tym liczba nocy spędzanych w RFN przez turystów zagranicznych jest również niewielka, wielokrotnie mniejsza niż w pozostałych badanych krajach, z wyjątkiem Holandii. Również ruch krajowy nie jest zbyt duży, w każdym razie znacznie mniejszy niż w takich krajach, jak Francja, Włochy i Wielka Brytania. Natomiast intensywny jest zagraniczny ruch wyjazdowy, który osiąga liczbę 23 mln wyjeżdżających rocznie i jest największy wśród badanych krajów.

W związku ze stosunkowo niewielkim zagranicznym ruchem przyjazdowym oraz ruchem krajowym, baza noclegowa RFN nie jest nadmiernie obciążona; zresztą nie jest ona tak pojemna, jak baza Francji i Włoch, krajów o porównywalnej do RFN wielkości ale o zdecydowanie większym ruchu turystycznym przyjazdowym i krajowym.

W i e l k a B r y t a n i a

Wielką Brytanię należy zaklasyfikować do krajów o mniej więcej zrównoważonym bilansie wpływów i wydatków na turystykę zagraniczną. Jednocześnie turystyka zagraniczna nie odgrywa zbyt dużej roli jak chodzi o jej udział w PKB oraz w konsumpcji ludności /odpowiednie wskaźniki są nieco niższe od średnich dla europejskich krajów OECD/. Jednakże jest to kraj o istotnym udziale sektora turystycznego w ogólnym zatrudnieniu.

Pomimo właściwie zrównoważonego bilansu wpływów i wydatków, a w każdym razie w niewielkiej mierze ujemnego, znacznie więcej turystów wyjeżdża z Wielkiej Brytanii niż doń przyjeżdża. Turyści przyjeżdżający spędzają jednak przeciętnie 12 nocy, co stanowi najwyższą przeciętną długość pobytu w badanych krajach i w tym tkwi tajemnica prawie zrównoważonego bilansu wpływów i wydatków.

Turyści przybywają do Wielkiej Brytanii głównie drogą lotniczą, co zdecydowanie wyróżnia ten kraj spośród innych badanych krajów, w których dominuje transport drogowy. Wśród przybywających największy udział mają Amerykanie.

Ruch krajowy mierzony liczbą noclegów jest w Wielkiej Brytanii również wysoki, najwyższy po Francji. W sumie, w Wielkiej Brytanii turyści krajowi i zagraniczni spędzają ponad 700 mln noclegów, czyli znacznie więcej niż w RFN, a nawet więcej niż we Włoszech.

W ł o c h y

Włochy reprezentują grupę krajów o dominującej roli turystyki przyjazdowej. Legitymują się one zdecydowanie dodatnim saldem bilansu turystyki zagranicznej. Odpowiednio do tego, w kraju tym rejestruje się stosunkowo wysokie /ale nie tak wysokie jak w Austrii/ udziały turystyki przyjazdowej w PKB oraz w eksporcie. Natomiast wydatki na turystykę zagraniczną są niskie, w każdym razie najniższe wśród badanych krajów.

Ogromne znaczenie ruchu przyjazdowego znajduje swoje odzwierciedlenie w dużej liczbie turystów odwiedzających Włochy, która osiąga 25 mln, a po uwzględnieniu wycieczkowiczów przekracza 50 mln osób rocznie. Przyjeżdżają głównie turyści ze Szwajcarii i RFN, którzy łącznie stanowią prawie połowę ogólnej liczby turystów zagranicznych. Przeciętny okres ich pobytu nie jest długi, wynosi ok. 5 dni. W sumie daje to ok. 100 mln noclegów, a więc mniej niż we Francji i Wielkiej Brytanii.

Krajowy ruch turystyczny Włoch nie należy do najbardziej intensywnych. Jest on wprawdzie większy niż w RFN, ale znacznie mniejszy niż we Francji i Wielkiej Brytanii. Jednakże dynamika turystyki krajowej jest wyraźnie rosnąca.

Zarówno w przyjazdowej turystyce zagranicznej, jak i krajowej dominujące znaczenie posiadają tzw. uzupełniające obiekty noclegowe, które zapewniają ok. 65% pojemności noclegowej. Wśród tych obiektów z kolei największą rolę odgrywają lokale /pokoje, apartamenty, domy/ do wynajęcia, co stanowi specyfikę bazy noclegowej Włoch. Ogólnie, Włochy dysponują najbardziej pojemną bazą noclegową wśród badanych krajów, liczącą prawie 5 mln miejsc noclegowych.

Jak wynika z przedstawionego wyżej, bardzo syntetycznego obrazu ekonomicznej roli turystyki oraz struktury i intensywności ruchu turystycznego w sześciu krajach zachodnioeuropejskich, badane kraje tworzą dość szerokie spektrum różnorodnych przypadków i sytuacji. Reprezentują one zarówno kraje, w których rola turystyki jest bardzo duża, jak i kraje, gdzie rola ta jest przeciętna bądź znikoma. Badane kraje reprezentują także różne sytuacje w zakresie ruchu turystycznego. Jedne z nich reprezentują kraje o zdecydowanie ujemnym bilansie zagranicznego ruchu turystycznego, inne - o zdecydowanie dodatnim bilansie tego ruchu, a jeszcze inne - o bilansie mniej więcej zrównoważonym. Także sytuacja pod względem intensywności ruchu krajowego oraz struktury i pojemności bazy noclegowej jest odpowiednio zróżnicowana. Należy zatem stwierdzić, iż dokonany wybór krajów spełnia kryteria przyjęte w koncepcji zadania badawczego, a dotyczące odpowiedniego zróżnicowania ekonomicznej roli oraz charakteru turystyki w zbiorowości badanych krajów.

R o z d z i a ł III

CENTRALNE INSTYTUCJE TURYSTYCZNE W SYSTEMACH ZARZADZANIA TURYSTYKA WYBRANYCH KRAJÓW KAPITALISTYCZNYCH

1. Ogólny zarys systemów zarządzania turystyką

Zgodnie z przyjętą morfologią systemów zarządzania turystyką, na szczeblu centralnym w każdym z krajów ulokowane są centralne /ogólnokrajowe/ instytucje zarządzania turystyką /CIT/. Wewnętrzny ich skład jest zwykle dwudzielny. Przeważnie mamy do czynienia z naczelnymi organami administrowania turystyką /NOAT/, które w nomenklaturze międzynarodowej, używanej m.in. w WTO określane są jako "National Tourist Administration/s/" i stanowią centralny podmiot państwowego zarządzania turystyką, przybierając różne formy reprezentacji tej dziedziny w rządzie danego państwa; raz przyjmując formę odrębnego ministerstwa, innym razem będąc jedynie częścią bardziej złożonego ministerstwa /np. przemysłu i handlu/. Drugą składową centralnych instancji turystycznych są ogólnokrajowe organizacje turystyczne /OOT/ o charakterze formalnie pozarządowym o dość zróżnicowanym statusie, składzie i kompetencjach i różnej także roli w centralnym ośrodku kierowania turystyką.

W nomenklaturze WTO przyjęło się określać je jako "National Tourist Organization/s/".

Na szczeblu terenowym /regionalnym, lokalnym/ usytuowane są instytucje turystyczne, które mogą mieć charakter oficjalny lub nieoficjalny. Umowny podział na terenowe instytucje oficjalne i nieoficjalne, dokonywany jest w praktyce zależnie od tego, w jakiej części te organizacje współdziałają z państwową administracją ogólną i turystyczną. Pomiędzy oficjalnymi

terenowymi instytucjami turystycznymi niekiedy wyróżnia się także takie, które są hierarchicznie podporządkowane centralnej administracji turystycznej oraz takie, które /najczęściej ze względu na autonomię krajów związkowych, prowincji itp./ zachowują niezależność także w dziedzinie administrowania turystyką.

Instytucje turystyczne na szczeblu regionalnym lub /i/ lokalnym stanowią zwykle najniższy szczebel układu regulacyjnego, korzystający z uprawnień do zarządzania podmiotami rynku turystycznego. Uprawnienia te mogą wynikać albo z delegacji pewnych kompetencji krajowego urzędu turystyki na niższy szczebel, albo z terenowej autonomii administracyjnej /nad którą ogólnokrajowa administracja sprawuje jedynie ogólną opiekę i zapewnia koordynację szerszych akcji i ewentualnie - środki ich realizacji/, w końcu zaś - mogą one wynikać z upoważnień do zarządzania składanych w ręce terenowych zrzeszeń czy syndykatów inicjatywy przez stowarzyszone i reprezentowane w ten sposób podmioty realnej działalności usługowej. W tym ostatnim rozwiązaniu - modelowy podział na podmioty zarządzania i podmioty rynku /zarządzane/ jest najbardziej rozmyty, czy też - najmniej ścisły.

Powyższe rozważania dotyczyły jedynie jednego przekroju /czy mówiąc językiem teorii systemowej/ - jednego podsystemu zarządzania tj. strukturalno-podmiotowego, w którym określa się kto i na jakich szczeblach zarządza podległymi jednostkami. Stwierdzenie takich zależności pozwala przedstawić jedynie tzw. strukturą instytucjonalną systemów zarządzania. Natomiast niewiele jeszcze mówi o strukturze operacyjnej /dynamicznej/ systemów.

Do przedstawienia tego przekroju systemów organizacyjnych niezbędne jest określenie jakie uprawnienia, w jakich szczególnych zakresach regulacji działalności turystycznej, w jakich formach i jakimi instrumentami regulacji posługują się podmioty zarządzania na różnych szczeblach. Te złożone zagadnienia kompetencyjne i operacyjne zostaną oczywiście wypełniane konkretnymi realiami w toku dalszych badań. W tym miejscu autorzy chcieliby, zgodnie z założeniami tego punktu opracowania, jedynie zarysować ogólne, rzecz można - modelowe rozwiązania w tym zakresie.

Otóż aby w sposób uporządkowany móc analizować funkcjonalno-operacyjne podsystemy systemów zarządzania turystyką, konieczne jest:

- 1/ określenie dziedzin szczegółowych, podlegających regulacji w turystyce układających się w 5 podstawowych bloków kompetencyjnych, takich jak:
 - a/ ogólne administrowanie działalnością turystyczną,
 - b/ planowanie i rozwój inwestycyjny turystyki,
 - c/ zbieranie i opracowywanie danych i statystyk o zjawiskach w turystyce,
 - d/ szkolenie zawodowe kadr turystycznych,
 - e/ działalność promocyjna i reklamowa.
- 2/ określenie sposobów i instrumentów realizacji zestawionych w pktcie 1 kompetencji. Traktując te sposoby bardzo ogólnie, można powiedzieć, że dzielą się one na instrumentaria trojakiiego rodzaju:
 - a/ Zarządzanie z użyciem instrumentów regulacyjnych, jak: przepisy regulujące działalność podległych jednostek, ich licencjonowanie, i kategoryzowanie, bezpośrednia

działalność inwestycyjna i finansowa, instrumenty ekonomiczne, działalność krescyjna i organizatorska.

b/ Działalność koordynacyjna - nie mniej ważna ze względu na to, że szczegółowymi /wycinkowymi/ aspektami turystyki zajmują się jednostki organizacyjne z innych resortów.

c/ Działalność doradcza w sprawach, które nie mieszczą się ani bezpośrednio ani koordynacyjnie w kompetencjach organów zarządzania turystyką, lecz z natury rzeczy żywo je interesują, zasadniczo pozostając w zakresach uprawnień innych pionów administracyjnych, np. sprawy formalności granicznych /generalnie we właściwości resortów spraw zagranicznych lub spraw wewnętrznych/, lub też sprawy walutowe, przynależące w działalności bezpośredniej resortom finansowym.

3/ wskazanie, o ile to możliwe /ze względu na dostępność informacji/ konkretnych przykładów /przejawów/ realizacji uprawnień z wykorzystaniem różnorodnych środków przez organy zarządzania.

Takie wieloprzekrojowe prezentowanie systemów zarządzania turystyką daje szanse uzyskania pełnego ich obrazu w sposób podobny do stosowanej /by użyć znanego przykładu/ w diagnostyce medycznej, techniki scanningu komputerowego czyli prześwietlania tkanki z użyciem tomografu - płat po płacie. Technika ta może być zastosowana do badania różnych części ciała.

W 1987 r. autorzy rozpoczęli postępowanie badawcze niejako od głowy, tzn. skoncentrowali się na centralnych organach zarządzania turystyką w wybranych krajach Zachodniej Europy. Następne punkty tego rozdziału będą dotyczyć zarówno wewnętrznej budowy tych centralnych ośrodków, jak i ich warstwy funk-

cjonalnej oraz operacyjno-proceduralnej.

2. Centralne instytucje turystyczne

W pierwszym rzędzie przedstawione zostaną struktury instytucjonalne centralnych instytucji turystycznych w poszczególnych krajach, ponieważ są to ośrodki niejednorodne a w ich skład wchodzi zarówno instytucje rządowe jak i pozarządowe o zróżnicowanych kompetencjach /administracyjnych, koordynacyjnych, doradczych itp./.

Autorzy uznali za uzasadnione pokazanie ewolucji tych instytucji w poszczególnych krajach na przestrzeni kilkudziesięciu lat wstecz, by uchwycić linie rozwojowe nowoczesnych centralnych instytucji turystycznych. Będą one prezentowane kolejno poszczególnymi krajami w porządku alfabetycznym polskich nazw tych krajów.

W drugiej kolejności będą zaprezentowane zakresowe kompetencje i funkcje zarządzania centralnych instytucji turystycznych w tym samym układzie.

W trzecim podpunkcie zademonstrowane będą niektóre, bardziej obrazowe przykłady i przejawy działalności zarządczej i koordynacyjnej tych instytucji /CIT/ wg zebranych przez autorów, najbardziej aktualnych danych.

Aby uniknąć piętrzących się u dołu stron przypisów wskazujących wielokrotnie te same wykorzystane w tej części opracowania źródła pierwotne i wtórne, zostaną one przedstawione teraz w zbiorczym zestawieniu:

I. Źródła pierwotne:

1. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z francuskiego Ministère de l'Industrie, des P.T.T. et

du Tourisme, Direction de Tourisme, Paris.

2. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z holenderskiego Ministry of Economic Affairs, Tourism Division, Gravenhage.
3. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z brytyjskiego British Tourist Authority, London.
4. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z włoskiego Ministero del turismo e dello spettacolo, Direzione generale, Roma.
5. Pismo World Tourism Organization, Madrid.
6. Pismo Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs of OECD, Paris.
7. Teleks z Polnisches Informationsbüro für Touristik "Orbis", Wien.
8. Teleks z "Polorbis" Reiseunternehmen GmbH, Köln.
9. Teleks z Pools Informatiebureau Voor Toerisme "Orbis", Amsterdam.
10. Teleks z Office du Tourisme Polonais "Orbis", Paris.
11. Wzór kwestionariusza ankietowego World Tourism Organization nr SG/176, Madrid.

II. Źródła wtórne wykorzystane:

1. Aims, Activities and Fields of Competence of National Tourism Organizations, WTO, Madrid, 1975.
2. St. Gebethner: Struktura i skład rządu w krajach kapitalistycznych, w: Zagadnienia struktury i funkcjonowania rządu, pod red. Z. Jarosza, Materiały i Studia IOZDiK, 1986, nr 55.
3. K. Haitani: Comparative Economic Systems: Organizational and Managerial Perspective, Prentice-Hall, Inc., Engle-

wood Cliffs, New Jersey 1986.

4. R. Łazarek: Systemy organizacyjne turystyki: Studium porównawcze, „Ruch Turystyczny - Monografie”, SGPiS, Warszawa 1967.
5. The Role and Structure of National Tourism Administrations, WTO, Manila, September 1980.
6. Report on Budgets of Travel and Tourism Administrations 1983-85, WTO, 6th session, Sofia 1985.
7. Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, OECD, Paris 1985.
8. Tytuł j.w., OECD, Paris 1986.
9. Tytuł j.w., OECD, Paris 1987.

- o -

Jak wynika z zestawienia źródeł danych wykorzystanych w opracowaniu, autorzy nie otrzymali odpowiedzi z dwóch NOAT: austriackiej i zachodnioniemieckiej. W związku z tym informacje dotyczące tych dwu krajów pochodzą z wymienionych powyżej opracowań WTO i OECD.

2.1. Centralne instytucje zarządzania turystyką - kształtowanie układu instytucjonalnego

A u s t r i a

Podbudowę pod wówczas jeszcze nie istniejący aparat państwowego kierowania turystyką stworzyły w Austrii społeczne organizacje zrzeszające czynnych turystów. W 1862 r. powstało Austriackie Towarzystwo Alpejskie - najpoważniejsze z nich. Administracje państwowe, również w Austrii nie zgłaszały w tamtych czasach zainteresowania rozwojem turystyki ale pierwsze kluby turystyczne i związki branżowe /np. hotelarzy - powstały w 1886 r./ przyciągały do współpracy organy administracji państwowej. Kiedy w 1884 r. odbyło się w Grazu spotkanie przedstawicieli 107 gmin i sekcji Klubu Alpejskiego, zainteresowanych popieraniem rozwoju

turystyki w austriackiej części Alp, obecni byli także przedstawiciele Ministerstwa Handlu i Dyrekcji Kolei Państwowych. W następnych latach koleje państwowe dwa razy do roku zwoływały takie zgromadzenia, które stały się swoistym organem doradczym d/s turystyki dla austriackiego rządu. Bardziej aktywna ingerencja organów państwowych w nabierającą cech osobnej gałęzi gospodarki turystykę zaznaczyła się dopiero po I wojnie światowej. Sprawy rozwoju turystyki ulokowano w federalnym Ministerstwie Handlu i Komunikacji z wyraźnym jednak zastrzeżeniem poczynionym w konstytucji federalnej w 1920 r., że organizacja turystyki na szczeblu krajów związkowych poruczona jest rządom tych krajów. Propagandą turystyki przyjazdowej do Austrii zajmowała się sekcja propagandy turystyki w w/w ministerstwie, przy nim działała też tzw. Rada Turystyczna z ministrem jako przewodniczącym. Ukształtowany wówczas stan organizacyjny przetrwał aż do początku lat 60-tych, z tym, że po II wojnie światowej ministerstwem zajmującym się problematyką turystyczną było Federalne Ministerstwo Handlu i Odbudowy z wyodrębnionym Departamentem Turystyki. Po zmianach właściwości kompetencyjnej tego ministerstwa koordynacja rozwoju turystyki znalazła się w resorcie Federalnego Ministerstwa Handlu i Przemysłu, w którym wyodrębniono /głównie pod kątem popierania zagranicznej turystyki przyjazdowej/, tzw. Kuratorium Austriackiej Turystyki, by w latach 80-tych wykształcić w strukturze wewnętrznej ministerstwa bardziej samodzielny Oddział Turystyki. W ostatnich kilku latach ministerstwo zmieniało nieznacznie swoją nazwę /Federalne Ministerstwo Spraw Gospodarczych, a obecnie - Federalne Ministerstwo Handlu, Rzemiosła i Przemysłu tj. w oryginale: Bundesministerium für Handel, Gewerbe und Industrie/, zasadniczo nie zmieniając zakresu swoich kompetencji, również w sprawach turystyki.

Według najświeższych danych /z tego roku/ w ramach ministerstwa nadal istnieje Oddział Turystyki z Radcą Ministerialnym na jego czele.

Stosunkowo skromna reprezentacja spraw turystyki w federalnym rządzie austriackim, ograniczona właściwie do ogólnej koordynacji, wynika ze specyficznego podziału zadań w ramach centralnych instytucji turystycznych. Otóż pewne charakterystyczne dla niej kompetencji powierzono istniejącej od 1923 r. organizacji pod nazwą Österreichische Fremdenverkehrswerbung, którą tłumaczy się różnie^{1/}, a dokładnie oznacza to Austriacką Reklamę Turystyki. Jest to instytucja zorganizowana jako zrzeszenie, którego członkami są: rząd federalny, rządy poszczególnych krajów, Federalna Izba Gospodarki i Przemysłu i inne organizacje. Organami ÖFVW są zarząd i zgromadzenie generalne, w którym rząd federalny posiada 12 głosów, każdy rząd krajowy - po jednym /przy czym przedstawiciele wszystkich krajów stanowić muszą co najmniej 1/3 składu zgromadzenia/, Federalna Izba Gospodarki i Przemysłu - 8 głosów oraz każdy z pozostałych członków rzeczywistych - również po jednym głosie. Do zadań ÖFVW należą głównie: propaganda i reklama zagranicznej turystyki przyjazdowej, popieranie turystyki krajowej, przeprowadzanie badań i analiz ruchu turystycznego oraz oficjalne reprezentowanie austriackich centralnych instancji turystycznych w WTO i organizacja przedstawicielstw turystycznych za granicą.

Jak z tego widać, ÖFVW nie będąc organem naczelnej admini-

^{1/} W książce A.Kornaka i M.Montygierd-Loyby: *Ekonomika turystyki*, PWN, Warszawa-Wrocław 1985, s. 152, przedstawia się ją jako "Austriacką Reklamę Turystyczną", lub też jak w opracowaniu H.Haaso: *Współpraca międzynarodowa w dziedzinie turystyki*, Orbis, Warszawa 1987, s. 8, w ogóle się jej nazwy nie spolszcza.

stracji państwowej, w dziedzinie turystyki posiada niektóre charakterystyczne dla administracji uprawnienia, co każe uważać ÖFVW za ogólnokrajową organizację turystyczną. W tej roli występuje ona w WTO, reprezentując także rząd w innych międzynarodowych organizacjach oraz na konferencjach i spotkaniach w zakresie dotyczącym spraw turystyki. Bardziej szczegółowo uprawnienia i działania ÖFVW zostaną przedstawione w zestawieniu porównawczym /z centralnymi instytucjami turystycznymi innych krajów/ w następnym podpunkcie, ale już teraz można stwierdzić, że głównym przedmiotem aktywności ÖFVW jest działalność promocyjna i przedstawicielska.

Instytucjonalny związek ÖFVW z rządem federalnym nie ogranicza się do członkostwa przedstawicieli ministerstwa w zgromadzeniu generalnym, ale też przejawia się w tym, że zarząd ÖFVW jest członkiem doradczym komisji konsultatywnej podlegającej Ministerstwu Handlu, Rzemiosła i Przemysłu, a określonej jako Grupa Turystyki i Popierania Rzemiosła. Komisja ta stanowi trzeci /po Oddziale Turystyki w ministerstwie i po ÖFVW/ element instytucjonalny agregatu pojęciowego, określanego przez autorów jako centralne /ogólnokrajowe/ instytucje turystyczne.

F r a n c j a

We Francji pierwszym organem centralnym d/s turystyki był utworzony w 1910 r. Krajowy Urząd Turystyki przy Ministerstwie Robót Publicznych z zadaniami centralnego gromadzenia i udostępniania informacji turystycznej oraz badania i tworzenia warunków rozwoju turystyki w takich dziedzinach, jak komunikacja i transport, recepcja i pobyt turystów. Na mocy tej samej ustawy powołano także parlamentarno-rządowy organ doradczy /głównie d/s budżetu i finansów turystyki/ - Wyższą Radę Turystyki.

W 1919 r. rozszerzono kompetencje Krajowego Urzędu Turystyki o zagraniczną propagandę turystyki przyjazdowej do Francji.

W 1930 r. utworzono /dekretem Prezydenta Republiki/ Podsekretariat Stanu d/s Turystyki, którego organem wykonawczym stał się dotychczasowy Krajowy Urząd Turystyki, zlikwidowany w 1933 r. w przededniu zapoczątkowanych wówczas prac projektowych zmierzających do reorganizacji centralnych instancji turystycznych, a zakończonych dekretem z 1935 r. wprowadzającym nową organizację w proces państwowego kierowania rozwojem turystyki. Utworzono: Komisariat Generalny Turystyki, Uzdrowisk i Klimatyki, Komitet Doradczy Turystyki, Uzdrowisk i Klimatyki i Krajowy Ośrodek Rozwoju Turystyki, Uzdrowisk i Klimatyki. Komisarz Generalny koordynował przygotowywanie decyzji w sprawach turystyki, podejmowanych przez różne resorty oraz działalność stowarzyszeń turystycznych, realizował i koordynował działalność propagandowo-promocyjną oraz sprawował nadzór nad Krajowym Ośrodkiem Rozwoju.

Komitet Doradczy składał się z przedstawicieli zainteresowanych ministerstw oraz wybieralnych przedstawicieli władz lokalnych i stowarzyszeń turystycznych. Przewodniczył mu Minister Robót Publicznych z Komisarzem Generalnym jako zastępcą. Komitet przygotowywał opinie w sprawach przedłożonych przez obu przewodniczących oraz opiniował składane do Komisariatu Generalnego prośby o pomoc finansową, stałe subwencje, tudzież propozycje dotyczące zagospodarowania turystycznego i cenników usług.

Z kolei Krajowy Ośrodek Rozwoju, działający jako fundacja, gromadził i wydawał środki na tworzenie przedstawicielstw zagranicznych i prowadzenie wspólnych akcji promocyjnych instytucji publicznych i prywatnych.

Tak skonstruowany triumwirat charakteryzował się pewnymi wadami w zakresie sprawnego i dynamicznego współdziałania, więc w 1938 r. zwiększono kompetencje Komisarza Generalnego, stawiając go na czele Krajowego Ośrodka Rozwoju Turystyki, Uzdrawisk i Klimatyki.

Po wojnie, w 1946 r. Komisarjat Generalny Turystyki związany został organizacyjnie z Ministerstwem Robót Publicznych i Transportu, w 1947 r. rozwiązano Komitet Doradczy, by w 1951 r. utworzyć Krajowy Komitet Turystyki w ramach Krajowego Ośrodka Turystyki.

W 1963 r. Komisarjat Generalny Turystyki przeszedł pod bezpośredni nadzór premiera. Od 1965 r. Komisarjat rozszerzył swoje uprawnienia przejmując pieczę nad domami wypoczynkowymi /od Ministerstwa Zdrowia/ oraz nad campingami /od Ministerstwa Sportu i Młodzieży/.

W latach 70-tych organizacja centralnych instytucji turystycznych we Francji ustabilizowała się. Specjalnym organem naczelnej administracji państwowej d/s turystyki był Sekretariat Stanu d/s Turystyki, będący częścią ówczesnego Ministerstwa Jakości Życia/!/. Organem doradczym Ministra była Wysoka Rada Turystyki z 2 sekcjami /d/s bazy, d/s promocji turystyki/ oraz stałym komitetem doradczym d/s unormowań prawnych.

Następnie turystyka przeszła do właściwości resortu Młodzieży, Sportu i Wypoczynku, gdzie reprezentowana była pod postacią Dyrekcji Turystyki z wyodrębnionymi trzema służbami:

- profesji turystycznych /hotelarstwa, biur podróży i szkolenia zawodowego/,
- pro. mocji /reklama i informacja turystyczna/,
- badań i studiów.

Dyrekcja Turystyki w tej formie przetrwała do dziś, tyle że w dwukrotnie zmienianej obudowie innych resortów: najpierw w składzie Ministerstwa Handlu, Rzemiosła i Turystyki a obecnie - Ministerstwa Przemysłu, Poczty, Telegrafów i Turystyki. Przewodniczy jej Podsekretarz Stanu. Na szczeblu centralnym istniała do 1986 r. także Krajowa Agencja Informacji Turystycznej, podlegająca Podsekretarzowi Stanu i obecnie nosząca nazwę Maison de la France. Krajowy urząd turystyki, jakim jest wymienione ministerstwo, ma dość szerokie i głębokie /w sensie bezpośredniej działalności/ kompetencje, czym

niewątpliwie wyróżnia się w grupie sześciu analizowanych krajów, co zostanie szczegółowiej udokumentowane w następnym podrozdziale, szkolwiek od 1986 r. w większym stopniu dokonuje się decentralizacja uprawnień na szczebel departamentów.

W warstwie organów doradczych struktury centralnych instytucji turystycznych funkcjonuje do dziś wspomniana już Wysoka Rada Turystyki, która wydaje opinie o pracach przygotowawczych do aktów normatywnych dotyczących różnych zadań turystyki, o planach rozdysponowania kredytów na zagospodarowanie i modernizację gospodarki turystycznej, o projektach akcji promocyjnych itp.

We Francji organami koordynacyjnymi d/s turystyki są m.in.: /najważniejszy/ Międzyministerialny Komitet Turystyki z premierem na czele oraz liczne komitety podległe ministrowi, jak np. Międzyministerialny Komitet d/s Turystyki Socjalnej. Komitety te przedkładają rządowi propozycje prawno-administracyjnych uregulowań niezbędnych do zapewnienia rozwoju danej dziedziny, najczęściej przy tym wychodząc od projektów i opracowań Ministra Przemysłu, Poczty, Telefonów i Turystyki.

Współdziałająca z Ministrem od początku 1987 r. Maison de la France, zorganizowane jako związek interesu gospodarczego, realizuje działania promocyjne i badania rynku pod nadzorem Ministra, upodabniając się w ten sposób do funkcjonujących w innych krajach ogólnokrajowych organizacji turystycznych /OOT/.

H o l a n d i a

Początki formowania centralnych instytucji turystycznych /CIT/ w Holandii sięgają 1915 r. Wówczas utworzone zostało Holenderskie Stowarzyszenie Turystyczne, subwencjonowane przez rząd i od początku sprawujące funkcje OOT, co zasadniczo nie zmieniło się aż do dzisiaj.

Niewiele także zmieniły się organy państwowego nadzoru nad rozwojem turystyki. W czasach po II wojnie światowej w Ministerstwie Spraw Gospodarczych odpowiedzialny za sprawy turystyki był komisarz d/s turystyki. Nawet nazwa ministerstwa pozostała do dziś ta sama, tyle że obecnie Oddział d/s Turystyki działa pod egidą Dyrekcji Generalnej Handlu i Usług /kierowanej przez Sekretarza Stanu/ tego superministerstwa. W Oddziale pracuje /wg danych z 1985 r./ 7 osób. Świadczyłoby to o niewielkiej skali państwowej ingerencji w sprawy turystyki. Tak jednak w istocie nie jest, ponieważ ważne funkcje kształtowania podaży turystycznej i kierowania rozwojem turystyki ulokowane są jednak na szczeblu naczelnej administracji, tyle, że w części realizuje je Oddział Turystyki, pozostałe są wykonywane przez inne jednostki strukturalne tego samego ministerstwa lub innych resortów. Ogólnokrajowa organizacja turystyki, jaką jest Holenderskie Biuro Turystyki /w oryginale: Nederlands Bureau Voor Toerisme, niezbyt szczęśliwie tłumaczone w materiałach WTO jako: Netherlands Board of Tourism/ koncentruje się na funkcjach z zakresu kształtowania popytu turystycz-

nego. Podlega ono wymienionemu ministerstwu w tej części, w jakiej realizuje "zlecone" mu zadania, a ponadto jest nadzorowane i kontrolowane choćby przez to, że utrzymywane jest w 70% /dane z 1986 r./ z funduszy rządowych. Zatrudnia 152 osoby.

Koordinacja międzyresortowa spraw turystyki odbywa się poprzez Komitet Interministerialny, natomiast organem doradczym przy ministerstwie jest Krajowa Komisja Doradcza d/s Turystyki i Wypoczynku.

R e p u b l i k a F e d e r a l n a N i e m i e c

Przed I wojną światową w Niemczech administracja państwowa nie przejawiała zainteresowania sprawami turystyki. Natomiast już w 1902 r. 24 lokalne związki turystyczne zawiązały Zrzeszenie Niemieckich Związków Turystyki i zajęły się samopomocową działalnością zmierzającą do rozwoju ruchu turystycznego oraz propagandą regionów turystycznych i różnych form turystyki.

Po I wojnie światowej sprawy turystyki należały do kompetencji Ministerstwa Transportu. W 1920 r. działalność promocyjna w turystyce została w skali ogólnokrajowej przejęta przez Centralę Niemieckiej Propagandy Turystyki, z czym przez całe 8 lat jej istnienia nie mogło pogodzić się Zrzeszenie Niemieckich Związków Turystyki. Po likwidacji w 1928 r. Centrali - powstało Biuro Propagandy Turystyki Niemieckich Kolei Państwowych, zajmujące się promocją zagranicznej turystyki przyjazdowej, natomiast propagandę i informację turystyczną w skali kraju dalej prowadziło Zrzeszenie.

Do końca okresu międzywojennego wszelkie państwowe i pozapaństwowe organizacje centralne w zasadzie nie zajmowały się

innymi sprawami działalności turystycznej, jak tylko promocją turystyki.

Najbardziej widoczne było to w okresie bezpośrednio przed II wojną światową. Utworzony został wówczas Departament Turystyki w Ministerstwie Propagandy.

W 1948 r. utworzono w Niemczech Zachodnich istniejącą do dziś Niemiecką Centralę Turystyki, wyspecjalizowaną w propagowaniu zagranicznej turystyki a organem administracji państwowej odpowiedzialnym za turystykę było Federalne Ministerstwo Transportu z utworzonym w tymże roku Departamentem Turystyki.

Po utworzeniu Republiki Federalnej Niemiec ogólny nadzór nad turystyką przejęło Federalne Ministerstwo Gospodarki oraz krajowe ministerstwa gospodarcze poszczególnych krajów związkowych /landów/. Nigdy zresztą w historii powojennej federalna administracja nie ingerowała poważniej w sprawy turystyki, które pozostawione są kompetencji krajów związkowych oraz zrzeszeniom i stowarzyszeniom prywatnym.

Tak też jest obecnie. Formalnie naczelny organ administracji d/s turystyki, tzn. Federalne Ministerstwo Gospodarki poprzez jeden referat ministerialny wykonuje tylko ogólny nadzór nad szkoleniem zawodowym kadr turystycznych i działalnością promocyjną oraz prowadzi ewidencję i statystykę. Oczywiście realizuje także koordynację różnych działań związanych z turystyką - głównie jednak promocyjnych. Rządowym organem doradczym jest utworzona w 1977 r. Rada Konsultatywna d/s Turystyki, złożona z reprezentantów rządów krajów związkowych, lokalnych związków turystycznych, organizacji konsumenckich itp.

Natomiast wiodącą ogólnokrajową organizacją turystyczną była i jest Niemiecka Centrala Turystyki, która mogłaby nawet

zasłużyć na miano krajowego urzędu turystyki. o charakterze pozarządowym /jak niekiedy wykazywała ją w swoich opracowaniach WTO/, gdyby nie fakt, że jej funkcje ograniczają się głównie do działań promocyjno-reklamowych zagranicą, bo już promocja turystyki w kraju należy do Niemieckiego Związku Turystyki. Wg danych z 1985 r. Niemiecka Centrala Turystyki jest w 94% finansowana przez rząd federalny, a jedynie w pozostałych 6% - przez sektor prywatny. W następnym podpunkcie kompetencje i formy działania ogólnokrajowych instytucji turystycznych w RFN zostaną przedstawione bardziej szczegółowo.

W i e l k a B r y t a n i a

Pierwszym przejawem wyodrębniania się w tym kraju centralnych instytucji turystycznych było powołanie w 1929 r. pół-oficjalnej organizacji d/s propagandy turystyki pod nazwą Travel and Industrial Development Association of Great Britain and Ireland.

Dopiero po II wojnie światowej w Ministerstwie Handlu /Department of Trade/ powołano wiceministra d/s turystyki, który nie dysponował dużym aparatem administracyjnym, ale sprawował nadzór nad Brytyjskim Stowarzyszeniem Turystycznym /w oryginale: The British Travel and Holidays Association/, spełniającym rolę OOT.

Administracja państwowa zapewniała sobie dość duży wpływ na działalność Stowarzyszenia, poprzez mianowanie /Minister Handlu/ przewodniczącego Zarządu Stowarzyszenia. Ponadto na 19 członków tego zarządu, ośmiu powoływał także Minister Handlu /dalszych trzech delegowały regionalne Zarządy Turystyki: Szkocki, Walijski i Angielski, a pozostałych siedmiu wybierało co 3 lata na wdrożnych zebraniach Stowarzyszenia/. Finanse te

Stowarzyszenia niemal w całości opierały się na subwencjach rządowych. Dysponowało ono na tyle szerokimi uprawnieniami, że wraz z nadzorującym je aparatem administracyjnym ministerstwa realizowało faktycznie zadania przynależne krajowemu urzędowi turystyki. W opracowaniach WTO było wymieniane zarówno jako ogólnokrajowe /centralne/ stowarzyszenie turystyczne oraz jako krajowy urząd turystyki.

Z dniem 1 stycznia 1970 r. mocą ustawy został powołany Brytyjski Zarząd Turystyki /British Tourist Authority/, który do dzisiaj pełni doradczą, koordynacyjną i częściowo-wykonawczą rolę wobec naczelnego organu administracji państwowej, jakim w odniesieniu do turystyki był do września 1985 r. Minister Handlu i Przemysłu a potem i do dziś - Minister Zatrudnienia. Rolę tę wykonuje poprzez kilka komitetów doradczych, w których składzie znajdują się przedstawiciele właściwych problemowo ministerstw, izb przemysłowo-handlowych, regionalnych Zarządów Turystyki oraz indywidualni eksperci i biznesmeni. Korzysta ze swoich uprawnień właściwie we wszystkich zasadniczych dziedzinach turystyki /planowanie i rozwój bazy, ogólna koordynacja i regulacja prawna, badania, szkolenie zawodowe, propaganda/, przy czym w zakresie planowania i rozwoju bazy, ochrony i eksploatacji zasobów turystycznych oraz działalności promocyjnej w kraju, dzieli swoje uprawnienia z czterema Zarządami Turystyki: Angielskim, Walijskim, Szkockim i Północnoirlandzkim. Oprócz uprawnień doradczych i koordynacyjnych BTA wykonuje bezpośrednią działalność operacyjną, głównie w zakresie prowadzenia przedstawicielstw zagranicznych i akcji promocyjnych zagranicą. Potwierdzają to dane o proporcjach w zatrudnieniu jej pracowników /z 1984 r./; na ogółem 437 osób, 268 pracuje w siedzi-

bie krajowej i jej agendach miejscowych a 169 w przedstawicielstwach zagranicznych.

W ł o c h y

W 1919 r. utworzony został półoficjalny Związek Narodowy Przemysłu Turystycznego /w oryginale: Ente Nazionale Industria Turistica-ENIT/, w którego kierowaniu państwo zapewniło sobie decydującą rolę, ponieważ prezesa, członków zarządu i komisji rewizyjnej mianował Minister Gospodarki Narodowej, a w skład zarządu wchodził przedstawiciele zainteresowanych ministerstw /Gospodarki Narodowej, Skarbu, Spraw Zagranicznych, Spraw Wewnętrznych, Komunikacji, Oświecenia Publicznego/ a poza tym - reprezentanci stowarzyszeń hotelarskich, transportowych, banków itp.

Do głównych zadań ENIT należało: prowadzenie propagandy turystycznej zagranicą i w kraju, prowadzenie biur informacji turystycznej, ewidencja ruchu turystycznego i opieka nad uzdrowiskami i schroniskami.

W 1931 r. utworzono organ rządowy do spraw turystyki pod nazwą Komisariat Turystyki, z głównym zadaniem ożywienia przyjazdów do Włoch cudzoziemców, zwłaszcza pochodzenia włoskiego.

W 1934 r. zadania realizowane przez Komisariat przekazano Podsekretariatowi Prasy i Propagandy i utworzono przy nim Generalną Dyрекcję Turystyki, której organem wykonawczym stał się istniejący od 1919 r. ENIT. Do statutowych zadań Generalnej Dyrekcji Turystyki należało: koordynacja działalności i inicjatyw w zakresie turystyki różnych instytucji, sprawowanie nadzoru nad wszystkimi organizacjami turystycznymi na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym oraz przygotowywanie pla-

nów rozwoju turystyki /zwłaszcza przyjazdowej/. Jeszcze przed wybuchem wojny formalna ranga Generalnej Dyrekcji wzrosła w związku z "awansem organizacyjnym" Podsekretariatu, który w 1935 r. stał się Ministerstwem Propagandy.

Po wojnie - w 1947 r. powołano Komisarjat Turystyki przy Radzie Ministrów, który zgodnie z uchwałami zwołanego wcześniej /przez Izbę Handlową/ w Gen~~ui~~ Włoskiego Kongresu Turystyki, pełnił rolę rządowego organu turystycznego o kompetencjach "stosownych do roli, jaką turystyka zagraniczna powinna odgrywać w życiu gospodarczym kraju"^{1/}.

W 1959 r. zniesiono Komisarjat, tworząc Ministerstwo Turystyki i Widowisk, z wyodrębnioną nieco później Dyrekcją Generalną Turystyki. Zachowano także istnienie i kompetencje ENIT.

Taki układ organizacyjny ogólnokrajowych instytucji turystycznych zachował się do dziś. W 1972 r. Ministerstwo Turystyki i Widowisk przekazało władzom regionalnym swoje dotychczasowe uprawnienia w zakresie administrowania bazą turystyczną i obecnie zajmuje się ustalaniem ogólnych założeń i koordynacją przedsięwzięć rozwojowych, prowadzeniem studiów i analiz nad zagadnieniami turystyki i wypoczynku, nadzorowaniem stowarzyszeń turystycznych /w tym ENIT/ i działalnością w organizacjach międzynarodowych /w tym - w WTO/.

ENIT koncentruje się obecnie na: działalności promocyjnej w kraju i zagranicą, studiach rozwojowych i szkolnictwie zawodowym. Posiada również 26 przedstawicielstw zagranicznych i

^{1/} Cyt. za R. Łazarkiem: Systemy organizacyjne turystyki, "Ruch Turystyczny-Monografie", zeszyt 3, Warszawa, SGPiS, 1967, s. 59

25 tzw. korespondentów zagranicznych. Ta sieć przedstawicielstw służy do rozpowszechniania własnych wydawnictw oraz materiałów jednostek terenowych.

ENIT jest obecnie półrządową organizacją, finansowaną w 90% przez budżet państwa, której organami są: Rada Dyrektorów mianowana na 4 lata przez Ministra Turystyki i Widowisk i zatwierdzany przez tę Radę - Komitet Wykonawczy z trzema reprezentantami Ministra, przedstawicielami regionów i biur podróży.

Koordynacja rozwoju turystyki odbywa się poprzez: Komitet Koordynacyjny Programowania Turystyki oraz Narodowy Komitet Doradczy, którym przewodniczy Minister.

Układ kompetencyjny systemu organizacyjnego turystyki we Włoszech jest dość przejrzysty /na tle innych badanych krajów/ nie tylko w podziale właściwości na szczeblu ogólnokrajowym, ale też co do uprawnień regionów, aczkolwiek w praktyce koordynacja działań różnych gestorów nastrocza spore trudności.

2.2. Kompetencje i szczegółowe dziedziny działalności centralnych instytucji turystycznych

Zebrany przez autorów materiał empiryczny charakteryzuje się zróżnicowaną szczegółowością. Mimo skierowania do WTO i organów naczelnej administracji turystycznej poszczególnych krajów tych samych pytań, uzyskane informacje nie zawsze w pełni wyświetlają sposób funkcjonowania centralnych instytucji turystycznych oraz różnią się szczegółowością i dogłębnnością opisu. Mimo tego udało się, jak można sądzić, zestawić materiał pokazujący różnice w zakresach kompetencji przede wszystkim naczelnych organów administracji państwowej wyspecjalizowanych w zakresie turystyki. Mniej jest natomiast informacji o sposobach i narzę-

działach zarządzania oraz o mechanizmach sprzęgania działań wszystkich rodzajów ogólnokrajowych /centralnych/ instytucji turystycznych, do których zaliczają się: organy państwowej administracji d/s turystyki, komisje doradcze i koordynacyjne /również najczęściej tkwiące w strukturze rządów/ oraz ogólnokrajowe /centralne/ organizacje turystyczne o zróżnicowanej zależności od administracji państwowej.

W kilku przypadkach /Austria, RFN, częściowo Wlk. Brytania/ nie wyodrębniano instrumentów zarządzania używanych na szczeblu centralnym wobec podporządkowanych jednostek szczebla pośredniego i podmiotów rynkowych, ponieważ instrumenty te często nie różnią się w zarządzaniu działalnością turystyczną od innych sfer gospodarki.

Po tych kilku uwagach zaprezentowane zostaną teraz funkcje i zakresy działania centralnych instytucji w przekroju poszczególnych badanych krajów.

Tam, gdzie rozkład kompetencji pomiędzy naczelnym organem administracji państwowej d/s turystyki /NOAT/ a ogólnokrajową organizacją turystyczną /OOT/ jest dostatecznie przejrzysty, będzie możliwe jednoznaczne rozdzielenie i przypisywanie szczegółowych zadań jednemu lub drugiemu typowi instytucji. Nie zawsze jednak będzie to możliwe, gdyż pozyskana przez autorów informacja pozostawia pewne rzeczy jako nie do końca wyjaśnione.

A u s t r i a

Oddział Turystyki Federalnego Ministerstwa Handlu, Rzemiosła i Przemysłu, będący wyspecjalizowaną komórką ministerialną d/s turystyki przedkłada ministrowi i organowi konsultatywno-koordynacyjnemu ministra, czyli tzw. Grupie Turystyki i Po-

pierania Rzemiosła, sprawy wymagające podejmowania decyzji na szczeblu federalnym. Należą do nich przede wszystkim:

- wytyczanie kierunków rozwoju regionów turystycznych wraz z zabezpieczeniem środków budżetowych na ten cel, przekazywanych następnie do odpowiednich krajów związkowych,
- określanie niezbędnych działań, głównie zasilania finansowego w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej, w wymiarze przekraczającym możliwości rządów krajów związkowych,
- określanie potrzeb i warunków finansowania z budżetu centralnego różnych przedsięwzięć turystycznych /w tym - finansowanie Austriackiej Reklamy Turystyki/ oraz współdziałanie w tworzeniu planów turystyki socjalnej,
- przedkładanie projektów prawnej regulacji działalności w turystyce /zatwierdzają organy władzy i administracji państwowej różnego szczebla/,
- doradzanie innym organom administracji federalnej niezbędnym działaniom w zakresie:
 - ułatwień granicznych /Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo Finansów/,
 - dotacji i kredytów dla gospodarki turystycznej,
- koordynacja działalności Austriackiej Reklamy Turystyki, urzędów turystyki krajów związkowych, Austriackiego Związku Biur Podróży, głównie w sprawach promocji zagranicznej turystyki przyjazdowej,
- planowanie i przygotowanie szkolenia zawodowego kadr w turystyce oraz licencjonowanie tych kadr,
- przekazywanie niektórych danych o turystyce /baza, zatrudnienie/ do urzędu statystycznego.

Pozostałe rodzaje działalności zarządczej i koordynacyjnej

realizowane są przez inne organy administracji państwowej /na szczeblu federalnym i poszczególnych krajów oraz okręgów i miast/ lub też w układzie instytucji nie będących organami władzy i administracji państwowej.

W tym drugim układzie centralne znaczenie ma Austriacka Reklama Turystyki, która wykonuje następujące zadania:

- reprezentowanie kraju na międzynarodowych konferencjach turystycznych w roli centralnej organizacji turystycznej /OOT/,
- reprezentacja kraju w organizacjach międzynarodowych d/s turystyki w roli OOT i /niekiedy/ jako reprezentant rządu federalnego /przedstawiciel NOAT/,
- prowadzenie statystyk podróży i turystyki oraz badań rynkowych a w szczególności:
 - . zbieranie i opracowywanie danych oraz sporządzanie statystyk ruchu turystycznego oraz pojemności i wykorzystania bazy usługowej,
 - . ankietowanie i obserwacja zwyczajów turystów,
 - . badanie wyników i efektywności działań promocyjnych,
- przygotowanie i prowadzenie działań promocyjnych w kraju i zagranicą, a szczególnie:
 - . organizacja kampanii propagandowych w kraju i zagranicą,
 - . rozpowszechnianie /a częściowo - przygotowanie/ prospektów, przewodników i innej wizualnej informacji turystycznej,
 - . produkcja filmów promocyjnych,
 - . dostarczanie informacji i środków promocyjnych biurom podróży, agentom itp.,

- organizacja misji przyjazdowych do Austrii w celu propagandy i aktywizacji przyjazdów zagranicznych do kraju,
- prowadzenie biur informacyjnych i public relations zagranicą,
- zlecenie działań w kraju i zagranicą zawodowym agencjom reklamowym,
- współpraca z placówkami dyplomatycznymi i konsularnymi Austrii zagranicą w celu szerokiej dystrybucji informacji i propagandy turystyki przyjazdowej,
- współpraca i pomoc fachowa w dziedzinie promocji z urzędami turystyki krajów i miast.

Jak można sądzić z powyższego zestawienia zakresów działań austriackiej naczelnej administracji d/s turystyki /NOAT/ i centralnej OOT w tym kraju, może poza promocją zagraniczną i sprawami reprezentacji na forum międzynarodowym, ingerencja szczebla centralnego nie idzie zbyt daleko. NOAT zajmuje się głównie postulowaniem i koordynowaniem spraw działalności turystycznej w wymiarze minimalnie niezbędnym, w bardzo niewielu dziedzinach szczegółowych mając uprawnienia bezpośrednie i wyłączne. Oznacza to, że problematyka państwowego zarządzania turystyką na szczeblu centralnym nie wyodrębnia się dostatecznie silnie z innych sfer działalności gospodarczej /przemysł, handel/ a ponadto rezerwuje dużą autonomię dla niższych szczebli struktury administracyjnej i samorządowej. Brak też sygnałów o swoistym instrumentarium zarządzania. Poza specjalistycznymi przepisami dotyczącymi koncesji i prowadzenia działalności usługodawczej w turystyce, nie stosuje się, zwłaszcza w sferze instrumentów finansowych, swoistych dla turystyki sposobów zasilania i motywowania przedsięwzięć turystycznych, gros z

nich pozostawiając zresztą w kompetencji rządów krajów związkowych.

W informacjach dotyczących Austriackiej Reklamy Turystyki zwraca uwagę uzasadniająca nazwę tej instytucji duża koncentracja jej aktywności na sprawach propagandy i promocji, zwłaszcza zagranicznej. Interesujące jest także uprawnomożnienie tej organizacji do reprezentowania rządu i kraju na forum międzynarodowym, z wyjątkiem organizacji naturalnie narzucających reprezentację ewidentnie rządową. Takie rozwiązanie przestanie być frapujące, jeśli przypomnieć o sposobach infiltracji i kontroli rządowej tej organizacji, wbudowanych w układ jej kierownictwa /zgromadzenia generalnego/, o czym szerzej mówiono w poprzednim podrozdziale dotyczącym struktury instytucjonalnej centralnych instytucji turystycznych.

Zatem w Austrii mamy do czynienia na szczeblu centralnym z wyraźnym podziałem zadań w zarządzaniu turystyką. Ogólnym administrowaniem i koordynacją rozwoju zajmuje się /raczej w stylu leseferystycznym/ organ naczelnej administracji /ministerstwo/, natomiast kształtowaniem popytu turystycznego - OOT wyposażona ponadto w niektóre kompetencje charakterystyczne raczej dla głównego podmiotu zarządzania, jak np. w zakresie działalności badawczej i reprezentacji na forum międzynarodowym. Natomiast niedokładnie rozpoznane są właściwości kompetencyjne w zakresie oddziaływania na kształtowanie podaży turystycznej. Realizuje je ministerstwo w tej części, która dotyczy planowania i problemów budżetowych na szczeblu federalnym. Niektóre ważne kompetencje realizowane są przez federalną administrację turystyczną tylko połowicznie. Oznacza to, że ulokowane są one w dużej części na szczeblu rządów krajów związko-

wych oraz w pewnym wycinku - w działalności central biur podróży i hotelarstwa. Zaplanowana na przyszły rok szczegółowa analiza struktur i funkcji zarządzania szczebla regionalnego powinna znacząco uzupełnić zebrany w tym roku materiał empiryczny.

F r a n c j a

Jak wynika z materiałów posiadanych przez autorów zakres działań francuskiej NOAT jest duży i pokrywa właściwie wszystkie ważniejsze dziedziny wpływu państwowych organów administracji na rozwój turystyki.

1/ W zakresie zadań ogólnej administracji i normowania działalności turystycznej:

- stanowienie przepisów funkcjonowania hoteli, restauracji i uzupełniającej bazy noclegowej,
- propozycje uregulowań ustawowych w w/w sferze,
- kontrola przestrzegania praw i regulaminów w tym zakresie,
- kategoryzacja hoteli i restauracji,
- przygotowywanie przepisów i kontrola ich przestrzegania w sektorze organizatorów turystyki i podróży,
- udzielanie zezwoleń biurom podróży i agentom,
- wnioskowanie o ułatwienia formalności granicznych przy wjazdach i wyjazdach obywateli francuskich i cudzoziemców,
- proponowanie i udział w procesach dostosowywania procedur granicznych do międzynarodowych konwencji i porozumień,
- ułatwienia wywozu i wymiany walut dla obywateli i rezydentów francuskich /wnioskowanie i doradzenie/,
- koordynacja działalności i kontrola stowarzyszeń zawodowych i społecznych działających w turystyce,

- reprezentacja kraju i rządu w międzynarodowych organizacjach i konferencjach turystycznych.

2/ W zakresie planowania i rozwoju turystyki:

- przygotowywanie planów rozwoju turystyki we współpracy z Komisariatem Planu Gospodarczego; Francja zapoczątkowała trwającą do dziś praktykę średniookresowego i rocznego planowania gospodarczego, którego elementem był od początku /tzn. od lat pierwszego planu na lata 1948-52/ plan rozwoju turystyki,
- tworzenie i rozwój publicznej bazy turystycznej i infrastruktury,
- współtworzenie zasad i współrealizacja udzielania pożyczek i kredytów na rozwój bazy turystycznej w sektorze państwowym i prywatnym /we współpracy z Ministerstwem Finansów/,
- współtworzenie warunków rozwoju różnych form transportu i komunikacji /we współpracy z Ministerstwem Finansów/,
- finansowanie lokalnych imprez /wystawy, święta, festiwale, turnieje/ o znaczeniu turystyczno-kulturalnym,
- ochrona zasobów naturalnych /w tym: zakładanie parków narodowych i rezerwatów/ i historycznych.

Należy podkreślić, że regulacja działalności gospodarczej w turystyce, a więc określanie warunków funkcjonowania przemysłu turystycznego, zarówno w fazie planowania jak i realizacji, odbywa się z zachowaniem pierwszoplanowej i koordynacyjnej roli powołanych do tego innych organów naczelnej administracji, a więc odpowiednio: Komisariatu Planu i Ministerstwa Finansów. NOAT pełni wobec nich funkcje przedkładania propozycji, konsultacji i wspólnej kontroli realizacji ustaleń. W zasadzie tylko dofinansowywanie imprez terenowych

odbywa się bezpośrednio - bez udziału Ministerstwa Finansów.

3/ W zakresie działalności badawczej:

- zbieranie danych i zestawianie statystyk ruchu turystycznego i bazy turystycznej - we współpracy z urzędem statystycznym i urzędem planowania gospodarczego,
- finansowanie i zlecanie Maison de la France przeprowadzenia badań potrzeb turystów i efektywności działań promocyjnych w turystyce.

4/ W zakresie szkolenia fachowych kadr turystycznych - NOAT

określa potrzeby, współorganizuje /finanse, przygotowanie programów i podręczników/, ale nie przeprowadza szkoleń i kursów - zajmują się tym szkoły hotelarzy, gastronomików itp. NOAT kontroluje poziom i zakres szkolenia i licencjonuje personel recepcyjny /przewodnicy, piloci, hostessy itd./. Na marginesie tej sprawy, trzeba zauważyć, że w ostatnich latach administracja państwowa odchodzi od udzielania zezwoleń i licencji państwowych na wykonywanie zawodu i prowadzenie urządzeń turystycznych, przekazując kompetencje w tych sprawach stowarzyszeniom zawodowym.

5/ W zakresie promocji turystyki NOAT zarówno poprzez wyspecjalizowaną służbę promocyjną Dyrekcji Turystyki w Ministerstwie jak i poprzez państwową Krajową Agencję Informacji Turystycznej /obecnie Maison de la France /, prowadzi kompleksową działalność promocyjną w kraju i zagranicą. Według informacji posiadanych przez autorów, w 1986 i 1987 r. ta sfera stanowiła główny przedmiot bezpośredniego zainteresowania kierującego Dyrekcją Turystyki - podsekretarza Stanu w Ministerstwie - p. Jean Jacques Deschampa, który osobiście angażuje się w aktywizację turystyki przyjazdowej do Francji - w tym ostat-

nio - szczególnie z USA.

Kształtowanie obrazu turystycznego Francji w kraju i zagranicą i aktywizacja ruchu turystycznego są realizowane poprzez:

- organizację kampanii reklamowych we wszystkich środkach przekazu /obecnie tzn. od początku 1987 r. poprzez Maison de la France/,
- rozpowszechnianie folderów, prospektów i przewodników dla turystów /poprzez MdIF/,
- przygotowywanie i udostępnianie biurom informacji turystycznej i organizatorom turystyki filmów, wideokaset i reklamy wydawniczej,
- prowadzenie biur informacji turystycznej w kraju i zagranicą /podległych bezpośrednio MdIF/,
- wykorzystanie public relations do propagandy turystyki przyjazdowej do Francji; w takich formach, jak: zapraszanie misji złożonych z ludzi biznesu i dziennikarzy na objazdy promocyjne po Francji; przekazywanie środków reklamowych, upominków itp. do prowadzenia przez własną sieć biur informacji turystycznej, służbę dyplomatyczną i placówki Alliance Francaise aktywnej propagandy turystycznej,
- organizacja w kraju /przy pomocy terenowych Komitetów d/s Turystyki, MdIF i Biur Turystyki/ imprez reklamujących walory rejonów turystycznych, jak: święta winobrania, festiwale kulturalne, jarmarki /np. serowarskie/ itp.

Model francuski reprezentuje zatem daleko posunięta aktywność centralnej administracji państwowej w oddziaływaniu na turystykę, aczkolwiek formy i instrumenty zarządzania turystyką często nie mają charakteru swoistego, ponieważ rozwój przemysłu turystycznego zarówno na etapie planowania, jak i na etapie

realizacji i motywowania, podlega regułom uniwersalnym dla całej gospodarki. Bezpośredni i samodzielny wpływ NOAT zaznacza się istotnie w dziedzinach: działalności promocyjnej, szkolenia kadr oraz reprezentacji międzynarodowej. Po dojściu do władzy partii centroprawicowych, we Francji zanosi się na wycofywanie się państwa z bezpośrednich form udziału w życiu gospodarczym /fala denacjonalizacji/ i liberalizację form oddziaływania administracji państwowej na procesy rynkowe. Brak jeszcze podstaw do oceny wpływu tych tendencji na procesy zarządzania centralnego w turystyce, aczkolwiek pewne charakterystyczne decyzje dają podstawy do takich przewidywań. Np. po zniesieniu w maju 1986 r. kontroli rządowej i departamentalnej cen w hotelach 3-i 4-gwiazdkowych, 2 grudnia tegoż roku zniesiona została kontrola również w pozostałych hotelach, a także restauracjach i barach.

Podobnie znamienne jest przeniesienie zadań rozwiązanej w 1986 r. Krajowej Agencji Informacji Turystycznej na powołaną na początku 1987 r. Maison de la France, która teraz działając szerzej niż jej poprzedniczka w zakresie promocji turystyki w kraju i zagranicą jest w mniejszym stopniu zależna od rządu, również finansowo, gdyż poza wkładem budżetowym i wpłatami z prefektur departamentalnych, korzysta ze środków biur podróży i innych jej członków, jako że zorganizowana została w formie "związku interesu gospodarczego" czyli czegoś pośredniego między spółką a grupą inicjatywy gospodarczej. Poza działaniami kampanijnymi w promocji i prowadzeniem biur informacji turystycznej MdlF wykonuje także rutynowe badania rynkowe i okazjonalne studia monotematyczne. Zaczyna się zatem upodabniać do ogólnokrajowej organizacji turystycznej wyspecjalizowanej w zakresie pro-

racji i informacji turystycznej, chociaż nie wytrzymuje jeszcze porównania z OOT w innych krajach, zwłaszcza z tymi, które oprócz zadań zleconych przez NOAT mają jeszcze własne zadania, a niekiedy - nawet własną /Holenderskie Biuro Turystyki, Niemiecki Związek Turystyki/ lub współpracującą /regionalne Zarządy Turystyki w Wlk. Brytanii/ strukturę terenową. Mimo tych różnic w tablicy porównawczej - MdLF i jej funkcje zostały zaznaczone jako OOT.

H o l a n d i a

Naczelnym organem administracji państwowej odpowiedzialnym za turystykę w Holandii jest Ministerstwo Spraw Gospodarczych, w którego Generalnej Dyrekcji Handlu i Usług istnieje Oddział d/s Turystyki. Ministerstwo dysponowało w 1986 r. budżetem na działalność w turystyce w wysokości /w przeliczeniu/ 19,3 mln dolarów USA, z czego po ok. 45% przypadało na finansowanie rozwoju bazy turystycznej oraz działalność promocyjną a pozostałe 10% - na badania i analizy oraz na doskonalenie kadr zawodowych w turystyce.

Przechodząc do bardziej szczegółowego określenia kompetencji holenderskiego NOAT, należy wymienić:

1/ W zakresie funkcji administracyjnych:

- publikowanie przepisów i kontrolowanie ich przestrzegania,
- przedkładanie projektów uregulowań prawnych w turystyce,
- reprezentowanie rządu i kraju w stosunkach międzynarodowych dwustronnych i wielostronnych oraz w organizacjach międzynarodowych,
- licencjowanie i kontrola hoteli, restauracji, biur podróży i agentów oraz zawodowych stowarzyszeń turystycznych to domena innych komórek macierzystej Generalnej Dyrekcji Handlu i Usług Ministerstwa Spraw Gospodarczych.

2/ W zakresie planowania i rozwoju turystyki:

- planowanie i finansowanie rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej w sektorze publicznym i prywatnym,
- planowanie i finansowanie rozwoju infrastruktury turystycznej,
- przygotowywanie ogólnych planów rozwoju turystyki i współpraca w integrowaniu ich z planami ogólnogospodarczymi,
- określanie środków ekonomicznych niezbędnych do realizacji ogólnych planów rozwoju turystyki,
- określanie, tworzenie i zarządzanie funduszami publicznymi niezbędnymi dla zwiększania dostępności różnych form turystyki socjalnej.

3/ W zakresie działalności badawczej i studialnej: koordynacja badań i analiz w skali ogólnokrajowej bez odgrywania bezpośredniej i czynnej roli w ich przygotowaniu i przeprowadzeniu; zlecanie badań wyspecjalizowanym biurom i agencjom.

4/ W zakresie szkolenia profesjonalnych kadr w turystyce NOAT finansuje i zleca organizację kursów doskonalących i podnoszących kwalifikacje pracownicze wyspecjalizowanym ośrodkom i szkołom zawodowym.

5/ W zakresie promocji turystyki NOAT ustala kierunki ofensywy promocyjnej, współpracuje z generalnym dysponentem środków promocyjnych, jakim jest Holenderskie Biuro Turystyki, nad określaniem procedur realizacji zamierzeń promocyjnych, zabezpiecza odpowiednie fundusze i kontroluje ich wydatkowanie na wszystkich szczeblach, zaangażowanych w aktywizację turystyki - począwszy od Holenderskiego Biura Turystyki, poprzez ośrodki informacji turystycznej w kraju a na ośrodkach zagranicznych skończywszy.

Natomiast Holenderskie Biuro Turystyki mimo formalnego statusu pozarządowego stowarzyszenia turystycznego, faktycznie zostało wkomponowane w układ państwowego zarządzania turystyką zarówno na szczeblu centralnym, jak i w terenie. Jest ono np. niezależnym członkiem rządowego organu doradczego d/s turystyki, tj. wymienianej w poprzednim podrozdziale Krajowej Komisji Doradczej d/s Turystyki i Wypoczynku, ma zatem możliwości proponowania własnych rozwiązań, ale w zakresie realizacji ustaleń polityki rządowej, jest dla naczelnej administracji partnerem i wykonawcą dyspozycji /w sprawach szkolenia kadr i promocji/, do czego zresztą wykorzystywana jest jego terenowa struktura.

Większość działań tej holenderskiej OOT koncentruje się na "obsłudze" zadań promocyjnych. Biuro nadzoruje działalność ok. 420 biur informacji turystycznej w kraju i ok. 160 zagranicą, finansując w części ich działalność. Przygotowuje, zleca i finansuje ze środków rządowych kampanie reklamowe, przygotowuje centralnie środki propagandy audiowizualnej /filmy, nagrania video/ i wydawniczej /prospekty, foldery, plakaty, ulotki itp./, organizuje giełdy turystyczne oraz inne imprezy o znaczeniu promocyjnym.

Prowadzi także ośrodek dokumentacji i statystyk oraz dysponuje w swojej krajowej centrali działem badań rynkowych.

R F N

W Republice Federalnej Niemiec praktycznie nie istnieje na szczeblu centralnym wyodrębniony aparat administracyjny d/s turystyki. Wynika to z faktu, że centralna koordynacja i regulacja gospodarki turystycznej odbywa się wg reguł obowiązujących w całej gospodarce. Nie ma więc potrzeby tworzenia specjalistycznego instrumentarium zarządzania pod potrzeby rozwoju turystyki.

Ponadto w związku z federalistycznym ustrojem państwa i gospodarki - każdy z krajów związkowych - tzw. "land'ów" - posiada własny parlament krajowy i rząd, budżet i wynikającą stąd daleko idącą samodzielność w kształtowaniu rzeczywistości gospodarczej.

W Federalnym Ministerstwie Gospodarki funkcjonuje niewielki Referat d/s Turystyki ale jego zadania dotyczą opracowywania materiałów i przygotowywania opinii i projektów na posiedzenia Rady Konsultatywnej d/s Turystyki, który jest organem doradczym ministra. Ponieważ w Radzie Konsultatywnej reprezentowane są w osobach ich wyższych funkcjonariuszy wszystkie stowarzyszenia turystyczne /Niemiecka Centrala Turystyki, Niemiecki Związek Turystyki, związki hotelarzy i gastronomików, schronisk młodzieżowych itp./ oraz rządy krajowe, więc Rada w swoich rezolucjach opiniach i projektach wyraża m.in. wolę usługodawców i organizatorów turystyki i oferuje możliwość artykułowania opinii /generalnie prywatnego/ zachodniemieckiego przemysłu turystycznego.

W ostatnich latach Ministerstwo Gospodarki wspólnie z Radą Konsultatywną pracowało nad następującymi zagadnieniami turystyki:

- tworzenie dogodnych warunków kredytowych i fiskalnych dla inwestycji prywatnego sektora w podnoszenie poziomu jakościowego bazy turystycznej,
- stwarzanie zachęt ekonomicznych dla różnicowania oferty turystycznej pod różne grupy /segmenty rynku/ wiekowe i dochodowe turystów,
- szkolenie nowych kadr turystycznych, w czym upatruje się możliwości aktywizacji zatrudnienia rozpoczynającej pracę zawodową młodzieży a także ogólniej biorąc - oczekuje się zmniejszenia bezrobocia poprzez zwiększanie miejsc pracy w usługach

turystycznych,

- podnoszenie jakości kadr w turystyce poprzez ustanawianie nowych tytułów kwalifikacyjnych i programów szkolenia, np. pracowników przemysłu gastronomicznego na stopień mistrza gastronomika.

Generalnie rzecz ujmując, sprawy profesjonalnych kadr turystycznych stanowią element szerszych działań rządu federalnego zmierzających do tworzenia nowych miejsc pracy w RFN a koordynowanych przez resort pracy i zabezpieczenia socjalnego,

- przeprowadzanie analiz i badań na temat znaczenia wydatków turystycznych ludności dla utrzymania relatywnie wysokiego poziomu konsumpcji wpływającego na poziom koniunktury gospodarczej,
- obserwacja i analizowanie poziomu i stopnia zróżnicowania oferty turystycznej dla podejmowania wspólnie z reprezentantami prywatnych usługodawców działań doskonalących w tym zakresie,
- podejmowanie działań dla tworzenia ułatwień celnych przy przekraczaniu granicy,
- projektowanie w skali ogólnokrajowej i zabezpieczenie subsydiów /wspólnie z federalnym urzędem ochrony środowiska/ na ochronę środowiska naturalnego i zasobów kulturalno-historycznych /pod egidą ministerstwa kultury i informacji/,
- współpraca międzynarodowa, głównie w ramach EWG, OECD oraz umów bilateralnych, nakierowana głównie /ze strony RFN/ na dalsze ułatwienia w formalnościach turystycznych i podróżniczych oraz podnoszenie poziomu zawodowego pracowników sektora turystycznego
- ogólna koordynacja działań promocyjnych na rzecz aktywizacji turystyki zagranicznej /realizowanych przez Niemiecką Centralę Turystyki/ oraz na rzecz aktywizacji turystyki krajowej /realizowanych przez Niemiecki Związek Turystyki/ oraz kontrola wydatkowania środków budżetowych na ten cel.

Niemiecka Centrala Turystyki, pełniąc funkcję ogólnokrajowej organizacji turystycznej /OOT/ i zrzeszając centrale innych agend turystycznych /Niemieckiego Związku Turystyki, Federalnego Stowarzyszenia Lokalnych Związków Turystycznych, Niemiecki Związek Biur Podróży itd./, pełni ponadto funkcje koordynacji działalności promocyjnej zagranicą i wspomaga materialnie /finanse i zaopatrzenie w środki reklamowe/ zagraniczne biura informacji turystycznej należące do biur podróży i ich central. Brak niestety szczegółowych informacji n.t. zakresu, w jakim organizacja ta prowadzi i finansuje własne ośrodki i delegatury zagraniczne.

OOT współdziała z administracjami: federalną i krajowymi przy realizacji programów badawczych i studiów rynkowych z zakresu turystyki.

W i e l k a B r y t a n i a

Naczelnym organem administracji państwowej d/s turystyki jest od września 1985 r. Minister Zatrudnienia. Ma on uprawnienia zarządcze we wszystkich rodzajowych dziedzinach działalności turystycznej. Realizuje je w sposób dwudzielny. W zakresie regulacji prawnej działalności gospodarczej /nie tylko w turystyce/ oddziaływuje /kieruje projekty ustaw do parlamentu, wydaje zarządzenia/ bezpośrednio, działając z inicjatywy własnej lub Brytyjskiego Zarządu Turystyki /w oryginalne: British Tourist Authority w skrócie BTA/. Podobną rolę odgrywa minister w zakresie kontroli działalności turystycznej. Z kolei w zakresie planowania i budżetowania rozwoju turystyki jest organem współpracującym z innymi resortami oraz parlamentem, przy czym posiłkuje się stanowiskiem BTA w tej części projektu planu resortowego, która dotyczy turystyki. W odniesieniu do ułatwień formalności granicznych-jest organem konsultacyjnym dla resortów spraw wewnętrznych i finansowo-skarbowego. Od 1983 r., a zwłaszcza od 1985 r., kiedy

turystyka przekazana została do kompetencji resortu zatrudnienia - NOAT. wykazuje dużą aktywność w zakresie szkolenia kadr dla turystyki i tworzenia miejsc pracy w tym sektorze.

BTA ma uprawnienia do konsultowania i doradzania ministrowi we wszystkich wyżej wymienionych dziedzinach.

Ponadto w wielu innych dziedzinach BTA realizuje szczegółowe funkcje koordynacji i zarządzania w sposób samoistny; korzystając z generalnego przekazania mu kompetencji ministra. Ma status półrządowy, ponieważ w jego składzie są przedstawiciele sektora prywatnego, ale jest w 95% zasilany funduszami państwowymi i działa jak organ administracji państwowej, choć tylko w części posługuje się instrumentami władczymi.

Jeśli zatem wiadomo już, że BTA w zakresie każdego z pięciu zagregowanych bloków rodzajowych /tematycznych/ posiada uprawnienia konsultacyjne i doradcze, to teraz skoncentrujemy się jedynie na tych dziedzinach, w których ma upoważnienia do działania bezpośredniego. Realizuje je w sposób następujący:

- 1/ W zakresie normowania i administrowania - posiada tylko jedno szczegółowe uprawnienie - mianowicie do występowania w organizacjach i na konferencjach międzynarodowych jako reprezentant kraju i rządu.
- 2/ W zakresie planowania rozwoju turystyki - poza wskazaną już rolą doradczą - nie ma żadnych uprawnień bezpośrednich. Natomiast regionalne Zarządy Turystyki mają takie możliwości - łącznie z pomocą finansową dla przemysłu turystycznego.
- 3/ W zakresie działalności badawczej i studialnej:
 - gromadzi statystyki wielkości ruchu turystycznego /zwłaszcza przez granicę państwa/,
 - zbiera i opracowuje dane o wykorzystaniu bazy noclegowo-żywnościowej,

- zbiera i opracowuje dane n.t. wielkości wydatków turystów,
- zleca badania potrzeb i opinii turystów.

4/ W zakresie szkolenia zawodowych kadr w turystyce:

- opracowuje zasady metodyczne szkolenia i doskonalenia kadr.

5/ W zakresie promocji turystyki:

- planowanie i realizacja szczegółowych programów i kampanii mających na celu aktywizację zagranicznej turystyki przyjazdowej,
- zakładanie i prowadzenie własnych biur informacji turystycznej zagranicą,
- przygotowanie, dystrybucja i wykorzystanie materiałów propagandowych i reklamowych /filmy, video, prospekty, przewodniki, plakaty, upominki reklamowe/,
- finansowanie i organizowanie przyjazdów promocyjnych zagranicznych biur podróży, stowarzyszeń turystycznych itp.,
- działania promocyjne na targach i giełdach międzynarodowej turystyki,
- pomoc koncepcyjna dla czterech regionalnych Zarządów Turystyki w prowadzeniu działań na rzecz aktywizacji turystyki krajowej oraz wykorzystanie ich materiałów do kampanii reklamowych prowadzonych bezpośrednio przez BTA zagranicą.

Należy dodać, że wagę działalności promocyjnej na rzecz wzmożenia przyjazdów do Wlk. Brytanii dobrze charakteryzują następujące dane. Otóż BTA wydawało w latach 1983-85 średniorocznie ok. 30,5 mln dolarów USA przy około 42 mln dol. całego budżetu tej organizacji. Tego rzędu wydatki na promocję zagranicznej turystyki przyjazdowej lokowały Wlk. Brytanię na czele europejskiej klasyfikacji. Wg danych WTO - następne na liście Włochy wydawały w w/w okresie średniorocznie ok. 23 mln dol. W ostatnich latach zakres współdziałania BTA z regionalnymi Zarządami Turys-

tyki w sprawach promocji turystyki przyjazdowej uległ daleko idącej intensyfikacji. Dotyczy to zwłaszcza Angielskiego Zarządu Turystyki, którego pracownicy delegowani są do realizacji nawet pozapromocyjnych działań BTA.

W ł o c h y

Ministerstwo Turystyki i Widowisk, po przekazaniu w 1972 r. sporej części uprawnień zarządczych i koordynacyjnych w turystyce na szczebel regionów i ich prefektów, zajmuje się obecnie następującymi zagadnieniami:

1/ W zakresie unormowań prawnych i czynności ogólnoadministracyjnych:

- projektowanie i w części tworzenie przepisów funkcjonowania podmiotów gospodarki turystycznej, przy czym istotna część tych reguł /np. w zakresie licencjonowania i kategoryzowania bazy - w tym uzupełniającej - pozostaje w dyspozycji regionów, korzystających z ogólnych reguł określonych na szczeblu centralnym/,
- publikowanie przepisów normatywnych i regulaminowych,
- ogólny nadzór nad przestrzeganiem aktów prawnych i regulaminów, ponieważ konkretne formy kontroli i inspekcji obiektów bazy hotelarsko-żywniowej i uzupełniającej realizowane są przez regionalne Zarządy Turystyki,
- ogólny nadzór i kontrola przewoźników i różnych form transportu; głównie pod kątem zapewnienia dostępności turystycznej ważnych dla ruchu turystycznego rejonów kraju,
- konsultowanie i inicjatywa w zakresie wprowadzania ułatwień dla turystyki i podróży w odniesieniu do podejmujących decyzje innych organów centralnej administracji: finansowych, spraw wewnętrznych, celnych,

- reprezentacja kraju i rządu w bilateralnych i wielostronnych konferencjach i organizacjach turystycznych.

2/ W zakresie planowania i rozwoju turystyki:

- przygotowanie planów rozwoju turystyki do planu i budżetu narodowego i zaspewnianie jego zgodności z tym planem poprzez uczestnictwo w pracach Międzyministerialnego Komitetu Programowania Gospodarczego,
- stwarzanie budżetowych środków popierania rozwoju prywatnej bazy turystycznej. Jeśli całkowite środki na inwestycje i rozwój turystyki przyjąć za 100% to na inwestycje kapitałowe w prywatnym sektorze przypada ich ok. 92%,
- w niewielkim zakresie finansowanie turystyki socjalnej,
- współudział w utrzymywaniu i ochronie zasobów naturalnych, historycznych i kulturalnych poprzez udział przedstawicieli Dyrekcji Generalnej Turystyki w licznych komitetach i komisjach międzyministerialnych. Generalnie środki na ten cel asygnują inne resorty lub też władze regionalne.

3/ W badaniach i działalności studialnej /we współpracy z ENIT i Centralnym Instytutem Statystycznym/:

- zbieranie i opracowywanie danych o pojemności i stopniu wykorzystania bazy noclegowej,
- studia specjalistyczne w związku z zamierzeniami aktualnej polityki turystycznej.

4/ W sprawach szkolenia kadr turystycznych:

- przygotowanie i zatwierdzenie ogólnych zasad, wymogów i poziomów szkolenia kadr turystycznych,

5/ W sprawach promocji turystyki:

- przygotowywanie rocznych planów promocyjnych/współ z ENIT, i zatwierdzanie ich przez Ministra, który jest odpowiedzialny w rządzie za koordynację inicjatyw promocyjnych

/również regionalnych/,

- przekazywanie środków promocyjnych ENIT i regionalnym władzom turystycznym,
- współtworzenie /razem z ENIT/ zagranicznych biur informacji turystycznej, podlegających operacyjnie właściwości ENIT, natomiast tworzenie i prowadzenie biur informacyjnych w kraju powierzone jest władzom regionalnym i municypalnym, przy częściowym jednakże wsparciu finansowym i materiałowym z ministerstwa,
- nadzorowanie ENIT w jego działalności promocyjnej zagranicą.

W latach 1985/86 Dyrekcja Generalna Turystyki w Ministerstwie zatrudniała ok. 30 osób, z czego ok. 25 poświęcało się zadaniom ogólnoadministracyjnym, planistyczno-rozwojowym i współpracą z ENIT w zakresie promocji, a pozostałe - zajmowały się ewidencją i studiami oraz typizacją form doskonalenia kadr.

Ogólny podział środków budżetowych na turystykę w dyspozycji ministerstwa, wynoszących w tych samych latach ok. 100 mln dol. USA /najwięcej ze wszystkich badanych krajów - ponad 2 razy więcej niż we Francji lub w Wlk. Brytanii/ przedstawiał się następująco:

- ok. 60% środków na rozwój bazy i turystyki /głównie poprzez udzielanie wsparcia dla inwestycji i modernizacji prywatnej bazy/,
- ok. 30% środków na finansowanie ENIT i działalności promocyjnej,
- ok. 10% na pozostałe zadania.

Natomiast ENIT, w 90% finansowany z budżetu ministerstwa a tylko w 10% z wpłat prywatnego sektora, regionalnych Zarządów Turystyki i własnych wpływów, koncentruje się na realizacji polityki promocji zagranicznej turystyki przyjazdowej, współtworzą

/z ministerstwem/ i prowadząc oraz nadzorując zagraniczne biura informacyjne. Prowadzi i finansuje kampanie promocyjne, public relations, oraz przygotowuje i dystrybuuje materiały propagandowe i reklamowe - w części przekazując je także regionalnym i municypalnym /formalnie niezależnym/ biurom informacji turystycznej w kraju.

Ponadto we współpracy z ministerstwem, narodowym instytutem statystycznym oraz bankami przeprowadza studia i badania rynkowe w kraju i zagranicą /w tym - skuteczności promocji/, tudzież opracowuje statystyki ruchu turystycznego i wykorzystania bazy turystycznej.

Nieznacznie zajmuje się również problematyką szkolenia kadr turystycznych - przede wszystkim w zakresie działań promocyjnych i aktywizacyjnych.

x x x

W ten sposób przedstawione funkcje i kompetencje kolejnych centralnych instytucji turystycznych /CIT/ zostały zestawione w tablicy nr 1 /załącznik do tekstu/ dla celów dokonania porównań właściwości centralnego szczebla systemów zarządzania turystyką sześciu badanych krajów. W tablicy wprowadzono także podział na naczelne organy administracji d/s turystyki /NOAT/ oraz na ogólnokrajowe organizacje turystyczne /OOT/ aby podrozróżnić ich wewnętrzną specjalizacją w ramach szczebla centralnego. Ten zabieg, mimo całej jego umowności, ułatwi formułowanie wniosków w ostatnim podrozdziale tej części pracy.

Teraz natomiast, zgodnie z wcześniej sygnalizowanym układem konstrukcyjnym pracy, podane zostaną, dla dopełnienia ilustracji, przejawy i przykłady konkretnej działalności programowej centralnych instytucji turystycznych w badanych krajach.

2.3. Przejawy działań operacyjnych centralnych instytucji turystycznych

Autorzy podjęli próbę określenia typowych przejawów i przykładów działań zarządczych i koordynacyjnych centralnych instytucji turystycznych /CIT/ sześciu wybranych krajów. Z odpowiedzi na sformułowane w tej sprawie pytanie skierowane do naczelnych organów administracji d/s turystyki oraz z materiałów OECD i WTO wyłonił się obraz kampanii i jednorazowych działań tych instytucji, realizowanych zasadniczo w okresie lat 1984-86. Nie jest to może dostatecznie długi okres obserwacji, aby wyrobić sobie miarodajne przekonanie o problemach rozwiązywanych przez poszczególne NOAT, ale przy braku dalej idących możliwości wybrane rozwiązanie jest i tak lepsze od np. jednorocznych danych.

Tak więc zaprezentowane zostaną główne, niekiedy najbardziej spektakularne, przedsięwzięcia NOAT w latach 1984-86.

A u s t r i a

W 1984 r. na zlecenie Ministra Handlu, Rzemiosła i Przemysłu i w związku z organizowaną co 4 lata Austriacką Konferencją Turystyki - Austriacki Instytut Badań Gospodarczych przygotował studium dotyczące aktualnej i spodziewanej do 2000 r. sytuacji turystyki krajowej i zagranicznej w tym kraju. Oceniono zarówno niepokojące trendy trwające od połowy lat 70-tych, przejawiające się w bardzo niskim /ok. 1%/ średniorocznym wzroście noclegów turystów zagranicznych, a także zarysowano niewielkie dalsze tempo wzrostu do 2000 r. oraz pewne zmiany w strukturze wiekowej grup turystycznych /na korzyść wzrostu udziału 2 spolaryzowanych grup wiekowych: młodzieży i ludzi starszych w wieku poprodukcyjnym/. Wskazano wiele innych prospektywnych tendencji

/jak np. wzrost przyjazdów służbowych/, które powinny być uwzględnione zwłaszcza w działaniach promocyjnych zagranicą.

Konferencja podjęła także szereg rezolucji dotyczących ochrony środowiska naturalnego, kierowanych pod adresem resortów: przemysłu, budownictwa i transportu.

Dla wzmocnienia pozycji Austrii na międzynarodowym rynku turystycznym konferencja w swoich rezolucjach i Minister w swoich działaniach adresowanych do Austriackiej Reklamy Turystyki prowadzili do zwiększenia ilości materiałów reklamowych w językach obcych oraz polepszenia skuteczności działań promocyjnych na targach i giełdach międzynarodowej turystyki.

W latach 1984-86 Minister w porozumieniu z resortem rolnictwa działał na rzecz podniesienia jakości bazy we wsiach turystycznych, na campingach i polach namiotowych.

Odrębnym przedmiotem działań Ministra było zabezpieczenie specjalnej pomocy finansowej dla polepszenia infrastruktury turystycznej i promocji turystyki w krajach związkowych: Burgenland, Górna Austria, Salzburg i Tyrol /we współdziałaniu z rządami tych krajów/.

W 1985 i 1986 r. Federalne Biuro Pracy na zlecenie Ministra przeprowadziło kursy przeszkalające kadrę recepcyjną hoteli i restauracji.

W latach 1984/85 Minister sfinansował cały szereg badań i analiz ruchu turystycznego, w tym np. pierwszą wielką ankietę wśród krajowych i zagranicznych turystów przeprowadzoną w 160 rejonach turystycznych Austrii a dotyczącą m.in. struktury wydatków, przestrzeganej atrakcyjności rejonu, ponownych zamiarów przyjazdowych itp.

W 1986 r. działalność Ministra, oprócz poniekąd "rutynowych" kierunków oddziaływania /troska o wzbogacenie bazy i infrastrukt-

tury, współkierowanie - z Austriacką Reklamą Turystyki - kampaniami promocyjnymi/ zaznaczyła się także nowymi inicjatywami:

- szkolenie /współ z urzędami turystyki krajów związkowych i Austriackim Związkiem Biur Podróży/ farmerów we wsiach turystycznych w zakresie świadczenia usług i języków obcych,
- wyznaczanie /razem z krajowymi urzędami turystyki/ tzw. szlaków przyrodniczych, dających turystom pieszym możliwość bliskiego kontaktu z przyrodą, szczególnie w narodowych parkach przyrodniczych,
- cały szereg badań rynkowych sponsorowanych przez Ministra, których główne zadania dotyczyły m.in.: określenia najczęstszych zwyczajów i zachowań turystów z RFN /stanowiących ok. 2/3 wszystkich zagranicznych turystów/, badania nastawień i przekonań turystów z krajów zachodnioeuropejskich i USA dotyczących Austrii i jej "image'u", zapoznania się z oryginalnymi technikami marketingowymi stosowanymi w promocji turystyki we Włoszech, itp.

Najważniejszymi zadaniami w całym zestawie działań Ministra są jednak, w przekroju kilku lat obserwacji, oddziaływanie na dalszy rozwój i podnoszenie jakości bazy i infrastruktury turystycznej oraz promocja. Zasilanie poszczególnych krajów i gmin w środki finansowe odbywa się wg procedur określonych przez Ministra przy akceptacji Ministra Finansów, a jego wielkość zasadniczo /choć z wieloma wyjątkami/ zależy od liczby ludności jednostek terytorialnych.

Drugim pod względem istotności polem oddziaływania Ministra /poprzez Austriacką Reklamę Turystyki/ jest aktywizacja promocji przyjazdów do Austrii, zwłaszcza wobec dominujących w ruchu przyjazdowym gości z RFN a także dla podniesienia udziału przyjezdnych z Francji i Włoch. W 1986 r. /podobnie w 1987 r./ srod-

ki finansowe zagospodarowywane przez Reklamę Turystyki pochodzą w 60% z budżetu federalnego i po ok. 20%: z Federalnej Izby Gospodarczej oraz krajów związkowych.

F r a n c j a

W związku z częstymi, niemal corocznymi w latach 1984-86 zmianami nazw ministerstwa kierującego sprawami turystyki, będą używane wcześniej zaproponowane terminy skrótowe: NOAT lub też wymiennie - Minister /Przemysłu, Poczty, Telefonów i Turystyki/.

Bogata i różnorodna działalność francuskiego NOAT w trzyleciu 1984-86 dotyczyła głównie:

- dalszego doskonalenia oferty turystycznej i lepszego jej dopasowania do aktywizujących się potrzeb zagranicznych turystów - ostatnio w zakresie sportów zimowych, turystyki kulturalnej i pobytów terapeutycznych,
- opracowania nowych systemów kategoryzacji pól campingowych i procedur przyznawania uprawnień wsi turystycznych z przekazaniem kompetencji realizacyjnych prefektom departamentów /1984 r./,
- opracowania bilansu kadrowego w turystyce i podjęcia wspólnie z Narodową Agencją Zatrudnienia działań dla likwidacji niewielkiego deficytu kadr /1984-85/,
- opracowania nowego schematu finansowania rozwoju publicznej bazy turystycznej /w trzech formach: finansowania, kredytowania, poręczania kredytów komercyjnych/ znajdującej się od 1984/85 r. w większej części pod zarządem i nadzorem prefektów,
- współdziałania Ministra ze związkami zawodowymi i pracodawcami dla popularyzacji płatnych wczasów wyjazdowych dla rodzin pracowniczych /pomoc techniczna i finansowa Ministra/,

- inicjacji wydłużania letniego i zimowego sezonu turystycznego dla lepszego wykorzystania istniejącej bazy /z tańszą ofertą dla wypoczynku rodzinnego i wyjazdów uczniów w dotychczasowych terminach subsezonowych/ - w latach 1984-86,
- zwiększenia uprawnień regionalnych delegatów d/s turystyki, którzy są reprezentantami Ministra w terenie /1985 r./,
- realizacji założeń IX Planu /1984-88/ w zakresie działań dot. turystyki w regionach,
- wdrożenia polityki aktywizacji nowej formy atrakcji turystyczno-wypoczynkowej, tj. parków rekreacji i wypoczynku /1984-86/,
- promocji zagranicznej turystyki przyjazdowej pod hasłem "Odkryć inną Francję" - z położeniem nacisku na prezentację osiągnięć przemysłowych, łącznie z wizytami w przedsiębiorstwach, muzeach przemysłowych, wystawach i targach /1985/86/ - przy współpracy z agencją informacyjną,
- wprowadzenia do celów planowania i zarządzania narodowego i regionalnego oraz dla celów rezerwacji usług - systemów komputerowych w turystyce - przy pomocy wyspecjalizowanych rządowych agencji informacyjnych i komputerowych /1985/86/,
- wprowadzania nowego systemu standaryzacji usług hotelowych połączonego z częściową zmianą kategorii hoteli,
- doprowadzenia do uchwalenia ustawy o ochronie walorów turystycznych rejonów nadmorskich i górskich - wraz z jej wdrażaniem w życie /1985/86/,
- utworzenia rządowej Misji Studiów Projektów Turystycznych zajmującej się doradzaniem Ministrowi kierunków rozwoju własnej francuskiej bazy w innych ciekawych turystycznie krajach i ewentualnego współdziałania dla aktywizacji turystyki przyjazdowej również z krajów trzecich /1985 r./,

- również w zakresie współpracy międzynarodowej: organizacyjnego przygotowania odbywającej się w Paryżu /1985 r./ pod auspicjami WTO międzynarodowej konferencji n.t. doskonalenia kadr turystycznych; w jej trakcie Minister złożył ofertę utworzenia w Paryżu Międzynarodowego Centrum Studiów Turystycznych,
- na początku 1986 r. weszło w życie po długich dyskusjach i przygotowaniach zarządzenie Ministra dotyczące nowych standardów i kategoryzacji hoteli, obejmujące również standaryzację wyposażenia najtańszych /niegwiazdkowych/ hoteli turystycznych,
- 2-krotnie w 1986 r. zmniejszono zakres, aż do zupełnej likwidacji państwowej kontroli cen w hotelach, restauracjach i barach,
- na skutek działań Ministra - Międzyministerialny Komitet Planowania i Rozwoju Wsi ustalając priorytety w udzielaniu kredytów rozwojowych w rejonach wiejskich, zaliczył działania inwestycyjno-modernizacyjne i organizacyjne w turystyce na tych obszarach do priorytetów kredytowych,
- 1986 r. upłynął na przygotowaniach do powołania w 1987 r. związku gospodarczego Maison de la France, który przejął domenę działalności dawnej Krajowej Agencji Informacji Turystycznej z dołączeniem badań i analiz rynkowych, stając się jednocześnie wykonawczą organizacją kontrolowaną przez rząd, ale w większej mierze niż jej poprzedniczka /Krajowa Agencja Informacji Turystycznej / - zasilaną i pracującą dla sektora prywatnego oraz regionów i departamentów.

H o l a n d i a

W końcu 1984 r. w Holandii została opublikowana rządowa deklaracja na lata 1985-90 dotycząca polityki rozwoju turystyki. Najważniejszym jej elementem był nowy schemat przyjmowania do

realizacji planów rozwoju publicznej infrastruktury turystycznej w terenie. Regionalne i prowincjonalne władze przedkładały swoje plany w tej mierze Sekretarzowi Stanu w Ministerstwie Spraw Gospodarczych, odpowiedzialnemu m.in. za turystykę. Dokonuje on wyboru najpilniejszych przedsięwzięć, które korzystają ze wsparcia budżetowego do wysokości 75% kosztów całkowitych; przy czym ważnym kryterium oceny poszczególnych projektów jest liczba miejsc pracy nowo tworzonych w terenie w związku z ich realizacją.

W 1985 roku wybrano do realizacji 71 takich projektów, które jak się okazało, pozwalają sprawnie koordynować inicjatywy terenowe z włączeniem władz lokalnych i prywatnych przedsiębiorców i znacznie ułatwiają załatwianie spraw administracyjno-biurokratycznych, utrudniających wcześniej realizację inwestycji /pozwolenia budowlane, weryfikacja planów zagospodarowania przestrzennego itp./.

W 1985 r. z inicjatywy Ministerstwa wyjechała do Turcji misja na czele z Sekretarzem Stanu d/s Handlu Zagranicznego, która realizując ustalenia mieszanej komisji gospodarczej /holendersko-tureckiej/ przedstawiła propozycje udziału holenderskiego przemysłu turystycznego w rozwoju bazy w tureckich rejonach turystycznych, wraz z podpisaniem pierwszych umów inwestycyjnych i handlowych pomiędzy przedstawicielami biznesu z obu stron.

W 1986 r. Holenderski Instytut Badań Turystyki i Rekreacji przeprowadził badania rynkowe dotyczące zwyczajowych form spędzania wakacji przez Holendrów oraz przyzwyczajzeń konsumpcyjnych turystów zagranicznych. Stały się one podstawą polityki marketingowej rządu i Holenderskiego Biura Turystyki na lata: 1986 i następne. Ustalona strategia działań opiewa na następujące poczynania:

- wydłużanie przeciętnej długości wczasów krajowych,
- zachęcanie do kilku w ciągu roku wyjazdów wczasowo-turystycznych

- rodzin holenderskich /w tym szczególnie - poza sezonem/,
- ułatwienia dla turystów w starszym wieku i słabiej sytuowanych wraz z finansowym popieraniem tanich form wypoczynku w kraju,
 - opracowanie i realizacja kampanii promocyjnych na rzecz wzrostu zagranicznej turystyki przyjazdowej wg trzech odmiennych segmentów i strategii:
 - turystów z sąsiednich krajów,
 - pozostałych krajów europejskich,
 - krajów zamorskich.

- Do działań promocyjnych w większym stopniu włączono inicjatywę i finanse przewoźników i przemysłu żywnościowego,
- w 1986 r. aktywizowano /działaniami Ministra/ promocyjne funkcje ambasad holenderskich zagranicą, zwłaszcza tam, gdzie Holenderskie Biuro Turystyki nie posiada biur informacyjnych,
 - 1986 r. był także ważny dla lepszego zabezpieczenia interesów i praw turysty z punktu widzenia umów o świadczenie usług turystycznych. W tymże roku został zatwierdzony nowy kodeks prawa cywilnego, zawierający regulację umów między stronami usług turystycznych.

R F N

W związku z zasadą braku szczegółowej ingerencji rządu federalnego w sprawy rozwoju gospodarki turystycznej w RFN, polityka rządowa pozbawiona jest w zasadzie elementów specjalnego zarządzania podażą turystyczną. Ministerstwo Gospodarki koncentruje się na innego typu zadaniach. Mając świadomość dużego znaczenia turystyki dla utrzymania i podnoszenia jakości życia obywateli, jest ono zainteresowane np. wzbogacaniem oferty turystycznej, również wyjazdowej. Stąd wynikają np. subsydia dla krajów rozwijających się na udział i przygotowanie promocji

oferty na Zachodniobерlińskiej Międzynarodowej Giełdzie Turystycznej. Innym przejawem troski o wyższy poziom usług turystycznych jest realizowany od 1984 r. program rządowy zapewnienia nauczycieli i ekspertów dla szkół hotelarskich i gastronomicznych, doradców dla towarzystw turystycznych oraz finansowania szkoleń i ustanawiania tytułów klasyfikacyjnych dla personelu gastronomicznego. W tym zestawie działań mieszczą się także inicjowane przez Ministra a zrealizowane jeszcze w 1984 r. ułatwienia celne w dwustronnym ruchu pomiędzy RFN a Austrią i RFN oraz Belgią, Luksemburgiem i Holandią /zrealizowane w latach 1985-86/.

W 1985 r. Ministerstwo razem z Radą Konsultatywną d/s Turystyki i rządami krajowymi doprowadziło do wypracowania propozycji realizowanych następnie przez Ministerstwo Finansów a dotyczących ułatwień kredytowych i fiskalnych dla przedsiębiorstw inwestujących w bazę turystyczną w krajach związkowych słabiej pod tym względem rozwiniętych.

W 1985 i 1986 r. rząd federalny w trybie międzyministerialnej współpracy stworzył dalsze zachęty finansowe dla prowadzenia w terenie szkolenia kadr turystycznych w systemie szkół zawodowych i praktyk zawodowych.

W 1985 r. Ministerstwo udzielało pomocy finansowej /w wysokości ok. 33 mln marek/ działalności promocyjnej zagranicą prowadzonej przez Niemiecką Centralę Turystyki, natomiast rządy krajowe i sektor prywatny zasilają Centralę w zakresie promocji zagranicznej oraz Niemiecki Związek Turystyki - w zakresie promocji krajowej na ogólną kwotę ok. 100 mln marek.

Osobnym przedmiotem działalności Federalnego Ministerstwa Gospodarki było w 1985 i 1986 r. popieranie prac studialnych prowadzących do możliwości określania ekonomicznego znaczenia turystyki w gospodarce kraju /próby włączenia turystyki do sys-

temu obliczania dochodu narodowego/, czy wydatków turystów w konsumpcji ogółem /studium rynkowe/. Próby te nie zostały jeszcze zakończone.

W październiku 1986 r. sprawy polityki turystycznej były przedmiotem obrad Bundestagu a jego uchwały wyznaczyły rządowi federalnemu zadania m.in. w zakresie:

- kontynuowania aktywizacji udziału sektora prywatnego w rozwoju usług turystycznych,
- dynamizacji zagranicznych działań promocyjnych Niemieckiej Centrali Turystyki poprzez powiększenie jej personelu i dotacji,
- finansowania badań wyjaśniających stagnację popytu na turystykę krajową oraz badań i statystyk bardziej użytecznych dla przemysłu turystycznego /zdezagregowanych/. Działania badawcze Ministerstwo realizuje poprzez Centralę Turystyki,
- aktywizacji prac Rady Konsultatywnej dla zapewnienia lepszej koordynacji działań sektora prywatnego i instytucji państwowych.

W 1986 r. Ministerstwo kontynuowało także finansową pomoc dla szkolnictwa zawodowego oraz 17 krajów rozwijających się tj. na potrzeby ich udziału w giełdzie turystycznej w Berlinie Zachodnim.

W i e l k a B r y t a n i a

Głównym przedmiotem działalności NOAT w Wlk. Brytanii w latach 1984-85 było podtrzymywanie atrakcyjności i konkurencyjności Wlk. Brytanii na rynku międzynarodowym. Minister Handlu i Przemysłu działał w tej mierze głównie poprzez Brytyjski Zarząd Turystyki /ang. skrót BTA/ oraz poprzez oficjalne cztery Zarządy Turystyki: Anglii, Walii, Szkocji i Płn.Irlandii. Od

końca 1984 r. ma miejsce bliska współpraca pomiędzy BTA i Angielskim Zarządem Turystyki, szczególnie w zakresie promocji przyjazdów do Londynu. Od 1.XI.1984 r. przewodniczący BTA jest także szefem ETB /ang. skrót/, Od maja 1984 r. Szkocki Zarząd Turystyki uzyskał uprawnienia do samodzielnej promocji zagranicznej turystyki przyjazdowej do tego kraju - ale nie zamiast BTA, lecz w uzupełnieniu i przy koordynacji BTA.

W zakresie pomocy finansowej dla rozwoju bazy turystycznej /przeważnie prywatnej/ właściwe są regionalne Zarządy, ale poza tym na szczeblu centralnym działały inne, poza Ministrem, agendy rządowe. Należy do nich m.in. Komisja Rozwoju wraz ze swoją Radą d/s Drobego Przemysłu w Rejonach Wiejskich, która finansuje także terenowe projekty inwestycji w zasobach turystycznych.

W 1984 r. sfinansowano z funduszy rządowych Międzynarodowy Festiwal Ogrodów i Zieleni w Liverpool, który był dużym wydarzeniem turystycznym /3,3 mln przyjezdnych/. Planuje się następne tego rodzaju festiwale co 2 lata do 1992 - w różnych rejonach Królestwa jako element ożywienia turystycznego tych rejonów.

W tym samym roku powołano z inicjatywy resortu rządową Komisję Budowli Historycznych i Pomników - do opieki i restauracji dziedzictwa historycznego w Wlk. Brytanii. Wprowadzono także nowy program szkolenia zawodowego dla młodzieży z zabezpieczeniem odpowiedniej ilości miejsc pracy dla absolwentów.

W 1984 i 1985 r. BTA wespół z regionalnymi Zarządami przeprowadziła /na próbach ok. 3 tysięcy respondentów/ narodowe ankiety n.t. atrakcyjności turystycznej poszczególnych regionów, ich dostępności, sposobów wypoczynku i wycieczkowania.

Szczególnym zadaniem w promocji zagranicznej była dalsza propaganda Londynu oraz przyjazdów pozasezonowych w ramach kampanii na rzecz całorocznych przyjazdów do Zjedn. Królestwa /akcentowano

niższe ceny, mniejszy tłok, możliwości lepszego poznania miejsc historycznych/.

Od września 1985 r., kiedy to pieczę nad turystyką objęło Ministerstwo Zatrudnienia, znacznie wzrosło zainteresowanie nowymi programami szkolenia zawodowego kadr dla hoteli i sieci gastronomicznej z zapewnieniem gwarancji zatrudnienia dla absolwentów, co jest w nękaniej bezrobociem Wlk. Brytanii magnesem, zwłaszcza dla młodzieży, choć od 1986 r. przeprofilowano także programy szkolenia i przekwalifikowywania dorosłych /Adult Training Programme/.

W 1985 r. Minister po konsultacji z Biurem Rzetelnego Handlu doprowadził do zmian w regulacji postępowania tour operatorów wprowadzonych przez Stowarzyszenie Brytyjskich Agentów Podróży a zmierzających do zabezpieczenia interesów nabywców pakietów usług.

W 1986 r. Minister Zatrudnienia /NOAT/ w piśmie obiegowym do władz lokalnych zalecił wprowadzenie specjalnie oznakowanych szlaków wiodących do miejsc atrakcyjnych turystycznie oraz miejsc wypoczynkowych ogólnej dostępności. Działając poprzez oficjalny Brytyjski Urząd Szlaków Wodnych doprowadził także w 1986 r. do pierwszych przedsięwzięć rewaloryzacji i udostępnienia dla celów turystycznych wewnętrznych akwenów i szlaków wodnych poprzez tworzenie spółek z kapitałem prywatnym.

W dalszym ciągu BTA kontynuował /we współpracy z 4 Zarządami regionalnymi/ badania potrzeb turystów oraz przeprowadzał na tej podstawie kampanie promocyjne dla wydłużenia sezonu przyjazdów turystycznych oraz dla kierowania ruchu turystycznego w rejony szczególnie nękane bezrobociem ale z rozwiniętą siecią urządzeń turystyki i wypoczynku.

Z końcem 1986 r. rozpoczęto /Od Anglii/ akcję wprowadzania oznaczeń poziomu hoteli i bazy żywieniowej wg określonych standardów i z użyciem skali od 1 do 5 koron /odpowiednik gwiazdek/.

Polityka rozwoju brytyjskiej turystyki skoncentrowana jest w ostatnich latach na rozroście bazy i infrastruktury turystycznej/ czego efektem jest także zwiększenie miejsc pracy/ oraz przyciąganiu zachodnich turystów w różne rejony Zjednoczonego Królestwa w skali całego roku.

W ł o c h y

Ustawa o Turystyce z 17 maja 1983 r. dokonała wyraźnego określenia rozkładu kompetencji w systemie zarządzania turystyką we Włoszech. Ministrowi Turystyki i Widowisk działającemu przy pomocy dwóch wcześniej wymienionych komitetów doradczych powierza ona ustalanie ogólnej polityki i funkcje koordynacyjne, władzom terenowym /regionów i prowincji/ - ułatwianie rozwoju bazy turystycznej, a sektorowi prywatnemu - świadczenie usług.

Interesując się głównie przedsięwzięciami NOAT i OOT we Włoszech, trzeba powiedzieć, że delegacja wielu uprawnień zarządczych i koordynacyjnych na szczebel terenowy przysparza Ministrowi kłopotów koordynacyjnych, które przekraczając ramy dyskusji w komitetach doradczych wymagają niekiedy, wobec sporów kompetencyjnych, rozstrzygnięć Sądu Konstytucyjnego.

W 1984 r. Minister przykładowo angażował się w następujące przedsięwzięcia:

- w związku z ustalonym w Międzyministerialnym Komitecie d/s Cen maksymalnym wzrostem cen w wysokości 10%, Minister poddał kontroli ceny transportu i hoteli,
- przeznaczył określoną kwotę na uzupełniające finansowanie terenowych przedsięwzięć inwestycyjnych i modernizacyjnych,
- uszczegółowił ogólne dyspozycje wynikające z ustawy n.t. wyma-

gań kwalifikacyjnych wobec usługodawców,

- określił kierunki działań promocyjnych i zabezpieczył środki niezbędne do ich realizacji przez ENIT,
- finansował seminaria naukowe dotyczące refleksji nad znaczeniem turystyki w gospodarce kraju,
- nadzorował i doradzał w sprawach dostosowania przepisów regionalnych do wymogów ustawy o turystyce /proces ciągły/.

W latach 1984-86 uwagę NOAT absorbowало wprowadzenie nowych powszechnych standardów i kategorii bazy noclegowo-żywnieniowej, począwszy od hoteli /5 klas/, poprzez pensjonaty /3 klasy/, gospody, pola namiotowe i wioski turystyczne.

- W 1985 r. została utworzona przy współudziale Ministra Autonomiczna Sekcja Kredytów dla Turystyki przy Narodowym Banku Pracy, wzbogacając w ten sposób możliwości zasilania finansowego przedsięwzięć rozwojowych bazy oraz towarzyszących urządzeń turystycznych i sportowo-rekreacyjnych,
- W 1986 r. Minister przekazał swoje kompetencje w sprawach ochrony środowiska naturalnego nowo utworzonemu w lipcu 1986 r. Ministerstwu Środowiska,
- gros działań Ministra i podlegającego mu ENIT w 1986 r. koncentrowało się na operatywnym przeciwdziałaniu zmniejszonemu przyjazdowi Amerykanów do Włoch. Dzięki wzmożonej akcji promocyjnej, zmniejszony napływ turystów amerykańskich udało się w części pokryć zwiększonymi przyjazdami gości z RFN, Austrii, Francji i Belgii. ENIT opracował i zrealizował przy wsparciu państwa i sektora prywatnego specjalne akcje promocyjne na rynku amerykańskim,
- ENIT poprzez wyspecjalizowane agencje badań społecznych i rynkowych przeprowadził w 1986 r. badania motywacji, profili potrzeb i wymagań jakościowych turystów zagranicznych różnych narodowości,

- Minister wraz z ENIT, władzami regionalnymi i związkami turystycznymi rozpoczął w 1986 r. przygotowania do wprowadzenia systemu informacji komputerowej dla obserwacji ogólnego stanu gospodarki i ruchu turystycznego.

W dalszym ciągu w 1986 r. Minister Turystyki i Widowisk sporo uwagi poświęcał problemom koordynacji poziomej i pionowej działalności turystycznej. W tym drugim wymiarze - ciągle jeszcze nie wszystkie z 21 regionów dostosowały swoje przepisy o działalności turystycznej i struktury do ustawy z 1983 r.

3. Próba określenia prawidłowości w zakresie organizacji centralnych instytucji turystycznych

Centralne instytucje turystyczne we wszystkich analizowanych krajach mają dwudzielną budowę, złożoną z naczelnego organu administracji państwowej d/s turystyki /NOAT/ oraz ogólnokrajowej /centralnej/ organizacji turystycznej /OOT/. Należałoby jeszcze wspomnieć o komisjach i komitetach doradczo-koordynacyjnych, które dadzą się wyróżnić w centralnych strukturach, ale ich rola w systemie zarządzania zawężona jest do funkcji reprezentowanych w ich nazwach. Oczywiście w sprawy turystyki na szczeblu centralnym zaangażowane są inne naczelne organy administracji państwowej, w zakresie ich kompetencji /transport, szkolnictwo zawodowe, ochrona środowiska, finanse, niekiedy organy planistyczne/, ale pozostają one w polu naszego zainteresowania o tyle, o ile pojawiają się w orbicie działalności NOAT lub też same /jak w przypadku Wielkiej Brytanii - Minister Zatrudnienia/ dość nieoczekiwanie przejmują funkcje NOAT.

Ponadto poza przyjętym w tej pracy zakresem rozważań zasadniczo znajdują się naczelne organy władzy państwowej i inne instytucje formułujące ogólne kierunki polityki centralnej w turystyce, aczkolwiek we wcześniejszych partiach pracy były one

wzmiankowane /uchwały RFN-owskiego Bundestagu, austriackiej Konferencji Turystyki, deklaracja rządowo-parlamentarna w Holandii itd./.

Spośród sześciu NOAT, dwa /we Włoszech i we Francji - choć w tym drugim przypadku - niewyłącznie/, są ministrami d/s turystyki, w pozostałych przypadkach - NOAT kumuluje w swojej właściwości sprawy gospodarcze /poza Wlk. Brytanią - gdzie NOAT jest ministrem resortu funkcjonalnego/, w tym - turystykę. Nigdzie przecież minister nie zajmuje się bezpośrednio prowadzeniem spraw turystyki. We wszystkich ministerstwach służą temu wyspecjalizowane jednostki organizacyjne. Najwyżej w hierarchii swoich urzędów umocowane są "turystyczne" jednostki organizacyjne we Francji /Dyrekcja Turystyki z podsekretarzem Stanu/ i Włoszech /Dyrekcja Generalna Turystyki/. W pozostałych przypadkach mają one pośrednie znaczenie.

Natomiast ogólnokrajowe organizacje turystyczne /OOT/ mają charakter centralnych stowarzyszeń turystycznych, nie posiadających zasadniczo /poza Holenderskim Biurem Turystyki/ swoich struktur terenowych, natomiast zrzedzających w ich organach reprezentantów innych stowarzyszeń oraz usługodawców.

Tej charakterystyce nie odpowiada włoski ENIT, który jest instytucją rządową i przez to jako jedyny z OOT nie stwarza kłopotów interpretacyjnych.

Wszystkie pozostałe OOT są w swoim statusie stowarzyszeniami prywatnymi, ale wszystkie też w co najmniej 70% /Holenderskie Biuro Turystyki/ do ok. 90% /Niemiecka Centrala Turystyki, BTA/ finansowane są z funduszy państwowych.

Pomiędzy NOAT i OOT można przeprowadzić dość wyraźną linię podziału funkcji. NOAT zasadniczo zajmują się normowaniem i

ogólnym administrowaniem oraz planowaniem rozwoju turystyki, natomiast OOT w każdym przypadku realizują zadania promocji turystyki zagranicznej i koordynują promocję turystyki krajowej oraz w mniejszym lub większym wymiarze uczestniczą w organizowaniu badań i analiz rynkowych.

Spośród pięciu zagregowanych pól kompetencji, jedno, a mianowicie szkolenie kadr turystycznych, stanowi zdecydowanie najmniej scentralizowaną dziedzinę zarządzania, ponieważ zarówno NOAT i OOT zajmują się nią w mniejszym stopniu, raczej programując niż realizując przedsięwzięcia.

Wprawdzie ilość kontrolowanych dziedzin /jak wynika choćby z tablicy nr 1/ jest większa w przypadku NOAT, niż w OOT - raczej skoncentrowanych na promocji i innych działaniach marketingowych, to jednak trzeba zauważyć, że OOT działają w swoich domenach bardziej bezpośrednio, z nikim już nie dzieląc ich uprawnień. Natomiast NOAT, z natury problemów turystycznych, w większym stopniu przyjmują działania typu: konsultacja /z innymi organami administracji i reprezentantami przemysłu turystycznego/, koordynacja działań podmiotów państwowych i prywatnych, proponowanie schematów finansowania /kredyty/ i opodatkowania, proponowanie turystycznej części planu lub budżetu centralnego lub też regulacji prawnych, których zatwierdzenie leży już poza granicami ich wyłącznych uprawnień. Nie mówiąc już o tym, że jak we Włoszech, Austrii i RFN, duża część szczególnie ważnych kompetencji: inwestycyjno-rozwojowych i ogólnoadministracyjnych ulokowana jest w ogóle poniżej szczebla centralnego. Nie jest to rozwiązanie tylko w zakresie turystyki, lecz w wymienionych krajach jest zjawiskiem ogólniejszej natury. Austria i RFN są bowiem państwami federalnymi z dużą autonomią rządów krajowych a ponadto - stawiającymi na aktywność gospodarki prywatnej. Po-

dobnie jest w Wlk. Brytanii, która jest przecież Zjednoczonym Królestwem czterech narodów. Włochy są wprawdzie państwem unitaryjnym ale z dużą autonomią regionów, prowincji a nawet miast i gmin.

Trzeba powiedzieć, że niezależnie od typu ustroju organów państwowych, obserwuje się w latach 80-tych decentralizację uprawnień zarządczych w turystyce. Państwowa administracja wycofuje się zwłaszcza z uprawnień o charakterze władczym, czego przejawem jest m.in. wyzbywanie się prawa do wydawania zezwoleń na prowadzenie hoteli, restauracji, wykonywanie zawodów turystycznych, wycofywanie się z bezpośredniej kontroli urządzeń turystycznych i bezpośredniego udziału państwa w finansowaniu i prowadzeniu bazy turystycznej.

NOAT przechodzący w Austrii było tak już wcześniej/na pozycje protekcyjnistyczne, pilnując raczej konkurencyjności swoich krajów na międzynarodowym rynku turystyki przyjazdowej /co jeszcze niekiedy zmusza do kontroli cen - jak we Włoszech, ale raczej ze względu na wysoką do 1984 r. inflację/. Drogą do wzrostu wpływów z turystyki jest m.in. modernizacja i standaryzacja bazy hotelowo-gastronomicznej, którą w ostatnich latach przeprowadzono we Francji, Włoszech i Wlk. Brytanii oraz zwiększanie liczebności i podnoszenie poziomu kadr w turystyce. Działania w tym ostatnim zakresie widoczne są w każdym z sześciu krajów, także dlatego, że pozwalają przemieszczać do gospodarki turystycznej ludzi zbędnych w przemyśle, pozostającą bez pracy młodzież itd.

Kształtowanie podaży turystycznej przez NOAT polega głównie na zachętach finansowych i proceduralnych wobec sektora prywatnego, natomiast do kieszy państwowej sięga się tylko przy realizacji większych przedsięwzięć z repertuaru selektywnego rozwoju całych rejonów kraju /górną Austrię, południe Włoch, sieć wodna

w środkowej Wlk. Brytanii/, lub też na zasadzie w części planistycznej, w części konkursowej /Holandia/. Coraz większe kwoty z budżetu państwa udostępnia się do wykorzystania w turystyce jako jednej z dziedzin gospodarczego ożywienia rejonów wiejskich i niezindustrializowanych, szczególnie we Francji, Wlk. Brytanii i Włoszech. Nabierają znaczenia te drogi przepływu funduszy państwowych do turystyki, które nie są /a w każdym razie - nie wyłącznie/ kontrolowane przez NOAT, lecz przez inne organy i agendy rządowe, w tym szczególnie przez instytucje zagospodarowania i planowania przestrzennego. Tak jest we Francji i Wlk. Brytanii.

Centralne planowanie gospodarcze zachowuje swoją rolę w krajach o pewnej tradycji w tej mierze /Francja, Włochy/ aczkolwiek poczyniona wyżej uwaga o selektywizacji kierunków rozwoju rejonów turystycznych i inspirująco - uzupełniającym /w stosunku do inicjatywy prywatnej/ ich charakterze - zachowuje swoją aktualność.

Kształtowanie podaży turystycznej przez NOAT odbywa się także poprzez zachęty do doskonalenia jakości i różnorodności atrakcji turystycznych i takie ich rozłożenie w czasie roku, by wydłużyć sezony turystyczne i wypełniać "martwe" okresy wydarzeniami nie tylko stricte turystycznymi, lecz również kulturalnymi, politycznymi, nie mówiąc o tym, że państwa popierają rozwój ofert turystycznych dla coraz liczniejszych udziałowo dwóch grup wiekowych: młodzieży /objazdy studialno-poznawcze/ oraz ludzi starszych /pobyty lecznicze/. Stąd NOAT są zainteresowane w finansowaniu i przeprowadzaniu za pośrednictwem OOT szeroko zakrojonych badań i analiz potrzeb i przyzwyczajeń turystów krajowych i zagranicznych, których wyniki służą zarówno organom państwowym, jak i prywatnym usługodawcom. Między in-

nymi wykorzystywane są^{one} do określania niezbędnych działań promocyjnych, realizowanych na szczeblu centralnym przez OOT, najczęściej jednak - głównie za pieniądze państwowe, szczególnie jeśli chodzi o promocję zagranicznej turystyki przyjazdowej.

Wydaje się zatem, że w zakresie działań marketingowych /badania rynkowe i promocja/ symbioza pomiędzy NOAT i OOT jest najdalej zaawansowana.

Jeśliby wrócić teraz do tablicy nr 1, ukazującej kompetencje NOAT i OOT w poszczególnych krajach, to największą rozległością problemowo-tematyczną charakteryzuje się NOAT we Francji i następnie - we Włoszech i Holandii. NOAT we Francji - wyróżnia się na tle innych krajów przede wszystkim kompletnymi i dość bezpośrednimi możliwościami oddziaływania w zakresie rozwoju bazy oraz normowania i ogólnej administracji w turystyce. Dotyczy to zwłaszcza udziału NOAT w planowaniu rozwoju bazy turystycznej i całych rejonów turystycznych w sposób charakterystyczny dla systemu planowania państwowego, gdzie zarówno faza formułowania planu, jak i jego realizacja za pomocą umów planowych z regionami, przebiegają dość sprawnie i przy zapewnieniu udziału podmiotów realizacyjnych w tych procesach. Jeśli zauważyć, że oprócz delegatów Dyrekcji Turystyki w terenie tworzy się od początku 1987 r. Komitety Turystyki w każdym regionie objętym programem rozwojowym, to instytucjonalne warunki realizacji zapisów planowych uzyskują dodatkowe wzmocnienie. Podobny kierunek wzmocnienia skuteczności realizacji polityki rozwoju zasobów turystycznych w terenie obserwuje się od 1983 r. we Włoszech, gdzie podobną do francuskich Komitetów Turystyki rolę w regionach pełnić mają Agencje Popierania Turystyki.

Należy zwrócić uwagę na to, że francuski model zarządzania turystyką na szczeblu centralnym łączy umiejętnie prymat NOAT

w zakresie konstruowania norm i schematów sterowania /procedury planistyczne, reguły finansowania prywatnej i publicznej bazy turystycznej, określanie standardów bazy podstawowej i uzupełniającej/ z delegacją uprawnień realizacyjnych i kwalifikacyjnych /uznanie spełnienia przez podmiot wymogów ogólnie obowiązujących/ na szczebel terenowy. Towarzyszy temu procesowi /we Francji/ rezygnacja NOAT z form bezpośredniej regulacji zdarzeń rynkowych w turystyce. Znamienne jest zlikwidowanie w 1986 r. państwowej kontroli cen usług turystycznych.

Podobny jest kierunek przekształceń stylu państwowego zarządzania turystyką we Włoszech. Tyle, że włoski NOAT ma zasadnicze kłopoty z pionową i poziomą koordynacją działań różnych podmiotów w sferze turystyki. Np. opornie przebiega dostosowanie przepisów o gospodarce turystycznej w regionach do wymogów ogólnokrajowej regulacji prawnej. Dość często zdarzają się spory kompetencyjne w linii pionowego zarządu. Również w poziomie Minister Turystyki i Widowisk oraz jego Komitet Koordynacyjny Programowania Turystyki muszą poświęcać sporo energii dla scalania państwowej polityki turystycznej, a wyodrębnienie Ministerstwa Środowiska w 1986 r. wcale tego nie ułatwiło.

Również holenderski NOAT eksponuje w swojej działalności istotność państwowego kierownictwa w planowaniu rozwoju zasobów turystycznych w terenie. Wprowadzie nową procedurę konstruowania tzw. "tourism and recreation development plans", selekcjonowanych przez Sekretarza Stanu resortu gospodarczego, praktycznie została wdrożona dopiero w 1985 r. ale pierwsze doświadczenia są bardzo pozytywne.

W zestawieniu z tymi trzema krajami, możliwości centralnego zarządzania rozwojem turystyki, szczególnie zaś jej materialnej

bazy, w Wielkiej Brytanii, Austrii i RFN wyglądają znacznie skromniej. Powody są zresztą w każdym przypadku inne. W Wlk. Brytanii istnieje możliwość państwowego oddziaływania na rozwój materialnych zasobów turystyki, ale za pośrednictwem oficjalnych regionalnych Zarządów Turystyki. Tak więc NOAT oddziałuje tutaj pośrednio, zachowując głównie uprawnienia koordynacyjne, a nie bezpośrednie.

W Austrii, gdzie przemysł turystyczny jest bardzo rozwinięty a zagospodarowanie turystyczne - najbardziej zaawansowane, większą od NOAT rolę w dystrybucji środków finansowych na dalszy ich rozwój pełnią władze krajów związkowych, które otrzymując fundusze niejako "wg rozdzielnika", lokalnie określają kierunki ich wydatkowania.

W RFN, gdzie również kompetencje rządów krajowych są duże, rola NOAT sprowadza się do ewentualnej obserwacji i retuszy polityki finansowej wobec sektora prywatnego przy ścisłym współdziałaniu z resortem finansów i bankami kredytowymi.

Wspólną cechą charakterystyczną polityki NOAT we wszystkich krajach jest w latach 80-tych duże zaktywizowanie badań i analiz turystycznych, przeprowadzonych zazwyczaj za pośrednictwem OOT i dających zracjonalizowane przesłanki decyzyjne dla polityki państwowej, jak i strategii prywatnych usługodawców. Dotyczy to zwłaszcza krajów, gdzie turystyka jest lub chce być znaczącym źródłem dochodów, a więc: Francji, Austrii, Wlk. Brytanii. Nawet jednak w RFN, gdzie wydatki niemieckich turystów pozostają w dużej części zagranicą, rozwija się badania rynkowe pod auspicjami NOAT z jakby nieco innych pobudek; a więc głównie dla wyjaśnienia regresu w turystyce krajowej. Ponadto w RFN pracuje się nad zobjektywizowaniem systemu obliczenia wy-

datków ściśle turystycznych i włączenia turystyki do dochodu narodowego.

W grupie OOT największe uprawnienia posiada brytyjski British Tourist Authority, ale też zaliczanie go do grona OOT może być dyskusyjne. BTA jest bowiem organizacją półrządową, finansowaną ze środków budżetowych, która ma swój aparat wykonawczy oraz kilka komitetów doradczo-koordynacyjnych. W składzie BTA i jej komitetów znajdują się zarówno wysocy urzędnicy różnych resortów, jak i przedstawiciele: izby przemysłowo-handlowych, Zarządów Turystyki, eksperci, biznesmeni. Komitety BTA są organami konsultatywno-koordynacyjnymi NOAT a aparat wykonawczy BTA realizuje bezpośrednie działania koordynacji i zarządzania, z najdalej idącymi uprawnieniami w zakresie: reprezentowania kraju na forum międzynarodowym, badań i studiów rynkowych oraz programowania szkoleń zawodowych i realizacji działań promocyjnych zagranicą. BTA łączy w swoim statusie pierwiastki instytucji rządowej, stowarzyszeniowej i reprezentującej sektor prywatny. Stąd nie powinien dziwić szeroki zakres jego zadań. W ostatnich latach ulega on dalszemu praktycznemu rozszerzeniu, a to w związku z bardziej bezpośrednim wchodzeniem BTA w sfery działania Zarządów Turystyki, szczególnie Angielskiego.

Drugą wyróżniającą się OOT jest Holenderskie Biuro Turystyki, a to ze względu na relatywnie /w stosunku do innych OOT/ większe i samodzielnie realizowane zadania z zakresu: szkolenia kadr turystycznych oraz badań rynkowych.

Pozostałe OOT wykazują duże podobieństwo zarówno co do sfer działania /promocje - głównie zagraniczna oraz badania rynkowe/, przy czym w RFN sytuacja jest o tyle szczególna, że oprócz OOT - Niemieckiej Centrali Turystyki, w części dotyczącej promocji i propagandy turystyki w kraju - miano OOT powinno przysłu-

giwać drugiej w tym kraju ogólnokrajowej organizacji stowarzyszeniowej - Niemieckiemu Związkowi Turystyki.

Próbując teraz zsumować kompetencje NOAT i OOT w poszczególnych krajach dla określenia ogólnych uprawnień CIT można stwierdzić, że bezsprzecznie najrozleglejsze i najbardziej bezpośrednie /ze względu na rodzaj używanych instrumentów/ zarządzanie turystyką dokonuje się we Francji, a następnie: Wlk. Brytanii, Holandii i we Włoszech. Austria i RFN ze względu na już wskazane uwarunkowania - nie posiadają silnego centralnego ośrodka zarządzania turystyką.

Wnioski w tej sprawie mogą być zweryfikowane rezultatami przyszłorocznych badań, albowiem dodatkowo uwzględnione zostaną możliwości zarządzania CIT w terenie - poprzez swoich reprezentantów i delegatury na tym szczeblu systemu.

Wspólną cechą badanych centralnych instytucji turystycznych w krajach zachodnioeuropejskich jest ich koordynacyjno-wspomagająca rola wobec regionalnych instytucji turystycznych oraz przedsiębiorstw turystycznych. Interwencjonizm państwowy uosabiany przez centralną administrację państwową oraz formy tej interwencji w dziedzinie turystyki ewoluowały równolegle do ogólnych tendencji, obserwowanych historycznie w zakresie udziału i wpływu państwa kapitalistycznego na funkcjonowanie rynku i gospodarki. Dzisiejsze zakresy i formy zarządzania centralnych organów różnią się w poszczególnych krajach. Diametralnie inaczej wyglądają one np. z jednej strony w Austrii i RFN, a z drugiej - we Francji. Stąd wywodzą się w konsekwencji różnice w szczegółowych formach i narzędziach ustalania polityki turystycznej, planowania, organizowania, motywowania i kontroli skuteczności wszystkich tych funkcji zarządzania turystyką. Wszędzie jednak używanie ich przez centralne instytucje wobec niżej uło-

kowanych podmiotów przebiega przy pełnej świadomości instrumentalnej ich roli wobec realnych procesów i zdarzeń na rynku turystycznym. Zarządzanie w turystyce i zarządzanie gospodarką w ogóle w mniejszym stopniu polega dziś na bezpośredniej ingerencji organów zarządzania w sferę rynku i obsługujących go przedsiębiorstw - a bardziej na tworzeniu takich warunków działania podmiotów rynku, które skłaniałyby je pośrednio do pożądanego zachowania, zgadzającego się z kierunkami polityki państwowej.

W procesach zarządzania turystyką na szczeblu centralnym wykorzystuje się wszystkie przydatne rodzaje instrumentów: prawno-administracyjnych, planistyczno-programowych, finansowych i marketingowych, aczkolwiek z różną intensywnością i zależnie od rodzaju adresata. Sposób doboru i zestawiania tych narzędzi w programy i procedury realizacyjne nadaje poszczególnym systemom zarządzania swoisty charakter. Ponieważ CIT są ważnym ale nie jedynym komponentem tych systemów, z dalej idącymi wnioskami dotyczącymi owej swoistości /lub uniwersalności/ trzeba poczekać do następnych etapów zadania badawczego.

Tablica porównawcza kompetencji centralnych /ogólnokrajowych/ instytucji turystycznych w wybranych krajach

	Austria		Francja		Holandia		RFN		Wlk. Bryt.		Włochy	
	NOAT	OOT	NOAT	OOT	NOAT	OOT	NOAT	OOT	NOAT	OOT	NOAT	OOT
I. Normowanie i administrowanie w turystyce												
1. Upowszechnianie /publikowanie/ przepisów i kontrola ich przestrzegania												
2. Projektowanie i tworzenie przepisów i regulaminów												
3. Udzielanie zezwoleń, kategoryzacja, kontrola bazy turystycznej												
4. Koordynacja i kontrola związków i organizacji turystycznych												
5. Konsultacja i koordynacja w sprawach formalności turystyki i podróży												
6. Współpraca międzynarodowa w roli reprezentanta kraju i rządu	1/								1/			
II. Planowanie i rozwój turystyki												
1. Przygotowywanie planów rozwoju turystyki i współpraca w integrowaniu ich z planami ogólnogospodarczymi												
2. Tworzenie zasad finansowania bazy i infrastruktury turystycznej												
3. Powoływanie i zarządzanie państwowymi przedsiębiorstwami i przedsiębiorstwami turystycznymi												
4. Utrzymywanie i ochrona zasobów naturalnych, historyczn. i kulturaln. turystyki												
5. Określanie celów i sposobów realizacji zadań z zakresu turystyki społecznej i urzędzeń publicznych												
6. Tworzenie i zarządzanie funduszami na finansowanie turystyki społecznej i urzędzeń publicznych												
III. Działalność badawcza i studialna												
1. Zbieranie danych i sporządzanie statystyki ruchu turystycznego i turystyki												
2. Badania i analizy rynkowe												
IV. Szkolenie zawodowych kadr turystyki												
1. Planowanie szkoleń, przygotowywanie programów i pomocy szkoleniowych												
2. Finansowanie i prowadzenie szkół i kursów zawodowych												
3. Wydawanie zezwoleń i uprawnień do wykonywania zawodu												
V. Promowanie i propagowanie turystyki												
1. Organizacja i finansowanie promocji turystyki krajowej											2/	
2. Organizacja i finansowanie promocji turyst. zagr. wyjazdowej i przejazdowej											2/	
3. Prowadzenie biur informacji turystycznej w kraju												
4. Prowadzenie biur informacji turystycznej zagranicą												
21 typowych kompetencji na szczeblu centralnym												

Legenda:

— realizacja w sposób niewyłączny /kompetencje dzielone z innymi instytucjami turystycznymi i pozaturystycznymi/ lub tylko konsultacja, doradztwo i koordynacja bez działań realizacyjnych

X - pełne uprawnienia w danej dziedzinie

1/ tylko w sprawach umów i organizacji międzyrządowych oraz w ramach organów ONZ /ale nie w WTO/
2/ w tym zakresie działalność operacyjną prowadzi Miemiecki Związek Turystyki

Jan Nowak

Krzysztof Podstawka

BIBLIOTEKA IT
Instytut Badań
Naukowych i Literackich

Uniwersytet Warszawski, Wydział Zarządzania

SYSTEMY ZARZĄDZANIA TURYSTYKĄ NA SZCZEBLU CENTRALNYM W WYBRANYCH KRAJACH KAPITALISTYCZNYCH

Niniejszy artykuł jest kondensatem 143-stronicowego opracowania etapowego, sporządzonego przez autorów w 1987 r. n.t. zarządzania turystyką na szczeblu centralnym (ogólnokrajowym) w sześciu badanych krajach kapitalistycznych (Austria, Francja, Holandia, RFN, Wielka Brytania, Włochy).

Analiza centralnego szczebla zarządzania turystyką jest pierwszą częścią zadania badawczego VI.8.2, obejmującego badania całych systemów zarządzania turystyką w wybranych krajach. Zatem przed prezentacją wyników badań centralnego szczebla tych systemów, co jest zasadniczym celem tego artykułu, w pierwszej jego części (I) zostanie przedstawiona krótka charakterystyka podstawowych elementów instytucjonalnych i funkcjonalnych dających się wyodrębnić w całej strukturze narodowych systemów zarządzania turystyką (obejmujących poza szczeblem centralnym, także poziomy: regionalny i lokalny) oraz charakterystyka założeń metodycznych międzynarodowych porównań tych systemów, dokonywanych w oparciu o ich wyodrębnione elementy składowe.

I. SYSTEMY ZARZĄDZANIA TURYSTYKĄ - PODSTAWOWE POJĘCIA I ZAŁOŻENIA METODYCZNE BADAŃ

1. Elementy składowe systemów zarządzania turystyką

Przez system zarządzania turystyką autorzy rozumieją zespół

powiązanych ze sobą w sposób logiczny instytucji i organizacji szczebla centralnego, regionalnego i lokalnego, w których gestii leżą sprawy turystyki, jak również sposób ich oddziaływania na sferę realną procesów gospodarki turystycznej. Tak więc odróżnia się pojęcie zarządzania turystyką od pojęcia zarządzania w turystyce, to ostatnie traktując jako ogół metod i technik zarządzania stosowanych w jednostkach podstawowych /przedsiębiorstwach, instytucjach nie dochodowych/, kreujących podaż dóbr i usług turystycznych. Nie znaczy to oczywiście, iż jednostki stopnia podstawowego /podmioty rynku turystycznego/ znajdują się całkowicie poza zakresem badań autorów. Wszak jednostki te stanowią przedmiot oddziaływania instytucji i organizacji wchodzących w skład systemu zarządzania a relacje zachodzące między obu sferami, tj. sferą regulacji /systemem zarządzania/ i sferą realną ogniskują uwagę autorów na równi z relacjami zachodzącymi w ramach tej pierwszej sfery. Poza zakresem badań znajdują się natomiast wewnętrzne struktury i wewnętrzne mechanizmy funkcjonowania podmiotów rynkowej podaży turystycznej, do których zalicza się rozmaite jednostki, takie jak: hotele, restauracje, przedsiębiorstwa wynajmu samochodów, biura oraz agencje turystyczne, ośrodki informacji turystycznej czy sklepy pamiątkarskie.

W każdym jednak razie główny przedmiot zadania badawczego stanowi zdefiniowany wyżej system zarządzania turystyką, który składa się z określonych elementów, tj. podsystemów.

Elementy składowe omawianego systemu występują w dwóch przekrojach. Jeden przekrój, nazwijmy go poziomym, stanowią szczeble /poziomy/ tego systemu. Wyróżnia się następujące szczeble systemu zarządzania turystyką:

- szczebel centralny,
- szczebel regionalny,
- szczebel lokalny.

Na każdym z tych szczebli funkcjonuje jedna lub kilka instytucji /organizacji/ wyposażonych w określone uprawnienia do kształtowania popytu i podaży turystycznej.

Szczebel centralny tworzą dwa typy instytucji, a mianowicie:

- naczelne /centralne/ organy administracji państwowej d/s turystyki /NOAT/,
- ogólnokrajowe organizacje turystyczne /OOT/.^{1/}

Centralny szczebel zarządzania turystyką, na który składają się NOAT-y i OOT-y możemy określić mianem centralnych instytucji turystycznych, oznaczanych skrótem CIT.^{2/}

Badania przeprowadzone przez autorów na podstawie źródeł pierwotnych pozwoliły uporządkować niejednorodną klasyfikację stosowaną w różnych opracowaniach nt. centralnych instytucji turystycznych i pomogły ustalić jednolite terminy: NOAT, OOT i CIT - zdefiniowane wyżej. Należy jednak zaznaczyć, iż wymienione dotąd typy instytucji nie wyczerpują zagadnienia organizacji i stowarzyszeń turystycznych działających na szczeblu ogólnokrajowym. Na szczeblu tym działają bowiem również różnorakie centra zawodowych i społecznych organizacji turystycznych, będące emanacją terenowych instytucji turystycznych. Pozostają one jednak poza zainteresowaniem autorów, ponieważ nie realizują zadań central-

1/ Zestawienie NOAT i OOT w sześciu badanych krajach znajduje się w załączniku do tekstu - tabela nr 1

2/ Poza zakresem artykułu znajdują się zasadniczo naczelne organy władzy państwowej i inne instytucje uczestniczące w formułowaniu ogólnej polityki w turystyce. Pominięcie ich w prezentacji systemów zarządzania turystyką wynika z tego, że nie zajmują się one zarządzaniem, lecz określaniem jego kierunków i celów.

nego zarządzania i pomimo ich ogólnokrajowego zasięgu nie dadzą się zaliczyć do centralnych instytucji zarządzania turystyką.

Według opinii autorów, w wewnętrznej strukturze centralnych instytucji turystycznych istnieje jeszcze jeden typowy element instytucjonalny, a mianowicie: różne komisje i komitety koordynacyjne i doradcze, które, albo działając w systemie centralnych organów administracji /jako komisje międzyministerialne/, albo na szerszym forum /z udziałem reprezentacji przemysłu turystycznego/, odgrywają istotną rolę w formułowaniu polityki państwa wobec sektora turystycznego.

Jeśli chodzi z kolei o szczebel regionalny systemów zarządzania turystyką, to autorzy ustalili jednolity termin/obejmujący organizacje i instytucje funkcjonujące na tym szczeblu/: regionalne instytucje turystyczne /RIT/. Na szczeblu tym usytuowane są instytucje turystyczne, które bądź to stanowią terenowe przedłużenie CIT-ów i są im w jakiś sposób podporządkowane, bądź też są organizacjami niezależnymi od władz centralnych, wkomponowanymi w strukturę autonomicznych organów administracji terenowej lub organów samorządowych.

Wreszcie rozmaite instytucje występujące na szczeblu lokalnym, stanowiące najniższy szczebel sfery regulacji, będzie się określać mianem lokalnych instytucji turystycznych /LIT/.

Regionalne i lokalne instytucje zarządzania turystyką składają się z kolei na ogólniejsze pojęcia terenowych instytucji turystycznych /TIT/. 3/

Drugi przekrój, niejako pionowy, omawianego systemu zarządzania turystyką stanowią jego podstawowe, stałe elementy konstrukcyjne, na które składają się następujące podsystemy /aspekty/:

3/ Zagadnienia tego się nie rozwija, gdyż TIT-y są przedmiotem szczegółowych badań autorów w roku 1988 i 89.

- strukturalno-instytucjonalny,
- funkcjonalno-instrumentalny,
- operacyjno-proceduralny.

Aspekt strukturalno-instytucjonalny obejmuje zagadnienia kształtu organizacyjnego oraz charakteru organów i instytucji oddziałujących na turystykę ze wszystkich wymienionych trzech szczebli zarządzania, jak również zagadnienia relacji zachodzących /w poziomie i pionie/ między poszczególnymi organami i instytucjami, w tym zwłaszcza - zależności hierarchicznych.

Z kolei aspekt funkcjonalno-instrumentalny dotyczy zakresu kompetencji i rodzajów funkcji poszczególnych instytucji /organizacji/ wchodzących w skład systemu zarządzania, jak również - wachlarza instrumentów, którymi te instytucje posługują się, pełniąc swe funkcje w ramach przyznanych im kompetencji. Po pierwsze, w badaniu tego aspektu chodzi o szczegółowe przedstawienie dziedzin działalności turystycznej podlegających regulacji ze strony instytucji systemu zarządzania, odpowiednie pogrupowanie tych dziedzin wg określonego kryterium porządkującego. Po drugie zaś, chodzi tutaj o dokładne przeanalizowanie sposobów i instrumentów oddziaływania poszczególnych instytucji zarządzania na sferę realną turystyki, bezpośrednio bądź za pośrednictwem podległych im instytucji niższego szczebla.

Wreszcie aspekt /podsystem/ operacyjno-proceduralny pokazuje sposoby łączenia funkcji i instrumentów zarządzania w pewne programy i procedury prowadzące do realizacji określonych celów w turystyce. Praktycznym sposobem pokazania tego podsystemu jest eksponowanie typowych przejawów takich programów.

2. Zagadnienia metodyczne międzynarodowych porównań systemów zarządzania

Wszelkie prezentacje i opisy systemów zarządzania działających w konkretnych dziedzinach w skali ogólnokrajowej nastroczą wiele trudności metodycznych i praktycznych. Wynikają one ze złożoności tych systemów.

Trudności te potęgują się, jeśli zadanie badawcze dotyczy nie jednego lecz kilku krajów, których systemy zarządzania turystyką ująć trzeba w jednolite, nadające się do porównań międzynarodowych, siatki: pojęć, terminów i charakterystyk.

Ponadto, jak się wydaje, akurat narodowe systemy organizacyjne turystyki są pośród różnych dziedzin działalności gospodarczej, jednymi z najbardziej opornie poddającymi się takim zabiegom. Dzieje się tak dlatego, że zarządzanie turystyką stosunkowo późno wyodrębniło się jako osobna dziedzina /w niektórych krajach formalnie do dziś mamy do czynienia ze stanem pewnego rozproszenia organizacyjnego/ i ciągle jego organizacyjne kształty ewoluują w poszczególnych krajach, nie dość wyraźnie krystalizując się i krzepnąc w wielu z nich.

Wyraźnie widać te trudności np. w pracach i analizach Światowej Organizacji Turystyki /WTO/, zmierzających do porównawczego prezentowania systemów zarządzania turystyką w krajach członkowskich.

Trudności te potęgowane są stosowaniem niejednorodnych, a często także niejednoznacznych terminów określających instytucje składające się na systemy zarządzania turystyką w poszczególnych krajach.

Lecz nie tylko porównywanie warstwy podmiotowej /instytucjonalnej/ systemów zarządzania turystyką w skali międzynarodowej napotyka na trudności związane z niejednorodną terminologią i klasy-

fikacją. Na pewne trudności napotyka również próba wprowadzenia i stosowania uniwersalnych określeń dla nazewnictwa funkcjonalnych elementów tych systemów.

W WTO oraz w organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju /OECD/, która również podejmuje próby zestawienia i porównywania narodowych systemów zarządzania turystyką, istnieją różne sposoby wydzielenia dziedzin działalności centralnych i terenowych instytucji zarządzania turystyką. Nie są to jednak systematyzacje jednolite.

W opracowaniach WTO można spotkać podziały zadań organów zarządzania turystyką w układzie: 4/

- trzech bloków /kierowanie rozwojem turystyki w przekroju gospodarki narodowej, kształtowanie popytu turystycznego, kształtowanie podaży turystycznej/, z kilkoma szczegółowymi zadaniami w ramach każdego z nich,
- sześciu bloków /ogólna administracja, planowanie rozwoju i inwestycji, badania, statystyki, szkolenie zawodowe, działalność promocyjna/ również ze szczegółowymi zadaniami wewnątrz każdego z nich,
- innych układach klasyfikacyjnych.

Klasyfikacja wprowadzona przez OECD, jako generalnie mniej szczegółowa od zestawień WTO, jest dla porównań międzynarodowych jeszcze mniej użyteczna. Klasyfikacja OECD posługuje się podziałem zadań zarządczych NOAT na sześć bloków kompetencyjnych bez dalszego uszczegółowienia zadań: rozwój podaży turystycznej, marketing,

4/ Por.: Report on Budgets of Travel and Tourism Administrations 1983-1985, WTO, 6th session, Sofia 1985, The Role and Structure of National Tourism Administrations, WTO, Manila 1980, Aims, Activities and Fields of Competence of NTO, WTO, Madrid 1975.

ochrona turysty jako konsumenta, popieranie rozwoju ruchu turystycznego, współpraca międzynarodowa, formalności turystyki i podróży. 5/

Ani w źródłach WTO, ani OECD, czy innych organizacji międzynarodowych nie ma natomiast żadnej metodycznej propozycji na zestawienie i porównywanie stosowanych instrumentów oraz realizowanych procedur i programów zarządzania.

Ponieważ istniejące propozycje metodycznej systematyzacji elementów konstrukcyjnych narodowych systemów zarządzania turystyką nie są ani kompletne, ani jednolite, autorzy zbudowali własną propozycję wyróżniania stałych elementów tych systemów, by w oparciu o nie dokonywać opisu i porównań systemów zarządzania w sześciu wybranych krajach. Elementy te /podsystemy/ wymienione zostały i krótko scharakteryzowane w poprzednim punkcie.

Nałożenie na siebie tych układów morfologicznych pozwala określić system zarządzania poprzez przyporządkowanie każdemu jego podmiotowi właściwych mu funkcji i zakresów działania, sposobów działania i przejawów /przykładów/ działania. W ten sposób tworzy się możliwość oceny zarówno całego systemu, jak i pozycji /podmiotowej i operacyjnej/ każdego z tych istotnych elementów składowych. Ponieważ mówimy o narodowych systemach zarządzania turystyką, więc w pełnej perspektywie zadania badawczego w latach 1986-89 interesować nas będą wszystkie instytucje i organizacje na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym, które mają uprawnienia i możliwości do zarządzania podległymi podmiotami.

W podsystemie strukturalno-instytucjonalnym wyróżnia się zatem instytucje i organizacje, które na różnych szczeblach zarządzania mają uprawnienia do zarządzania podległymi podmiotami.

5/ Por.: Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, OECD, Paris 1987.

Samo zarządzanie należy przy tym rozumieć jako agregat pojęciowy, obejmujący różne specjalistyczne funkcje: planowania, organizowania, koordynowania, motywowania i kontrolowania, realizowane zresztą różnymi mniej lub bardziej bezpośrednimi instrumentami /nakaz, zakaz, parametr, normy prawne, środki finansowe o różnym charakterze, standardy jakościowe itp./ selektywnie dobieranymi dla wywołania pożądanego zachowania podmiotów podporządkowanych w różnych szczegółowych dziedzinach działalności turystycznej.

Dlatego w podsystemie funkcjonalno-instrumentalnym proponuje się wyróżnienie następujących szczegółowych dziedzin działalności, ugrupowanych w pięć bloków kompetencji:

1/ Normowanie działalności turystycznej i wykonywanie zadań ogólnoadministracyjnych:

1. upowszechnienie przepisów prawnych i regulaminowych oraz kontrola ich przestrzegania,
2. projektowanie i tworzenie przepisów i regulaminów,
3. udzielanie zezwoleń na działalność usługową w turystyce, kategoryzowanie i kontrola bazy turystycznej,
4. koordynacja i kontrola organizacji turystycznych i ich związków,
5. koordynowanie i konsultowanie regulacji prawno-administracyjnej w sprawach formalności turystyki i podróży,
6. współpraca międzynarodowa.

2/ Planowanie rozwoju turystyki:

1. przygotowywanie planów rozwoju turystyki i współpraca przy ich integracji z planami ogólnogospodarczymi,
2. tworzenie zasad finansowania bazy i infrastruktury turystycznej,
3. powoływanie i zarządzanie państwowymi /publicznymi/ przedsiębiorstwami i przedsiębiorstwami turystycznymi,
4. utrzymywanie i ochrona zasobów naturalnych i kulturalnych,

5. określanie celów i sposobów realizacji zadań z zakresu społecznej i publicznej turystyki.

3/ Działalność badawcza i studialna:

1. zbieranie i opracowywanie danych statystycznych dot. ruchu turystycznego i wielkości bazy,
2. badania i analizy rynkowe /marketingowe/.

4/ Szkolenie zawodowych kadr turystyki:

1. planowanie szkoleń, programów i zapewnienie kadry i pomocy szkoleniowych,
2. finansowanie lub prowadzenie szkoleń,
3. wydawanie zezwoleń na wykonywanie zawodu.

5/ Promocja i propaganda turystyki:

1. organizowanie i finansowanie promocji turystyki krajowej,
2. organizowanie i finansowanie promocji turystyki zagranicznej /wyjazdowej i przyjazdowej/.

Należy zwrócić uwagę, że powyższa klasyfikacja zawiera zarówno elementy dziedzinowe /tematyczne/, jak i elementy wartościowania używanych instrumentów /projektowanie, zezwalanie, normowanie, organizowanie/, zestawione ponadto w odpowiedniej kolejności ze względu na zakres instrumentalnej regulacji, np. upowszechnianie przepisów prawnych /bez ich stanowienia/ i kontrola przestrzegania a następnie działalność dalej idąca, zawierająca także projektowanie i tworzenie /stanowienie/ przepisów.

Tak usystematyzowane kryteria porównawcze pozwalają następnie stwierdzić, czy w danej dziedzinie, w konkretnym kraju podmiot zarządzania realizuje /lub nie/ konkretnie nazwaną działalność. Zestawieniu tych kompetencji dla celów porównawczych służy m.in. tablica nr 2 zamieszczona w załączniku do tekstu, gdzie

jak widać podrozdzielono jeszcze kompetencje realizowane w każdym kraju przez NOAT i OOT, a także dla lepszego oddania różnic w zakresie bezpośredniości oddziaływania tych instytucji, zaznaczono wyłączność całkowitą lub tylko częściową /dzieloną z innym organem/ w zakresie realizacji danej kompetencji.

W końcu w podsystemie operacyjno-proceduralnym autorzy przedstawili w opracowaniu etapowym kompetencje dziedzinowe i instrumentalne podmiotów zarządzania niejako w działaniu, w sposobie ich używania dla realizacji pewnych zadań w turystyce. Standaryzacja i systematyzacja tych programów i procedur w sposób podobny jak w podsystemie funkcjonalno-instrumentalnym, wydawała się autorem tyleż kusząca ile niemożliwa, aczkolwiek niekiedy np. w zakresie realizacji programów inwestycyjnego rozwoju bazy w różnych krajach - dość realna. Ostatecznie jednak autorzy postanowili po przestać w opracowaniu na jedynie tekstowej ilustracji tego podsystemu. W niniejszym artykule nie sposób zaprezentować, choćby skrótowo, tej części opracowania etapowego.

Równie ważną sprawą w opisie i porównaniach międzynarodowych systemów zarządzania /jak określenie kryteriów i elementów porównań/ jest wybór krajów do takich porównań. Wybór ten zawsze jest funkcją wyważenia dwóch skrajnych opcji: zaprezentowania różnorodności czy przedstawienia podobieństw. Autorzy postanowili wybrać do porównań raczej zróżnicowane organizacyjnie systemy zarządzania turystyką, by w nich szukać następnie elementów wspólnych i różniących, pamiętając jednocześnie o odmiennej gospodarczej roli turystyki w ekonomice wytypowanych krajów.

Ponadto ważnym kryterium selekcji była konieczność włączenia do porównań takich krajów, które ze względu na zbieżności organizacyjne i ekonomiczne turystyki pomiędzy nimi a Polską - dawałyby na koniec procedury badawczej szanse transpozycji niektórych ich

rozwiązań organizacyjnych na rodzimy grunt. W tej początkowej fazie badań wydaje się np. że model austriacki może być interesujący poznawczo, ale ze względu na daleko inne znaczenie ekonomiczne turystyki i modelu jej organizacji /z daleko posuniętą decentralizacją zarządzania, autonomią krajów związkowych/ - mniej obiecujący zastosowawczo w warunkach polskich - nawet w perspektywnym kształcie wyznaczanym kierunkami dalszego reformowania państwa i gospodarki. Model francuski natomiast, przynajmniej hipotetycznie, zdaje się obiecywać w tym względzie znacznie więcej.

Zatem druga część (II) niniejszego artykułu zawiera rozważania nad miejscem turystyki w ekonomice poszczególnych krajów i pozwala sformułować szereg ogólnych wniosków co do typu, jaki reprezentują gospodarki turystyczne tych krajów.

Ostatnia (III) część artykułu zawiera syntetyczną charakterystykę porównawczą szczebla centralnego systemów zarządzania turystyką w badanych krajach.

Wnioskowanie w pełnym zakresie będzie możliwe po zakończeniu badań następnych szczebli systemów zarządzania turystyką.

3. Źródła informacji

Aby uniknąć piętrzących się u dołu stron przypisów wskazujących wielokrotnie te same wykorzystane w opracowaniu etapowym i niniejszym artykule źródła pierwotne i wtórne, zostaną one przedstawione w tym miejscu w zbiorczym zestawieniu:

I. Źródła pierwotne:

1. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z francuskiego Ministère de l'Industrie, des P.T.T. et du Tourisme, Direction de Tourisme, Paris.
2. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z

- , holenderskiego Ministry of Economic Affairs, Tourism Division, Gravenhage.
3. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z brytyjskiego British Tourist Authority, London.
4. Odpowiedź na list kwestionariuszowy autorów, uzyskana z włoskiego ministerstwa Ministero del turismo e dello spettacolo, Direzione generale, Roma.
5. Pismo World Tourism Organization, Madrid.
6. Pismo Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs of OECD, Paris.
7. Teleks z Polnisches Informationsbüro für Touristik "Orbis", Wien.
8. Teleks z "Polorbis" Reiseunternehmen GmbH, Köln.
9. Teleks z Pools Informatiebureau Voer Toerisme "Orbis", Amsterdam.
10. Teleks z Office du Tourisme Polonais "Orbis", Paris.
11. Wzór kwestionariusza ankietowego World Tourism Organization nr SG/176, Madrid.

II. Źródła wtórne wykorzystane:

1. Aims, Activities and Fields of Competence of National Tourism Organizations, WTO, Madrid, 1975.
2. Compendium of Tourism Statistics, WTO, Madrid 1986
3. St.Gebethner: Struktura i skład rządu w krajach kapitalistycznych, w: Zagadnienia struktury i funkcjonowania rządu, pod red. Z.Jarosza, Materiały i Studia IOZDiK, 1986, nr 55.
4. K.Haitani: Comparative Economic Systems: Organizational and Managerial Perspective, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey 1986.

5. R. Łazarek: Systemy organizacyjne turystyki: Studium porównawcze, Ruch Turystyczny - Monografie, SGPiS, Warszawa 1967.
6. The Role and Structure of National Tourism Administrations, WTO, Manila, September 1980.
7. Report on Budgets of Travel and Tourism Administrations 1983-85, WTO, 6th session, Sofia 1985.
8. Tourism Compendium, WTO, Madrid 1983.
9. Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, OECD, Paris 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987.
10. S. Wahab: Tourism Management. Tourism Int. Press, London 1975
11. Yearbook of Tourism Statistics, WTO, Madrid 1986.

Jak wynika z zestawienia źródeł danych wykorzystanych w opracowaniu, autorzy nie otrzymali odpowiedzi z dwóch NOAT: austriackiej i zachodnioniemieckiej. W związku z tym informacje dotyczące tych dwu krajów pochodzą z wymienionych powyżej opracowań WTO i OECD.

II. TURYSTYKA W GOSPODARCE WYBRANYCH KRAJÓW KAPITALISTYCZNYCH

Ze względu na to, że turystyka nie występuje dotychczas jako sfera działalności gospodarczej wyodrębniona w systemach statystyki masowej, przy analizie miejsca sektora turystycznego w ekonomice badanych krajów autorzy napotkali określone trudności natury metodycznej. Nie było np. możliwe precyzyjne określenie produkcji finalnej sektora turystycznego, a tym samym - udziału tego sektora w tworzeniu dochodu narodowego, jakkolwiek w niektórych spośród badanych krajów dokonuje się pobieżnych szacunków tego wskaźnika. To samo dotyczy zatrudnienia. W tym przypadku podaje się niekiedy wielkość zatrudnienia w kilku dziedzinach związanych z turystyką, jednakże bez próby wyodrębnienia w ramach tych dziedzin zatrudnienia w działalności czysto turystycznej. Brak jest również konkretnych danych, dostarczanych w ramach statystyki masowej, na temat wydatków ponoszonych przez ludność na zakup dóbr i usług turystycznych.

Najbardziej adekwatne dane statystyczne można było uzyskać w odniesieniu do turystyki zagranicznej. Wynika to z faktu łatwości w rejestrowaniu zagranicznego ruchu turystycznego. Wielkość tego ruchu może być z kolei w odpowiedni sposób przeliczana na wskaźniki ekonomiczne, głównie - wielkość wpływów i wydatków. Odnosząc wpływy z turystyki zagranicznej do dochodu narodowego /bądź kategorii jemu pokrewnej/ oraz do wartości eksportu można było uzyskać istotne wskaźniki obrazujące znaczenie turystyki zagranicznej w gospodarce badanych krajów. Z kolei odniesienie wielkości wydatków na turystykę zagraniczną do ogólnych wydatków konsumpcyjnych ludności pozwoliło na zapoznanie się z rolą turystyki zagranicznej w modelach

konsumpcji ludności tych krajów. Jednocześnie analiza wydatków i wpływów z turystyki zagranicznej pozwoliła określić bilans turystyki zagranicznej, a tym samym - charakter międzynarodowej specjalizacji turystycznej badanych krajów.

Uwzględniając stan bazy statystycznej, w analizie znaczenia turystyki w ekonomice badanych krajów skoncentrowano się z natury rzeczy na przedstawieniu wpływu turystyki zagranicznej na produkt krajowy brutto, wydatki konsumenckie oraz bilans płatniczy badanych krajów. Ponadto próbowano oszacować zatrudnienie w turystyce i odnieść je do ogólnego zatrudnienia w gospodarce badanych krajów. W sumie więc, poza produkcją finansną sektora turystycznego oraz całkowitymi wydatkami ludności na turystykę, poddano szczegółowemu badaniu najistotniejsze kategorie ekonomiczne pozwalające na dość wszechstronne naświetlenie i ocenę miejsca turystyki w ekonomice sześciu wybranych krajów kapitalistycznych.

- └ Poruszone wyżej kategorie ekonomiczne stanowią odzwierciedlenie określonych realnych procesów działalności turystycznej, do których należy przede wszystkim ruch turystyczny, zarówno krajowy jak i zagraniczny. Dzięki temu ruchowi powstają bowiem wydatki i wpływy finansowe z turystyki, które stanowią składnik ekonomiki badanych krajów. Również zatrudnienie w turystyce związane jest bezpośrednio z obsługą ruchu turystycznego. Tak więc zaistniała potrzeba zbadania poszczególnych składników ruchu turystycznego dla lepszego zrozumienia procesów gospodarowania w turystyce, które to procesy stanowią przedmiot oddziaływania instytucji i organów zarządzania różnych szczebli. W tym celu posłużono się odpowiednimi danymi, takimi jak liczba turystów przyjeżdżających i wyjeżdżających, liczba nocy przez nich spędzonych itd. Istniejące statystyki są pod tym względem dość dokładne i kompletne.

Wreszcie z ruchem turystycznym związana jest nierozzerwalnie baza gospodarki turystycznej, która warunkuje jego obsługę. Podjęto się więc analizy empirycznej szeroko rozumianej bazy turystycznej. W tym przypadku jednak dostępność danych silnie limitowała zakres i "głębokość" tej analizy. Ze źródeł międzynarodowych można było uzyskać w miarę zadowalające i aktualne dane jedynie na temat bazy noclegowej. Z konieczności więc skoncentrowano się na analizie bazy noclegowej, która jest - nota bene - ściśle związana z turystyką, gdyż, jak wskazują szacunki, aż 98% tej bazy służy w badanych krajach potrzebom turystów.

Poniżej prezentuje się najważniejsze wnioski wypływające ze szczegółowej analizy, obejmującej: ekonomiczne znaczenie turystyki, charakter i natężenie ruchu turystycznego oraz rozmiary i strukturę bazy noclegowej, w odniesieniu do poszczególnych krajów. ^{1/}

1/ Ze względu na ograniczone ramy niniejszego artykułu nie jest możliwe prezentowanie odpowiednich zestawień statystycznych. Dane statystyczne oraz informacje faktograficzne wykorzystane w trakcie analizy, na podstawie której zostały sformułowane poniższe wnioski, pochodzą głównie z pozycji: 2, 8, 9 i 11 źródeł wtórnych wymienionych w p. 3 części I artykułu.

A u s t r i a reprezentuje kraje o ogromnym znaczeniu turystyki w gospodarce narodowej. Przejawia się to przede wszystkim w bardzo wysokim udziale turystyki w: tworzeniu PKB, wydatkach konsumenckich oraz zatrudnieniu. W rzeczywistości, powyższe udziały plasują Austrię na pierwszym miejscu wśród krajów uprzemysłowionych. Szczególnie istotną rolę w Austrii odgrywa turystyka zagraniczna. Kraj ten posiada dodatni bilans zagranicznego ruchu turystycznego, wykazując bardzo wysoki udział wpływów z turystyki zagranicznej w PKB /ok. 8%/ oraz w eksporcie dóbr i usług /ok.18%/. Pomimo tego dodatniego bilansu, Austria należy zarazem do krajów, w których ruch wyjazdowy odgrywa niebagatelną rolę, stanowiąc 9% globalnych wydatków importowych oraz 7% wydatków ludności na konsumpcję.

Ekonomiczne znaczenie turystyki w Austrii znajduje oczywiście swoje odzwierciedlenie w intensywności ruchu turystycznego. Szczególnie intensywny jest ruch przyjazdowy. Do Austrii przyjeżdża rocznie ok. 15 mln turystów /korzystających nota bene w ponad 90% z transportu kołowego/, tj. więcej niż do RFN i Wielkiej Brytanii, spędzając przeciętnie ok. 6 dni. W sumie turyści zagraniczni spędzają w Austrii ponad 85 mln dni rocznie. Jednakże liczba ta wykazuje w ostatnich latach tendencję malejącą.

Baza noclegowa w Austrii jest imponująca. W przeliczeniu na jednego mieszkańca jest ona najbardziej pojemna wśród badanych krajów, co związane jest z potrzebami dużego ruchu przyjazdowego. Jednakże pojemność tej bazy zmniejsza się od 1933 r. w odpowiedzi na zmniejszającą się liczbę dób spędzanych przez turystów zagranicznych.

F r a n c j a reprezentuje grupę krajów, w których turystyka nie odgrywa wprawdzie tak dużej roli ekonomicznej, jak ma to miejsce w Austrii, ale nie jest to rola bagatelna. Analizowane wskaźniki ekonomiczne, obrazujące znaczenie turystyki w gospodarce narodowej pozwalają zaklasyfikować Francję do krajów o przeciętnej dla Europy Zachodniej roli turystyki. Należy jednak zaznaczyć, iż Francja legitymuje się dodatnim bilansem zagranicznego ruchu turystycznego, a wpływy z turystyki zagranicznej, stanowiąc istotną pozycję we wpływach eksportowych, pozwalają na łagodzenie napięć powstałych w bilansie płatniczym tego kraju.

Dodatni bilans wpływów i wydatków na turystykę zagraniczną wynika bezpośrednio ze zdecydowanej przewagi przyjazdów nad wyjazdami. Do Francji przybywa rocznie ok. 36 mln turystów /głównie z RFN i Wielkiej Brytanii/ i jest to bodaj największa liczba wśród badanych krajów, natomiast wyjeżdża czterokrotnie mniej.

Turyści przybywający do Francji /głównie transportem kołowym/ spędzają średnio ok. 9 dni, co daje rocznie ponad 300 mln noclegów. Razem z noclegami turystów krajowych /ok. 750 mln/ daje to łączną, rekordową liczbę prawie miliarda noclegów turystycznych rocznie. Dla sprostania tak wielkiemu ruchowi turystycznemu Francja dysponuje pojemną bazą noclegową wynoszącą ok. 4,5 mln miejsc noclegowych, z czego ok. 60% znajduje się w tzw. uzupełniającej bazie noclegowej /głównie campangi oraz kwatery/, a 40% w hotelach i podobnych obiektach.

H o l a n d i a należy do krajów o zdecydowanie ujemnym bilansie zagranicznego ruchu turystycznego. Zatem wpływy z turystyki zagranicznej odgrywają niewielką rolę w eksporcie i dochodzie narodowym tego kraju. Jednakże cechą charakterystyczną jest stosunkowo wysoki /należący do najwyższych wśród krajów OECD/ udział wydatków na turystykę zagraniczną w ogólnych wydatkach konsumentskich. Jak chodzi o zatrudnienie w turystyce, to jego udział szacowany na 5% ogólnego zatrudnienia w gospodarce narodowej, plasuje Holandię pośrodku: między krajami o wysokim udziale tego zatrudnienia /np. Austria - 7,5%/ a niskim /np. Francja - 3,7%/.

Do Holandii przybywa stosunkowo niewielu turystów /ok. 3 mln rocznie rejestrowanych w hotelach i podobnych obiektach/, co wynika z niewielkiego obszaru tego kraju oraz jego nie najwyższej atrakcyjności turystycznej. Wyjeżdża natomiast dwu lub trzykrotnie więcej niż przyjeżdża. Ze względu na krótki przeciętny okres pobytu turystów zagranicznych /niecałe 3 dni/, globalna liczba noclegów im udzielanych jest niewielka - wynosi ok. 14 mln rocznie. Znacznie większa jest natomiast liczba noclegów spędzanych rocznie przez turystów krajowych /ponad 50 mln/. W sumie jednak Holandia pod względem ruchu turystycznego ogółem znajduje się na ostatnim miejscu wśród badanych krajów.

, Baza noclegowa Holandii opiera się głównie na obiektach tzw. uzupełniających, które dostarczają aż 90% globalnej liczby łóżek. Hotele i podobnych doń obiektów jest w Holandii stosunkowo mało; ich pojemność wynosi ok. 100 tys. łóżek i jest ponad sześciokrotnie niższa niż w Austrii, nie mówiąc o pozostałych badanych krajach.

R F N charakteryzuje się jeszcze bardziej ujemnym saldem obrotów zagranicznego ruchu turystycznego niż Holandia. Dlatego też wskaźniki udziału wpływów z turystyki zagranicznej w analizowanych wielkościach /PKB, eksport/ są stosunkowo niewielkie. Podobnie jak w Holandii, wydatki na turystykę zagraniczną odgrywają jednak znaczącą rolę w wydatkach konsumenckich. Odpowiednio do tego, wydatki na turystykę w istotny sposób obciążają bilans płatniczy RFN, stanowiąc ponad 7% ogólnego importu dóbr i usług. Z kolei udział zatrudnienia w turystyce jest analogiczny do tego, jaki rejestruje się w Holandii.

Przyjazdowy ruch turystyczny jest w RFN stosunkowo niewielki. Przyjeżdża do tego kraju rocznie ok. 12 mln turystów /głównie z USA i Holandii/ i są to przyjazdy na bardzo krótki okres. W związku z tym liczba nocy spędzanych w RFN przez turystów zagranicznych jest również niewielka, wielokrotnie mniejsza niż w pozostałych badanych krajach, z wyjątkiem Holandii. Również ruch krajowy nie jest zbyt duży, w każdym razie znacznie mniejszy niż w takich krajach, jak Francja, Włochy i Wielka Brytania. Natomiast intensywny jest zagraniczny ruch wyjazdowy, który osiąga liczbę 23 mln wyjeżdżających rocznie i jest największy wśród badanych krajów.

W związku ze stosunkowo niewielkim zagranicznym ruchem przyjazdowym oraz ruchem krajowym, baza noclegowa RFN nie jest nadmiernie obciążona; zresztą nie jest ona tak pojemna, jak baza Francji i Włoch, krajów o porównywalnej do RFN wielkości ale o zdecydowanie większym ruchu turystycznym przyjazdowym i krajowym.

Wielką Brytanię należy zaklasyfikować do krajów o mniej więcej zrównoważonym bilansie wpływów i wydatków na turystykę zagraniczną. Jednocześnie turystyka zagraniczna nie odgrywa zbyt dużej roli jak chodzi o jej udział w PKB oraz w konsumpcji ludności /odpowiednie wskaźniki są nieco niższe od średnich dla europejskich krajów OECD/. Jednakże jest to kraj o istotnym udziale sektora turystycznego w ogólnym zatrudnieniu.

Pomimo właściwie zrównoważonego bilansu wpływów i wydatków, a w każdym razie w niewielkiej mierze ujemnego, znacznie więcej turystów wyjeżdża z Wielkiej Brytanii niż doń przyjeżdża. Turysty przyjeżdżający spędzają jednak przeciętnie 12 nocy, co stanowi najwyższą przeciętną długość pobytu w badanych krajach i w tym tkwi tajemnica prawie zrównoważonego bilansu wpływów i wydatków.

Turysty przybywają do Wielkiej Brytanii głównie drogą lotniczą, co zdecydowanie wyróżnia ten kraj spośród innych badanych krajów, w których dominuje transport drogowy. Wśród przybywających największy udział mają Amerykanie.

Ruch krajowy mierzony liczbą noclegów jest w Wielkiej Brytanii również wysoki, najwyższy po Francji. W sumie, w Wielkiej Brytanii turyści krajowi i zagraniczni spędzają ponad 700 mln noclegów, czyli znacznie więcej niż w RFN, a nawet więcej niż we Włoszech.

W ł o c h y reprezentują grupę krajów o dominującej roli turystyki przyjazdowej. Legitymują się one zdecydowanie dodatnim saldem bilansu turystyki zagranicznej. Odpowiednio do tego, w kraju tym rejestruje się stosunkowo wysokie /ale nie tak wysokie jak w Austrii/ udziały turystyki przyjazdowej w PKB oraz w eksporcie. Natomiast wydatki na turystykę zagraniczną są niskie, w każdym razie najniższe wśród badanych krajów.

Ogromne znaczenie ruchu przyjazdowego znajduje swoje odzwierciedlenie w dużej liczbie turystów odwiedzających Włochy, która osiąga 25 mln, a po uwzględnieniu wycieczkowiczów przekracza 50mln osób rocznie. Przyjeżdżają głównie turyści ze Szwajcarii i RFN, którzy łącznie stanowią prawie połowę ogólnej liczby turystów zagranicznych. Przeciętny okres ich pobytu nie jest długi, wynosi ok. 5 dni. W sumie daje to ok. 100 mln noclegów, a więc mniej niż we Francji i Wielkiej Brytanii.

Krajowy ruch turystyczny Włoch nie należy do najbardziej intensywnych. Jest on wprawdzie większy niż w RFN, ale znacznie mniejszy niż we Francji i Wielkiej Brytanii. Jednakże dynamika turystyki krajowej jest wyraźnie rosnąca.

Zarówno w przyjazdowej turystyce zagranicznej, jak i krajowej dominujące znaczenie posiadają tzw. uzupełniające obiekty noclegowe, które zapewniają ok. 65% pojemności noclegowej. Wśród tych obiektów z kolei największą rolę odgrywają lokale /pokoje, apartamenty, domy/ do wynajęcia, co stanowi specyfikę bazy noclegowej Włoch. Ogólnie, Włochy dysponują najbardziej pojemną bazą noclegową wśród badanych krajów, liczącą prawie 5 mln miejsc noclegowych.

Jak wynika z przedstawionego wyżej, bardzo syntetycznego obrazu ekonomicznej roli turystyki oraz struktury intensywności

ruchu turystycznego w sześciu krajach zachodnioeuropejskich, badane kraje tworzą dość szerokie spektrum różnorodnych przypadków i sytuacji. Reprezentują one zarówno kraje, w których rola turystyki jest bardzo duża, jak i kraje, gdzie rola ta jest przeciętna bądź znikoma. Badane kraje reprezentują także różne sytuacje w zakresie ruchu turystycznego. Jedne z nich reprezentują kraje o zdecydowanie ujemnym bilansie zagranicznego ruchu turystycznego, inne - o zdecydowanie dodatnim bilansie tego ruchu, a jeszcze inne - o bilansie mniej więcej zrównoważonym. Także sytuacja pod względem intensywności ruchu krajowego oraz struktury i pojemności bazy noclegowej jest odpowiednio zróżnicowana.

III. PRÓBA OKREŚLENIA PRAWIDŁOWOŚCI W ZAKRESIE ORGANIZACJI CENTRALNYCH INSTYTUCJI TURYSTYCZNYCH

Centralne instytucje turystyczne we wszystkich analizowanych krajach mają dwudzielną budowę, złożoną z naczelnego organu administracji państwowej d/s turystyki /NOAT/ oraz ogólnokrajowej /centralnej/ organizacji turystycznej /OOT/.^{1/}

Należałoby jeszcze wspomnieć o komisjach i komitetach doradczo-koordynacyjnych, które dadzą się wyróżnić w centralnych strukturach, ale ich rola w systemie zarządzania zawężona jest do funkcji reprezentowanych w ich nazwach. Oczywiście w sprawy turystyki na szczeblu centralnym zaangażowane są inne naczelne organy administracji państwowej, w zakresie ich kompetencji /transport, szkolnictwo zawodowe, ochrona środowiska, finanse, niekiedy organy planistyczne/, ale pozostają one w polu zainteresowania autorów o tyle, o ile pojawiają się w orbicie działalności NOAT lub też same /jak w przypadku Wielkiej Brytanii - Minister Zatrudnienia/ przejmują funkcje NOAT.

Ponadto poza przyjętym w tym artykule zakresem rozważań zasadniczo znajdują się naczelne organy władzy państwowej i inne instytucje formułujące ogólne kierunki polityki centralnej w turystyce, aczkolwiek w opracowaniu etapowym były one w niezbędnym wymiarze uwzględnione /uchwały RFN-owskiego Bundestagu, austriackiej Konferencji Turystyki, deklaracja rządowo-parlamentarna w Holandii itd./.

Spośród sześciu NOAT, dwa /we Włoszech i we Francji - choć w tym drugim przypadku - niewyłącznie/, są ministrami d/s turystyki, w pozostałych przypadkach - NOAT kumuluje w swojej właści-

1/ Wykaz NOAT i OOT w badanych krajach znajduje się w załączniku do tekstu - tablica nr 1

wości sprawy gospodarcze /poza Wlk. Brytanią - gdzie NOAT jest ministrem resortu funkcjonalnego/, w tym - turystykę. Nigdzie przecież minister nie zajmuje się bezpośrednio prowadzeniem spraw turystyki. We wszystkich ministerstwach służą temu wyspecjalizowane jednostki organizacyjne. Najwyżej w hierarchii swoich urzędów umocowane są "turystyczne" jednostki organizacyjne we Francji /Dyrekcja Turystyki z podsekretarzem Stanu/ i Włoszech /Dyrekcja Generalna Turystyki i Sportu/. W pozostałych przypadkach mają one pośrednie znaczenie.

Natomiast ogólnokrajowe organizacje turystyczne /OOT/ mają charakter centralnych stowarzyszeń turystycznych, nie posiadających zasadniczo /poza Holenderskim Biurem Turystyki/ swoich struktur terenowych, natomiast zrzeszających w ich organach reprezentantów innych stowarzyszeń oraz usługodawców.

Tej charakterystyce nie odpowiada włoski ENIT, który jest instytucją rządową i przez to jako jedyny z OOT nie stwarza kłopotów interpretacyjnych.

Wszystkie pozostałe OOT są w swoim statusie stowarzyszeniami prywatnymi, ale wszystkie też w co najmniej 70% /Holenderskie Biuro Turystyki/ do ok. 90% /Niemiecka Centrala Turystyki, BTA/ finansowane są z funduszy państwowych.

Pomiędzy NOAT i OOT można przeprowadzić dość wyraźną linię podziału funkcji. NOAT zasadniczo zajmują się normowaniem i ogólnym administrowaniem oraz planowaniem rozwoju turystyki, natomiast OOT w każdym przypadku realizują zadania promocji turystyki zagranicznej i koordynują promocję turystyki krajowej oraz w mniejszym lub większym wymiarze uczestniczą w organizowaniu badań i analiz rynkowych.

Spośród pięciu zagregowanych pól kompetencji, jedno, a mianowicie szkolenie kadr turystycznych, stanowi zdecydowanie najmniej scentralizowaną dziedzinę zarządzania, ponieważ zarówno

NOAT i OOT zajmują się nią w mniejszym stopniu, raczej programując niż realizując przedsięwzięcia.

Wprowadzie ilość kontrolowanych dziedzin /jak wynika choćby z tablicy nr 2/ jest większa w przypadku NOAT, niż w OOT - raczej skoncentrowanych na promocji i innych działaniach marketingowych, to trzeba jednak zauważyć, że OOT działają w swoich domenach bardziej bezpośrednio, z nikim już nie dzieląc ich uprawnień. Natomiast NOAT, z natury problemów turystycznych, w większym stopniu przyjmują działania typu: konsultacja /z innymi organami administracji i reprezentantami przemysłu turystycznego/, koordynacja działań podmiotów państwowych i prywatnych, proponowanie schematów ^{finansowania} /kredyty/ i opodatkowania, proponowanie turystycznej części planu lub budżetu centralnego lub też regulacji prawnych, których zatwierdzenie leży już poza granicami ich wyłącznych uprawnień. Nie mówiąc już o tym, że jak we Włoszech, Austrii i RFN, duża część szczególnie ważnych kompetencji: inwestycyjno-rozwojowych i ogólnoadministracyjnych ułożona jest w ogóle poniżej szczebla centralnego. Nie jest to rozwiązanie tylko w zakresie turystyki, lecz w wymienionych krajach jest zjawiskiem ogólniejszej natury. Austria i RFN są bowiem państwami federalnymi z dużą autonomią rządów krajowych a ponadto - stawiającymi na aktywność gospodarki prywatnej. Podobnie jak w Wlk. Brytanii, która jest przecież Zjednoczonym Królestwem czterech narodów. Włochy są wprowadzie państwem unitarnym ale z dużą autonomią regionów, prowincji a nawet miast i gmin.

Trzeba powiedzieć, że niezależnie od typu ustroju organów państwowych, obserwuje się w latach 80-tych decentralizację uprawnień zarządczych w turystyce. Państwowa administracja wycofuje się zwłaszcza z uprawnień o charakterze władczym, czego przejawem

jest m.in. wyzbywanie się prawa do wydawania zezwoleń na prowadzenie hoteli, restauracji, wykonywanie zawodów turystycznych, wycofywanie z bezpośredniej kontroli urządzeń turystycznych i bezpośredniego udziału państwa w finansowaniu i prowadzeniu bazy turystycznej.

NOAT przechodzą /w Austrii było tak już wcześniej/ na pozycje protekcyjnistyczne, pilnujące raczej konkurencyjności swoich krajów na międzynarodowym rynku turystyki przyjazdowej /co jeszcze niekiedy zmusza do kontroli cen - jak we Włoszech, ale raczej ze względu na wysoką tam do 1984 r. inflację/. Droga do wzrostu wpływów z turystyki jest m.in. modernizacja i standaryzacja bazy hotelowo-gastronomicznej, którą w ostatnich latach przeprowadzono we Francji, Włoszech i Wlk.Brytanii oraz zwiększanie liczebności i podnoszenie poziomu kadr w turystyce. Działania w tym ostatnim zakresie widoczne są w każdym z sześciu krajów, także dlatego, że pozwalają przemieszczać do gospodarki turystycznej ludzi zbędnych w przemyśle, pozostającą bez pracy młodzież itd.

Kształtowanie podaży turystycznej przez NOAT polega głównie na zachętach finansowych i proceduralnych wobec sektora prywatnego, natomiast do kiesy państwowej sięga się tylko przy realizacji większych przedsięwzięć z repertuaru selektywnego rozwoju całych rejonów kraju /górna Austria, południe Włoch, sieć wodna w środkowej Wlk.Brytanii/, lub też na zasadzie w części planistycznej, w części konkursowej /Holandia/. Coraz większe kwoty z budżetu państwa udostępnia się do wykorzystania w turystyce, jako jednej z dziedzin gospodarczego ożywienia rejonów wiejskich i niezindustrializowanych, szczególnie we Francji, Wlk.Brytanii i Włoszech. Nabierają znaczenia te drogi przepływu funduszy państwowych do

turystyki, które nie są /a w każdym razie - nie wyłącznie/ kontrolowane przez NOAT, lecz przez inne organy i agendy rządowe, w tym szczególnie przez instytucje zagospodarowania i planowania przestrzennego. Tak jest we Francji i Wlk. Brytanii.

Centralne planowanie gospodarcze zachowuje swoją rolę w krajach o pewnej tradycji w tej mierze /Francja, Włochy/ aczkolwiek poczyniona wyżej uwaga o selektywizacji kierunków rozwoju rejonów turystycznych i inspirowanie - uzupełniającym /w stosunku do inicjatywy prywatnej/ ich charakterze - zachowuje swoją aktualność.

Kształtowanie podaży turystycznej przez NOAT odbywa się także poprzez zachęty do doskonalenia jakości i różnorodności atrakcji turystycznych i także ich rozłożenie w czasie roku, by wydłużyć sezony turystyczne i wypełniać "martwe" okresy wydarzeniami nie tylko ściśle turystycznymi, lecz również kulturalnymi, politycznymi, nie mówiąc o tym, że państwa popierają rozwój ofert turystycznych dla coraz liczniejszych udziałowo dwóch grup wiekowych: młodzieży /objazdy studialno-poznawcze/ oraz ludzi starszych /pobyty lecznicze/. Stąd NOAT są zainteresowane w finansowaniu i przeprowadzaniu za pośrednictwem OOT szeroko zakrojonych badań i analiz potrzeb i przyzwyczajeń turystów krajowych i zagranicznych, których wyniki służą zarówno organom państwowym, jak i prywatnym usługodawcom. Między innymi wykorzystywane są one do określania niezbędnych działań promocyjnych, realizowanych na szczeblu centralnym przez OOT, najczęściej jednak - głównie za pieniądze państwowe, szczególnie jeśli chodzi o promocję zagranicznej turystyki przyjazdowej.

Wydaje się zatem, że w zakresie działań marketingowych /badania rynkowe i promocja/ symbioza pomiędzy NOAT i OOT jest najdalej zaawansowana.

Jeśliby wrócić teraz do Tabeł nr 2, ukazującej kompetencje NOAT i OOT w poszczególnych krajach, to największą rozległością problemowo-tematyczną charakteryzuje się NOAT we Francji i następnie - we Włoszech i Holandii. NOAT we Francji - wyróżnia się na tle innych krajów przede wszystkim kompletnymi i dość bezpośrednimi możliwościami oddziaływania w zakresie rozwoju bazy oraz w normowaniu i ogólnej administracji w turystyce. Dotyczy to zwłaszcza udziału NOAT w planowaniu rozwoju bazy turystycznej i całych rejonów turystycznych w sposób charakterystyczny dla francuskiego systemu planowania państwowego, gdzie zarówno faza formułowania planu, jak i jego realizacja za pomocą umów planowych z regionami, przebiegają dość sprawnie i przy zapewnieniu udziału podmiotów realizacyjnych w tych procesach. Jeśli zauważyć, że oprócz delegatów Dyrekcji Turystyki w terenie tworzy się od początku 1987 r. Komitety Turystyki w każdym regionie objętym programem rozwojowym, to instytucjonalne warunki realizacji zapisów planowych uzyskują dodatkowe wzmocnienie. Podobny kierunek wzmocnienia skuteczności realizacji polityki rozwoju zasobów turystycznych w terenie obserwuje się od 1983 r. we Włoszech, gdzie podobną do francuskich Komitetów Turystyki rolę w regionach pełnić mają Agencje Popierania Turystyki.

Należy zwrócić uwagę na to, że francuski model zarządzania turystyką na szczeblu centralnym łączy umiejętnie prymat NOAT w zakresie konstruowania norm i schematów sterowania /procedury planistyczne, reguły finansowania prywatnej i publicznej bazy turystycznej, określanie standardów bazy podstawowej i uzupeł-

niającej/ z delegacją uprawnień realizacyjnych i kwalifikacyjnych /uznanie spełnienia przez podmiot wymogów ogólnie obowiązujących/ na szczebel terenowy. Towarzyszy temu procesowi /we Francji/ rezygnacja NOAT z form bezpośredniej regulacji zdarzeń rynkowych w turystyce. Znamienne jest zlikwidowanie w 1986 r. państwowej kontroli cen usług turystycznych.

Podobny jest kierunek przekształceń stylu państwowego zarządzania turystyką we Włoszech. Tyle, że włoski NOAT ma zasadnicze kłopoty z pionową i poziomą koordynacją działań różnych podmiotów w sferze turystyki. Np. opornie przebiega dostosowanie przepisów o gospodarce turystycznej w regionach do wymogów ogólnokrajowej regulacji prawnej. Dość często zdarzają się spory kompetencyjne w linii pionowego zarządu. Również w poziomie Minister Turystyki i Widowisk oraz jego Komitet Koordynacyjny Programowania Turystyki muszą poświęcać sporo energii dla scalenia państwowej polityki turystycznej, a wyodrębnienie Ministerstwa Środowiska w 1986 r. wcale tego nie ułatwiło.

Również holenderski NOAT eksponuje w swojej działalności istotność państwowego kierownictwa w planowaniu rozwoju zasobów turystycznych w terenie. Wprawdzie nowa procedura konstruowania tzw. "tourism and recreation development plans", selekcyjonowanych przez Sekretarza Stanu resortu gospodarczego, praktycznie została wdrożona dopiero w 1985 r. ale pierwsze doświadczenia są bardzo pozytywne.

W zestawieniu z tymi trzema krajami, możliwości centralnego zarządzania rozwojem turystyki, szczególnie zaś jej materiałnej bazy w Wielkiej Brytanii, Austrii i RFN wyglądają znacznie skromniej. Powody są zresztą w każdym przypadku inne. W Wlk. Brytanii istnieje możliwość państwowego oddziaływania na rozwój

materialnych zasobów turystyki, ale za pośrednictwem oficjalnych narodowych Zarządów Turystyki. Tak więc NOAT oddziałuje tutaj pośrednio, zachowując głównie uprawnienia koordynacyjne, a nie bezpośrednie.

W Austrii, gdzie przemysł turystyczny jest bardzo rozwinięty a zagospodarowanie turystyczne - najbardziej zaawansowane, większą od NOAT rolę w dystrybucji środków finansowych na dalszy ich rozwój pełnią władze krajów związkowych, które otrzymując fundusze niejako "wg rozdzielnika", lokalnie określają kierunki ich wydatkowania.

W RFN, gdzie również kompetencje rządów krajowych są duże, rola NOAT sprowadza się do ewentualnej obserwacji i retuszy polityki finansowej wobec sektora prywatnego przy ścisłym współdziałaniu z resortem finansów i bankami kredytowymi.

Wspólną cechą charakterystyczną polityki NOAT we wszystkich krajach jest w latach 80-tych duże zaktywizowanie badań i analiz turystycznych, przeprowadzanych zazwyczaj za pośrednictwem OOT i dających zracjonalizowane przesłanki decyzyjne dla polityki państwowej, jak i strategii prywatnych usługodawców. Dotyczy to zwłaszcza krajów, gdzie turystyka jest lub chce być znaczącym źródłem dochodów, a więc: Francji, Austrii, Wlk. Brytanii. Nawet jednak w RFN, gdzie wydatki niemieckich turystów pozostają w dużej części zagranicą, rozwija się badania rynkowe pod auspicjami NOAT z jakoby nieco innych pobudek: a więc głównie dla wyjaśnienia regresu w turystyce krajowej. Ponadto w RFN pracuje się nad zobjektywizowaniem systemu obliczania wydatków ściśle turystycznych i włączeniem turystyki do dochodu narodowego.

W grupie OOT największe uprawnienia posiada brytyjski British Tourist Authority, ale też zaliczanie go do grona OOT może być dyskusyjne. BTA jest bowiem organizacją półrządową,

finansowaną ze środków budżetowych, która ma swój aparat wykonawczy oraz kilka komitetów doradczo-koordynacyjnych. W składzie BTA i jej komitetów znajdują się zarówno wysocy urzędnicy różnych resortów, jak i przedstawiciele: izb przemysłowo-handlowych, Zarządów Turystyki, eksperci, biznesmeni. Komitety BTA są organami konsultatywno-koordynacyjnymi NOAT a aparat wykonawczy BTA realizuje bezpośrednie działania koordynacji i zarządzania, z najdalej idącymi uprawnieniami w zakresie: reprezentowania kraju na forum międzynarodowym, badań i studiów rynkowych oraz programowania szkoleń zawodowych i realizacji działań promocyjnych zagranicą. BTA łączy w swoim statusie pierwiastki instytucji rządowej, stowarzyszeniowej i reprezentującej sektor prywatny. Stąd nie powinien dziwić szeroki zakres jego zadań. W ostatnich latach ulega on dalszemu praktycznemu rozszerzeniu, a to w związku z bardziej bezpośrednim wchodzeniem BTA w sfery działania Zarządów Turystyki, szczególnie Angielskiego.

Drugą wyróżniającą się OOT jest Holenderskie Biuro Turystyki, a to ze względu na relatywnie /w stosunku do innych OOT/ większe i samodzielnie realizowane zadania z zakresu szkolenia kadr turystycznych oraz badań rynkowych.

Pozostałe OOT wykazują duże podobieństwo zarówno co do sfer działania /promocja - głównie zagraniczna oraz badania rynkowe/, przy czym w RFN sytuacja jest o tyle szczególna, że oprócz OOT - Niemieckiej Centrali Turystyki, w części dotyczącej promocji i propagandy turystyki w kraju - miano OOT powinno przysługiwać drugiej w tym kraju ogólnokrajowej organizacji stowarzyszeniowej - Niemieckiemu Związkowi Turystyki.

Próbując teraz zsumować kompetencje NOAT i OOT w poszczególnych krajach dla określenia ogólnych uprawnień CIT można stwier-

dzió, że bezsprzecznie najrozleglejsze i najbardziej bezpośrednie /ze względu na rodzaj używanych instrumentów/ zarządzanie turystyką dokonuje się we Francji, a następnie: Wlk. Brytanii, Holandii i we Włoszech. Austria i RFN ze względu na już wskazane uwarunkowanie - nie posiadają silnego centralnego ośrodka zarządzania turystyką.

Wnioski w tej sprawie mogą być zweryfikowane rezultatami badań w następnych latach, albowiem dodatkowo uwzględnione zostaną możliwości zarządzania CIT w terenie - poprzez swoich reprezentantów i delegatury na tym szczeblu systemu.

Wspólną cechą badanych centralnych instytucji turystycznych w krajach zachodnioeuropejskich jest ich koordynacyjno-wspomagająca rola wobec regionalnych instytucji turystycznych oraz przedsiębiorstw turystycznych. Interwencjonizm państwowy uosabiany przez centralną administrację państwową oraz formy tej interwencji w dziedzinie turystyki ewoluowały równoległe do ogólnych tendencji, obserwowanych historycznie w zakresie udziału i wpływu państwa kapitalistycznego na funkcjonowanie rynku i gospodarki. Dzisiejsze zakresy i formy zarządzania centralnych organów różnią się w poszczególnych krajach. Inaczej wyglą-

dają one np. z jednej strony w Austrii i RFN, a z drugiej - we Francji. Stąd wywodzą się w konsekwencji różnice w szczegółowych formach i narzędziach ustalania polityki turystycznej, planowania, organizowania, motywowania i kontroli skuteczności wszystkich tych funkcji zarządzania turystyką. Wszędzie jednak używanie ich przez centralne instytucje wobec niżej ulokowanych podmiotów przebiega przy pełnej świadomości instrumentalnej ich roli wobec realnych procesów i zdarzeń na rynku turystycznym.

Zarządzanie turystyką i zarządzanie gospodarką w ogóle w mniejszym stopniu polega dziś na bezpośredniej ingerencji organów zarządzania w sferę rynku i obsługujących go przedsiębiorstw - a bardziej na tworzeniu takich warunków działania podmiotów rynku, które skłaniałyby je pośrednio do pożądanego zachowania, zgadzającego się z kierunkami polityki państwowej.

W procesach zarządzania turystyką na szczeblu centralnym wykorzystuje się wszystkie przydatne rodzaje instrumentów: prawno-administracyjnych, planistyczno-programowych, finansowych i marketingowych, aczkolwiek z różną intensywnością i zależnie od rodzaju adresata. Sposób doboru i zestawiania tych narzędzi w programy i procedury realizacyjne nadaje poszczególnym systemom zarządzania swoisty charakter. Ponieważ CIT są ważnym ale nie jedynym komponentem tych systemów, z dalej idącymi wnioskami dotyczącymi owęj swoistości /lub uniwersalności/ trzeba poczekać do następnych etapów zadania badawczego.

Centralne instytucje turystyczne w wybranych krajach

KRAJ	Naczelny organ administracji państwowej d/s turystyki - NOAT			Ogólnokrajowa organizacja turystyczna - OOT
	Nazwa organu naczelnej administracji państwowej d/s turystyki	Nazwa urzędu NOAT	Nazwa wyodrębnionej komórki organizacyjnej urzędu NOAT wyłącznie d/s turystyki	
Austria	Federalny Minister Handlu, Rzemiosła i Przemysłu	Federalne Ministerstwo Handlu, Rzemiosła i Przemysłu	Oddział Turystyki	Austriacka Reklama Turystyki
Francja	Minister Przemysłu, Poczty Telegrafów i Turystyki	Ministerstwo Przemysłu, Poczty, Telegrafów i Turystyki	Dyrekcja Turystyki + Narodowa Rada Turystyki	Maison de la France /nie tłum. na jęz. polski
Holandia	Minister Spraw Gospodarczych	Ministerstwo Spraw Gospodarczych	Oddział Turystyki	Holenderskie Biuro Turystyki
R F N	Federalny Minister Gospodarki	Federalne Ministerstwo Gospodarki	Sekcja Polityki Turystycznej	Niemiecka Centrala Turystyki
Wielka Brytania	Minister Zatrudnienia	Ministerstwo Zatrudnienia /w oryg. Department of Employment/	Biuro Turystyki	Brytyjski Zarząd Turystyki 1/
Włochy	Minister Turystyki i Widowisk	Ministerstwo Turystyki i Widowisk	Dyrekcja Generalna Turystyki i Sportu	Włoski Zarząd Turystyki 2/

Źródło: Opracowanie własne autorów na podstawie pierwotnych i wtórnych źródeł informacji zestawionych w punkcie I.3. artykułu

1/ w tekście artykułu używano skrótu oryginalnej nazwy: British Tourist Authority - BTA

2/ j.w. - oryginalny skrót - ENIT